



2018, vol. 22, no. 1

ČESKÁ

KINANTROPOLOGIE



Časopis České kinantropologické společnosti vychází s finanční podporou
AV ČR, ČOV, FTVS UK Praha, FTK UP Olomouc a FSpS Brno.

Journal of the Czech kinanthropological society is published with financial support
of AV CR, COV, FTVS UK Prague, FTK UP Olomouc a FSpS Brno.



Česká kinantropologie

(ISSN 1211-9261)

vydává Česká kinantropologická společnost.

Vychází 4x ročně.

Časopis Česká kinantropologie je recenzovaný vědecký časopis zaměřený na kinantropologii. Publikuje příspěvky o výsledcích výzkumu z oblasti teorie, empirického výzkumu a metodologie. Cílem je podporovat rozvoj vědeckého poznání záměrné pohybové činnosti, její struktury a funkcí a jejich vztahů k rozvoji člověka jako biopsychosociálního individua.

Nabídka rukopisů

Redakce přijímá původní výzkumné práce, teoretické studie, přehledové studie, stručné zprávy z odborných akcí (konference, semináře apod.), recenze nových knih a informace o akcích České kinantropologické společnosti v českém (popř. slovenském) jazyce, od zahraničních autorů v anglickém jazyce.

Rukopis dodejte elektronicky do systému na adrese **www.ceskakinantropologie.cz** nebo e-mailem: **ceskakinantropologie@seznam.cz**. Na závěr textu uveďte úplnou kontaktní adresu včetně e-mailové adresy.

Rukopis musí obsahovat název, jména autorů, souhrn s klíčovými slovy v češtině (15–20 řádků), název stati, souhrn a klíčová slova v angličtině, vlastní text, abecední seznam literatury, kontaktní údaje.

Bibliografické odkazy musí být úplné a odpovídat požadavkům našeho časopisu. Rukopisy musí používat velikost písma 12 a řádkování 1,5. Stati by neměly přesahovat 12 – 15 normostran (tj. 5000 slov, recenze 3 normostrany, zprávy a informace 2 normostrany). Pro grafy a obrázky vyžadujeme zdrojové soubory (soubor, v němž byly vytvořeny, grafy nejlépe v programu Excel, obrázky ve formátu TIF, JPG nebo EPS). Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

Recenzní řízení je oboustranně anonymní dvěma nezávislými recenzenty. Redakce si vyhrazuje právo anonymizace textu, tj. odstranění údajů usnadňujících identifikaci autorů předtím, než text postoupí do recenzního řízení. Nabídnout rukopis jinému časopisu, zatímco je posuzován našim časopisem, je považováno za neetické. Autoři budou vyrozuměni o výsledku recenzního řízení a instruuováni o případných změnách.

Podrobné pokyny pro autora jsou uveřejněny na internetu: www.ceskakinantropologie.cz

Adresa redakce: Česká kinantropologie,

José Martího 31, 162 52 Praha

Telefon: (+420) 220 172 062

E-mail: ceskakinantropologie@seznam.cz

Česká kinantropologie

(ISSN 1211-9261)

published 4x annually

by Czech Kinanthropology Association.

Journal Česká kinantropologie is reviewed scholarly journal that focuses on kinanthropology. It publishes papers about results of theoretical, empirical and methodological research. The objective is to endorse scientific development of the intentional physical movement, its structure and functions as well as its connections to development of men as bio-psycho-sociological entity.

Manuscript submission

The editors accept original empirical research papers, theoretical studies, short news about conferences and workshops, reviews of new books and information about proceedings of Czech Kinanthropology Association in Czech (eventually in Slovak) language or in English language from foreign authors. Add the manuscript to the system in the electronic form at the address: **www.ceskakinantropologie.cz** or via e-mail: **ceskakinantropologie@seznam.cz**. The end should contain complete information, including contact address and e-mail address.

Manuscript must contain title, name of authors, abstract with key words in Czech language (15–20 lines), title, abstract and keywords in English language, text of the article, alphabetical list of references for literature cited in the text, contact data. Bibliographic references must be fully defined and correspond to Journal standards. Manuscripts must use font size 12 and 1,5 space. The maximum length of original research papers is 12–15 pages (about 5000 words), review 3 pages and information 2 pages. Please submit all tables, graphs and illustrations as separate files in the format, in which they were created, with graphs preferably in Excel and illustrations preferably in TIF, JPG or EPS. The editors review and edit the text.

The editorial review process is anonymous on both sides. The editors reserve the right to ensure the anonymity of the text's content, i.e. to eliminate any information or data that could facilitate identification of the author, before submitting the text to the review process. Submission of a manuscript to another journal while it is under review by the Journal Česká kinantropologie is considered unethical. Review guideline and full guidelines for authors are on the Internet: www.ceskakinantropologie.cz

Address: Česká kinantropologie,

José Martího 31, 162 52 Praha, Czech Republic

Phones: (+420) 220 172 062

E-mail: ceskakinantropologie@seznam.cz



OBSAH

DOSTÁLOVÁ, R., JURKOVÁ, K. Úvodem..... 5

KOLÁRIKOVÁ, A., ONDRUŠOVÁ, L. Aeróbná vytrvalosť študentov FCHPT STU
v Bratislave 6

KRIŠTOFIČ, J. Analýza využívání statického strečinku ve sportovním tréninku 15

JANDOVÁ, S. Dynamometrická deskripce aktuální míry funkční asymetrie
chůze po operativní léčbě fraktury patní kosti..... 26

SVOBODA, A. Doping jako příklad „pozitivní deviace“ ve sportu..... 35

KŘÍŽ, P. Fenomenologie a tělesnost: jak jsme svým tělem 45

BEDNÁŘ, M. Role tradice ve sportu 60

Recenze

SEKOT, A. Sportovní marketing. CSR a sponzoring (V. Kunz)..... 72

Konference

Disportare 2018 75





CZECH KINANTHROPOLOGY

2018, vol. 22, no. 1

CONTENT

DOSTÁLOVÁ, R., JURKOVÁ, K. Foreword.....	5
KOLÁRIKOVÁ, A., ONDRUŠOVÁ, L. Aerobic endurance students FCHTP STU in Bratislava.....	6
KRIŠTOFIČ, J. Analysis of the use of static stretching in sports training.....	15
JANDOVÁ, S. Selected approaches to the evaluation of gait symmetry.....	26
SVOBODA, A. Doping as an example of the “positive deviance” in sport.....	35
KŘÍŽ, P. Phenomenology and corporeality: how we are our bodies.	45
BEDNÁŘ, M. The role of tradition in the field of sport.	60
Critical reviews	
SEKOT, A. Sport marketing. CSR and sponsoring (V. Kunz).....	72
Conference	
Disportare 2018.....	75



ÚVODEM

FOREWORD

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

s potěšením Vám předkládáme první číslo časopisu roku 2018. V aktuálním vydání Vám nabízíme 5 českých a jeden slovenský článek. Ten se konkrétně dotýká problematiky aerobní vytrvalosti. I český článek se dotýká tématu sportovního tréninku, kdy pojednává o analýze využívání statického strečinku. Nikoliv z prostředí sportovního tréninku, ale velmi se problematiky dotýkající je článek o vybraných přístupech k hodnocení symetrie chůze. Další články jsou svým obsahem zaměřeny spíše filosoficky. Můžete si tak přečíst článek o roli tradice ve sportu, fenomenologii a tělesnosti i zamýšlení nad problematikou dopingů jako pozitivní deviace ve sportu.

Ve vedení časopisu začínáme již svůj třetí rok, a proto nově, jako zástupkyně šéfredaktora, se tyto své zkušenosti pokusíme zúročit co nejlépe a udržet kvalitu České kinantropologie tak, jak jsou čtenáři zvyklí. Zásadní podmínkou pro udržení kvality je především přízeň autorů, čtenářů, ale i oponentů. Pevně věříme, že kvalitu časopisu držíme ve svých rukách a že nám autoři, čtenáři i oponenti zachovají přízeň i v roce 2018.

K prvnímu vydání vždy neodmyslitelně patří souhrn roku loňského, tedy také velké poděkování právě oponentům. Bez jejich precizní a náročné práce by nebylo možné dosáhnout odpovídající kvality předkládaných článků. Touto cestou velmi děkujeme všem oponentům za čas a přízeň, kterou v loňském roce recenzovanému vědeckému časopisu Česká kinantropologie věnovali.

Přejeme Vám hodně sil, zdraví a vědeckých úspěchů do roku 2018.

Mgr. Radka Dostálová

zástupkyně šéfredaktora

Mgr. Kateřina Jurková

AERÓBNA VYTRVALOSŤ ŠTUDENTOV FCHPT STU V BRATISLAVE

AEROBIC ENDURANCE STUDENTS FCHTP STU IN BRATISLAVA

ANDREA KOLÁRIKOVÁ, LUCIA ONDRUŠOVÁ

Fakulta chemickej a potravinárskej technológie
Slovenská technická univerzita v Bratislave

SÚHRN

Práca je orientovaná na hodnotenie zmien aeróbnej vytrvalosti študentov 1. až 3. ročníka bakalárskeho štúdia Fakulty chemickej a potravinárskej technológie Slovenskej technickej univerzity v Bratislave. Vzorku tvorilo 648 študentov (170 mužov, 478 žien). Aeróbnou vytrvalosťou sme zisťovali na začiatku a konci akademického roku vytrvalostným člňkovým behom. Vo všetkých meraniach, tak u mužov ako aj u žien, sme zistili pozitívne významný rozdiel ($p < 0,05$), medzi priemernými hodnotami v motorickom teste. V zmenách výkonnosti s najdlhším časovým intervalom od 1. do 3. ročníka v súbore mužov sme nezistili štatisticky významný rozdiel. Výskumom sme poukázali na skutočnosť, že úroveň aeróbnej vytrvalosti u sledovaných vysokoškolákov mužov pri porovnaní s normami je na slabšej úrovni, u žien dlhodobo až na veľmi slabšej úrovni.

Kľúčové slová: aeróbnou vytrvalosťou, vytrvalostným člňkovým behom, VO_{2max} , vysokoškoláci

ABSTRACT

The work is oriented to evaluate the changes of aerobic endurance of the students 1. to 3. year of bachelor study, Faculty of chemical and food technology of the Slovak technical university in Bratislava. The sample consisted of 648 students (170 men, 478 women). Aerobic endurance we were at the beginning and end of the academic year endurance the shuttle run. In all measurements, for men and women, we found positive significant difference ($p < 0.05$), between the average values in the test. In the changes of the performance with the longest length of time from 1. to 3. year in the men we found a statistically significant difference. Our research we have pointed to the fact that the level of aerobic endurance among surveyed college students men when compared with the standards is at a low level, with women long term to a very weak level.

Key words: aerobic endurance, endurance the shuttle run, VO_{2max} , students

ÚVOD

Nízky podiel zastúpenia pohybových aktivít vo voľnočasových aktivitách je charakteristický pre súčasnú mladú generáciu na Slovensku, v čom sme sa postupne vyrovnali trendom vo vyspelých krajinách EU (Vašíčková, Frömel, 2011). Tieto zistenia potvrdzujú vo svojich štúdiách aj domáci autori (Moravec a kol., 2002; Šulc a kol., 2004; Zapletelová, 2002; Zapletelová, 2011, www.topendsport.com/testing/vo2norms.htm), ktorí poukazujú na negatívne trendy v niektorých ukazovateľoch pohybovej výkonnosti mládeže. Uvedené výsledky korelujú s výsledkami autorov, ktorí sa uvedenou problematikou zaoberali u vysokoškolákov na slovenských vysokých školách (Adamčák, 2004; Havranová, 2003; Korček, 2003; Korček, 2004; Mižičko, 2000; Moravec a kol., 2002; Šulc a kol., 2004).

Školská telesná výchova má nenahraditeľné miesto vo výchovno-vzdelávacom systéme najmä v súčasnosti, keď je charakteristickou neuspokojivou črtou životného štýlu školskej populácie u nás aj v zahraničí nárast pohybovej inaktivity v porovnaní so životným štýlom detí a mládeže v minulosti. Sedavý spôsob života nevlýva priaznivo na zdravie a telesnú zdatnosť vysokoškoláka a ako protiváhu pohybovej inaktivity možno priaznivo využiť cielene zameranú pohybovú aktivitu, teda telesnú výchovu a šport. Učítelia telesnej výchovy na vysokých školách vyvíjajú zvýšené úsilie pri presadzovaní týchto prostriedkov do vysokoškolského života a snažia sa získať do rôznych foriem cvičenia čo najviac vysokoškolákov (Hrčka a kol., 2006).

V ponuke pohybových aktivít študentov fakulty STU v Bratislave dominujú športové hry ako basketbal, volejbal, futbal, ďalej z netradičných pohybových aktivít bedminton, stolný tenis, florbal, spinning a plávanie a niektoré druhy outdoorových športov ako vodná turistika, cykloturistika, lyžovanie a v neposlednom rade stále obľúbenejšou pohybovou aktivitou najmä medzi dievčatami sú fit ball, crossfit, stabilizačné cvičenia a tabata. Rozdielne druhy aeróbnych aktivít v rôznom prostredí prispievajú v rámci hodín telesnej výchovy na vysokých školách k rozvoju pohybovej výkonnosti, vytvárajú predpoklady na osvojenie si špeciálnych pohybových zručností a stimulujú aktívne zdravie vysokoškolákov.

CIEĽ

Cieľom práce bolo zhodnotiť zmeny aeróbnej vytrvalosti študentov FCHPT STU v Bratislave prostredníctvom vytrvalostného člnkového behu.

CHARAKTERISTIKA SÚBORU

Výskumný súbor tvorili študenti 1. až 3. ročníka FCHPT STU v Bratislave, v počte 648 z toho 170 mužov a 478 žien, ktorí boli zo zdravotného hľadiska schopní absolvovať vytrvalostný člnkový beh.

Tabulka 1

Somatometrické ukazovatele – muži 1. ročník

	Muži			Muži			Muži		
	ZS 12/13			ZS 13/14			ZS 14/15		
n	51			53			66		
	Výška (cm)	Hmotnosť (kg)	BMI	Výška (cm)	Hmotnosť (kg)	BMI	Výška (cm)	Hmotnosť (kg)	BMI
x	181,1	76,3	23,3	181,5	77,4	23,7	180,9	76,1	23,3
min	162,0	43,0	15,3	162,0	49,6	16,6	163,0	54,6	17,1
max	198,0	135,8	37,6	203,0	14,6	45,1	197,0	119,3	35,6
s	6,52	13,35	3,77	6,94	12,77	3,72	6,93	12,37	3,36

n – početnosť súboru; x – priemer; min – minimálna hodnota; max – maximálna hodnota; s – smerodajná odchýlka; ZS – zimný semester

Tabulka 2

Somatometrické ukazovatele – ženy 1. ročník

	Ženy			Ženy			Ženy		
	ZS 12/13			ZS 13/14			ZS 14/15		
n	122			177			179		
	Výška (cm)	Hmotnosť (kg)	BMI	Výška (cm)	Hmotnosť (kg)	BMI	Výška (cm)	Hmotnosť (kg)	BMI
x	168,2	61,7	21,8	168,7	62,3	22,0	167,9	61,3	21,8
min	150,0	41,9	15,8	150,0	39,6	14,7	152,0	35,8	14,4
max	187,0	117,5	38,8	191,0	116,7	43,4	192,0	123,0	38,5
s	6,19	11,00	3,37	6,33	10,51	3,25	6,42	10,97	3,49

n – početnosť súboru; x – priemer; min – minimálna hodnota; max – maximálna hodnota; s – smerodajná odchýlka; ZS – zimný semester

METODIKA

Súbor mužov a žien bol rozdelený na 3 podsúbory podľa dĺžky bakalárskeho štúdia. Testovanie sme u študentov 3. ročníka realizovali po 3 rokoch, na začiatku zimného semestra (ZS) ak. roka 2012/2013 a na konci letného semestra (LS) 2014/2015. Študentov 2. ročníka sme testovali po 2 rokoch, na začiatku ZS ak. roka 2013/2014 a na konci LS 2014/2015 a študentov 1. ročníka po prvom roku a to na začiatku ZS ak. roka 2014/2015 a na konci LS 2014/2015. Testovaní študenti absolvovali počas štúdia 1 hodinu povinnej telesnej výchovy.

Na zistenie úrovne aeróbných schopností (bežeckej vytrvalostnej schopnosti) a nepriame stanovenie maximálnej spotreby kyslíka VO_{2max} sme použili medzinárodné uznaný štandardizovaný diagnostický nástroj vytrvalostný člnkový beh (20m úseky na signál). Autorom testu bol profesor Luc Léger v roku 1983 (www.telesnavychova.sk).

Pri realizácii testovania študenti bežali hromadne na trati 20 metrov od jednej čiary k druhej, tej sa dotkli jednou nohou a bežali späť. Časová dĺžka úsekov bola regulovaná zvukovými signálmi vysielanými v pravidelných intervaloch. Na každý zvukový signál musel testovaný dosiahnuť na jednu z koncových čiar. Rýchlosť svojho behu si každý reguloval individuálne, vždy po skončení každého úseku. Zo začiatku bola rýchlosť behu pomalá (8 km/hod.), narastala každú minútu (v 20. minúte sa už bežalo rýchlosťou 18 km/hod.). Prvý 20-metrový úsek sa bežal cca 9 sekúnd, desiaty úsek už za 5,5 sekundy. Po každej minúte sa rýchlosť behu zvyšovala o 0,5 km/h. Cieľom testovaného bolo udržať sa na dráhe 20 metrov, postupne zvyšovať rýchlosť behu

po dobu čo najdlhšiu, pričom na každý zvukový signál bolo nutné dosiahnuť čiaru v danom časovom limite. Povolený bol maximálny rozdiel dvoch krokov. Platilo posledné číslo, ktoré bolo oznámené zo zvukového záznamu v intervale, keď bola ešte dodržaná požadovaná rýchlosť behu. Dĺžka testu závisela od zdatnosti každého jednotlivca. Čím bol študent zdatnejší, tým dlhšie test trval. Iba jednému študentovi sa podarilo atakovať koniec 20-minútovej nahrávky a zabehnúť stodvadsať, 20-metrových úsekov.

Test sme vyhodnotili zaznamenávaním počtu prebehnutých 20m úsekov, pred prerušením behu, keď testovaná osoba už nebola schopná dvakrát po sebe dosiahnuť hraničnú čiaru v okamihu zaznenia zvukového signálu.

Pri využívaní vytrvalostného člňkového behu sa pre účely nepriameho stanovenia maximálnej spotreby kyslíka využíva známa, štatisticky významná závislosť medzi výkonom v motorickom teste vytrvalostného charakteru (napríklad prebehnutá vzdialenosť v bežeckom teste) a maximálnou spotrebou kyslíka. Takáto tesná závislosť umožňuje na základe výkonu v motorickom teste relatívne presne odhadnúť hodnoty maximálnej spotreby kyslíka testovanej osoby. Metóda určovania maximálnej spotreby kyslíka na základe poznania vzťahu medzi motorickým výkonom a maximálnou spotrebou kyslíka sa nazýva nepriame stanovenie spotreby kyslíka.

Pre zvýraznenie výsledkov v teste vytrvalosti sme vypočítali VO_{2max} podľa výkonu vo vytrvalostnom člňkovom behu (Moravec, Kampmiller, Sedláček, 2002).

Matematicko-štatistické spracovanie údajov sme vykonali v programe Statgraphic.

Použili sme One – Way ANOVA, jednofaktorovú analýzu rozptylu. Pre porovnanie zmien úrovne aeróbnej vytrvalosti študentov sme použili parametrický t-test. Štatistickú významnosť hodnotíme na hladine významnosti $p < 0,05$. Pretože priemery aspoň dvoch populácií sa od seba líšia, medzi intervalovou a nominálnou premennou v základnom súbore existuje vzťah (Rimarčík, 2007). Použili sme One – Variable Analysis (jednorázovú analýzu) a Two – Sample Comparisum (porovnávanie dvoch vzoriek).

VÝSLEDKY

Tabulka 3

Rozdiely medzi vstupným a výstupným meraním v ročníkoch vo vytrvalostnom člňkovom behu – muži

	Muži 1. a 3. roč.		Muži 1. a 2. roč.		Muži 1.roč. ZS a LS	
	ZS 12/13	LS 14/15	ZS 13/14	LS 14/15	ZS 14/15	LS 14/15
n	51	51	53	53	66	66
x	53,8	57,4	40,6	55,5	47,4	62,1
min	25	30	16	21	13	30
max	101	104	99	120	96	100
s	17,1	17,9	16,6	18,0	20,2	18,5
p-value	0,3		0,0		0,0	

x – priemer; s – smerodajná odchýlka; n – početnosť súboru; max – maximálna hodnota; min – minimálna hodnota; $p < 0,05$

Tabulka 4

Rozdiely medzi vstupným a výstupným meraním v ročníkoch vo vytrvalostnom
člnkovom behu – ženy

	Ženy 1. a 3. roč.		Ženy 1. a 2. roč.		Ženy 1.roč. ZS a LS	
	ZS 12/13	LS 14/15	ZS 13/14	LS 14/15	ZS 14/15	LS 14/15
n	122	122	177	177	179	179
x	26,3	32,0	22,7	32,3	22,4	32,4
min	10	11	8	13	5	10
max	67	64	62	65	60	66
s	10,9	11,1	10,5	11,5	11,1	11,6
p-value	0,0		0,0		0,0	

x – priemer; s – smerodajná odchýlka; n – početnosť súboru; max – maximálna hodnota;
min – minimálna hodnota; $p < 0,05$

V teste vytrvalostný člnkový beh, sme iba v jednom prípade, a to v súbore mužov nepotvrdili štatisticky významný rozdiel ($p < 0,05$), medzi priemernými hodnotami hodnotenými v prvom a treťom ročníku. Za 3 roky bakalárskeho štúdia sa zhoršilo 35,3 % (18 z 51 mužov), stagnovalo 3,92 % (2 z 51 mužov) a zlepšilo sa 60,78 % (39 z 51 mužov) (tab. 3).

Vo všetkých ostatných meraniach, v súboroch mužov a žien sme zistili štatisticky významný rozdiel ($p < 0,05$), medzi priemernými hodnotami v jednotlivých ročníkoch. Porovnávaním úrovne vytrvalosti v súbore žien v prvom a treťom ročníku (ZS 12/13 a LS 14/15) sme zistili zhoršenie 27,9 % (34 zo 122 žien), stagnáciu 2,5 % (3 zo 122 žien) a progres u 69,7 % (85 zo 122 žien). Zmeny vytrvalostných schopností v súbore mužov v prvom a druhom ročníku, (ZS 13/14 a LS 14/15) boli významné. Zhoršilo sa len 9 z 53 mužov, čo predstavuje 17 % a zlepšilo sa 44 z 53 mužov, 83 %. Podobne v súbore žien sme zistili významné zmeny.

88,7 % žien zlepšilo aeróbne schopnosti (157 zo 177 žien), 1 stagnovala a zhoršilo sa 10,7 % (19 zo 177 žien).

Zistili sme výrazné zmeny v oboch súboroch v 1. ročníku štúdia (ZS 14/15 a na konci LS 14/15). V súbore mužov sa zlepšilo 87,9 % (58 z 66 mužov) a 12,1 % sa zhoršilo, čo predstavuje 8 zo 66 mužov. V súbore žien sa zlepšilo 88,8 % (159 zo 179 žien) a zhoršilo sa 11,2 % (20 z 179 žien).

Tabulka 5

Úroveň vytrvalostného člnkového behu – muži, ženy

	Muži 3.roč.	Muži 2.roč.	Muži 1.roč.		Ženy 3.roč.	Ženy 2.roč.	Ženy 1.roč.
	LS 14/15	LS 14/15	LS 14/15		LS 14/15	LS 14/15	LS 14/15
n	51	53	66	n	122	177	179
x	57,4	55,5	62,1	x	32,0	32,3	32,4
min	30	21	30	min	11	13	10
max	104	120	100	max	64	65	66
s	17,9	18,0	18,5	s	11,1	11,5	11,6
p-value	0,3	0,0	0,0	p-value	0,0	0,0	0,0

x – priemer; s – smerodajná odchýlka; n – početnosť súboru; max – maximálna hodnota;
min – minimálna hodnota; $p < 0,05$

V teste vytrvalostný člnkový beh sme v súboroch mužov zistili významný rozdiel len medzi druhým a prvým ročníkom, kde bol rozdiel 6,7 úsekov v prospech mužov prvého ročníka (tab. 5).

V súbore žien sme nepotvrdili rozdiel medzi priemernými hodnotami nameranými v jednotlivých ročníkoch.

Tabuľka 6

Rozdiely medzi vstupným a výstupným meraním v ročníkoch vo VO_{2max} – muži

	Muži 1. a 3. roč.		Muži 1. a 2. roč.		Muži 1.roč. ZS a LS	
	ZS 12/13	LS 14/15	ZS 13/14	LS 14/15	ZS 14/15	LS 14/15
n	51	51	53	53	66	66
x	34,3	35,6	29,3	34,9	31,9	37,1
min	23,4	25,5	19,6	21,8	18,0	25,5
max	49,5	50,6	48,9	55,1	48,0	49,2
s	17,1	17,9	16,6	18,0	20,2	18,5
p-value	0,4		0,0		0,0	

x – priemer; s – smerodajná odchýlka; n – početnosť súboru; max – maximálna hodnota; min – minimálna hodnota; p < 0,05

Tabuľka 7

Rozdiely medzi vstupným a výstupným meraním v ročníkoch vo VO_{2max} – ženy

	Ženy 1. a 3. roč.		Ženy 1. a 2. roč.		Ženy 1.roč. ZS a LS	
	ZS 12/13	LS 14/15	ZS 13/14	LS 14/15	ZS 14/15	LS 14/15
n	122	122	177	177	179	179
x	23,9	26,0	22,4	26,1	22,4	26,1
min	16,6	17,1	15,7	18,0	14,3	16,6
max	38,8	37,8	37,1	38,1	36,4	38,5
s	10,9	11,1	10,5	11,5	11,1	11,6
p-value	0,0		0,0		0,0	

x – priemer; s – smerodajná odchýlka; n – početnosť súboru; max – maximálna hodnota; min – minimálna hodnota; p < 0,05

Nepriame hodnotenie VO_{2max} kopíruje výsledky aeróbných schopností v súboroch mužov a žien. Nezistili sme štatisticky významný rozdiel ($p < 0,05$), medzi priemernými hodnotami v prvom a treťom ročníku v súbore mužov (tab. 6). Po 3 rokoch bakalárskeho štúdia sme zaznamenali v priemere zvýšenie VO_{2max} o 1,3 $ml.kg^{-1}.min^{-1}$. V ostatných súboroch mužov a žien sme preukázali významné rozdiely ($p < 0,05$) v jednotlivých ročníkoch (tab. 6, 7). Zmeny v súbore žien medzi 1. až 3. ročníkom boli v priemere o 2,1 $ml.kg^{-1}.min^{-1}$ vyššie. V období ZS 13/14 a LS 14/15 sa preukázali v súboroch progresívne zmeny v maximálnej spotrebe kyslíka v súbore mužov o 5,6 $ml.kg^{-1}.min^{-1}$ a v súbore žien o 3,7 $ml.kg^{-1}.min^{-1}$. Podobne v 1. ročníku štúdia (ZS 14/15 a LS 14/15) sme zaznamenali nárast maximálnej spotreby kyslíka na hranici štatistickej významnosti $p < 0,05$. Súbor mužov sa zlepšil o 5,2 $ml.kg^{-1}.min^{-1}$ a súbor žien o 3,7 $ml.kg^{-1}.min^{-1}$.

Tabuľka 8
Úroveň VO_{2max} – muži, ženy

	Muži 3.roč.	Muži 2.roč.	Muži 1.roč.		Ženy 3.roč.	Ženy 2.roč.	Ženy 1.roč.
	LS 14/15	LS 14/15	LS 14/15		LS 14/15	LS 14/15	LS 14/15
n	51	53	66	n	122	177	179
x	35,6	34,9	37,1	x	26,0	26,1	26,1
min	25,5	21,8	25,5	min	17,1	18,0	16,6
max	50,6	55,1	49,2	max	37,8	38,1	38,5
s	17,9	18,0	18,5	s	11,1	11,5	11,6
p-value	0,4	0,0	0,0	p-value	0,0	0,0	0,0

x – priemer; s – smerodajná odchýlka; n – početnosť súboru; max – maximálna hodnota; min – minimálna hodnota; p < 0,05

V teste maximálnej spotreby kyslíka, ktorým hodnotíme aeróbnu vytrvalosť, sme v súbore mužov potvrdili štatisticky významný rozdiel stredných hodnôt ($p < 0,05$) len v porovnaní medzi druhým a prvým ročníkom, kde bol rozdiel $2,2 \text{ ml.kg}^{-1}.\text{min}^{-1}$ v prospech súboru mužov prvého ročníka (tab. 8).

V súbore žien sme nepotvrdili štatisticky významný rozdiel stredných hodnôt ($p < 0,05$), medzi priemernými hodnotami nameranými v jednotlivých ročníkoch.

DISKUSIA

Na úrovni a zmenách v telesnom rozvoji a úrovni aeróbnej vytrvalosti sa podieľajú dedičné faktory a vplyv vonkajšieho prostredia. Významný vplyv má riadená pohybová aktivita. Dlhodobé problémy so znižujúcou sa úrovňou telesnej zdatnosti nielen našich študentov FCHPT STU boli prezentované na viacerých konferenciách alebo v odborných štúdiách telovýchovných odborníkov. Naše poznatky, opierajúce sa o dlhodobý výskum nám potvrdzujú, že tento negatívny vývoj ďalej pokračuje.

Pri porovnávaní výsledkov testovania vytrvalostných schopností študentov FCHPT STU 2012/2013 a 2014/2015 sme tak v súbore mužov, ako aj v súbore žien zistili významné rozdiely v porovnaní so vstupnými meraniami. Vo všetkých prípadoch boli stredné hodnoty výkonov súborov FCHPT 2014/2015 významne vyššie ako u ostatných porovnávaných súborov. V testoch člnkového behu, ktorým hodnotíme aeróbnu vytrvalosť študentov sa priemerné hodnoty pohybovali v súbore mužov v priemere $58,3 \text{ 20m úsekov}$ a v súbore žien $32,3 \text{ 20m úsekov}$. V teste maximálnej spotreby kyslíka, ktorá je základným ukazovateľom vytrvalostnej zdatnosti organizmu boli priemerné hodnoty u mužov na hranici $35,9 \text{ ml.kg}^{-1}.\text{min}^{-1}$ a u žien $26,1 \text{ ml.kg}^{-1}.\text{min}^{-1}$. Podľa medzinárodných noriem hodnotenia VO_{2max} , študenti fakulty a teda reprezentanti mladej populácie spadajú do skupiny „slabý“ v kategórii muži a „veľmi slabý“ v kategórii ženy. U žien vysokoškoláčok sú výsledky testu vytrvalostného člnkového behu a z neho rezultujúce hodnoty VO_{2max} alarmujúce. Napriek nášmu zisteniu nastalo u sledovaných študentov zvýšenie hodnôt aeróbnej vytrvalosti v priebehu bakalárskeho štúdia. Priemerné hodnoty VO_{2max} , aké by mali dosahovať jedinci vo veku 18–25 rokov, podľa medzinárodných noriem hodnotenia sú pre mužov $42,0–46,0 \text{ ml.kg}^{-1}.\text{min}^{-1}$ a pre ženy $38,0–41,0 \text{ ml.kg}^{-1}.\text{min}^{-1}$ (www.topendsport.com/testing/vo2norms.htm). Domnievame sa, že skutočnosť, ktorá významným spôsobom

predikuje výkony vo vytrvalostnom člňkovom behu, súvisí so zistením, že práve zvyšujúca sa hmotnosť študentov (Bobřík a kol., 2012) má u mladej populácii stúpajúcu tendenciu.

ZÁVER

V našom výskume sme zistili skutočnosť, že úroveň rozvoja aeróbnej vytrvalosti vysokoškolskej populácie mužov je na slabej úrovni avšak u žien dlhodoba na veľmi slabej úrovni. U žien vysokoškoláčok sú výsledky testu vytrvalostného člňkového behu a z neho rezultujúce hodnoty nepriameho hodnotenia VO_{2max} alarmujúce. Napriek tomuto zisteniu dochádza u študentov k štatisticky významnému zvýšeniu hodnôt aeróbnej vytrvalosti v priebehu bakalárskeho štúdia. Domnievame sa, že jedným z možných impulzov sú povinné a nepovinné hodiny telesnej výchovy v priebehu štúdia na vysokej škole. Učítelia telesnej výchovy sa usilujú získať do rôznych foriem cvičenia čo najviac vysokoškolákov s využitím cielene zameranej pohybovej aktivity, ktorá priaznivo vplýva na zdravie a telesnú zdatnosť vysokoškoláka. Zlepšiť nízku úroveň a podporiť udržanie dobrej úrovne telesných dispozícií a zároveň poskytnúť široké spektrum možností relaxácie po vysokom duševnom, intelektuálnom zaťažení, to je rozhodujúce pre kvalitu a kvantitu telesnej výchovy na FCHPT STU v Bratislave. Do pedagogickej práce je potrebné neustále zavádzať nové programy a formy športovo-rekreačných aktivít, a tým dosiahnuť, aby študenti nechápali hodinu telesnej výchovy v študijnom programe ako povinnosť, ale ako východiskovú bázu na širšiu pohybovú aktivitu, s ktorou sa vnútorne absolútne stotožňujú. Základom je poznanie úrovne pohybovej výkonnosti študentov a poznanie ich záujmov orientovaných na rôzne druhy pohybových aktivít.

LITERATÚRA

- ADAMČÁK, Š., BARTÍK, P., ROZIM, R. (2004). Telesný rozvoj a pohybová výkonnosť študentiek Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela. *Telesná výchova a šport*, 14(1), s. 18–20.
- BOBRÍK, M. et al. (2012). Úroveň telesnej zdatnosti a motorickej výkonnosti študentov FCHPT STU v Bratislave. *Telesná výchova a šport*, 22(2), s. 18–24.
- HAVRANOVÁ, M. (2003). Telesný rozvoj a pohybová výkonnosť študentiek Právnickej fakulty UK v Bratislave. In: *Telesná výchovy, šport, výskum na univerzitách. Zborník referátov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava, s. 75–78.
- HRČKA, J., BOBRÍK, M., KRŠKA, P. (2006). Od sebazoznania k autokultivácii vysokoškoláka cez pohybovú aktivitu. *Telesná výchova a šport*, 16(2), s. 22–26.
- KORČEK, V. (2003). Telesný a funkčný profil edukantov Strojnickej fakulty STU v akademickom roku 2000/2001 – 2002/2003. In: *Telesná výchovy a šport, výskum na univerzitách. Zborník referátov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava, s. 96–100.
- KORČEK, V. (2004). Telesný rozvoj a pohybová výkonnosť edukantov univerzít Slovenskej republiky. In: *Optimalizácia zaťaženia v telesnej a športovej výchove*. Bratislava: STU, s. 98–103.
- MIŽIČKO, M. (2000). Pohybová výkonnosť študentov nastupujúcich na Filozofickú fakultu UK Bratislava v školskom roku 1997–1998. In: *Vývojové tendencie v telesnej výchove a športe na vysokých školách. Zborník z vedeckej konferencie k 20. výročiu vzniku Matematicko-fyzikálnej fakulty UK v Bratislave*. Bratislava: MFF UK, s. 53–60.
- MORAVEC, R., KAMP MILLER, T., SEDLÁČEK, J. (2002). *Eurofit. Telesný rozvoj a pohybová výkonnosť školskej populácie na Slovensku*. Bratislava: SVVTVŠ, s. 39–42.

- RIMARČÍK, M. (2007). *Štatistika pre prax*. S. 165–167.
- ŠULC, I., RÁCZ, O., SERGIENKO, V., STAŠKO, I., TELEPKA, M. (2004). Porovnanie telesného rozvoja a pohybovej výkonnosti študentov vysokých škôl v stredoeurópskom regióne systémom Eurofit. *Telesná výchova a šport*, 14, s. 15–18.
- VASÍČKOVÁ, J., FROMEL, K. (2011). Healty and Active Life Style of Czech Adolescents: Ideas and Changes in PE Curriculum. In: *Healty Active Life Style and Physical Education*. Bratislava: SVSTVŠ, s. 18–25.
- ZAPLETALOVÁ, L. (2002). *Ontogenéza motorickej výkonnosti 7–18-ročných chlapcov a dievčat Slovenskej republiky*. Bratislava: SVSTVŠ, s. 12–18.
- ZAPLETALOVÁ, L. (2011). *Sekulárny trend v ukazovateľoch telesného rozvoja a pohybovej výkonnosti 11- až 18-ročnej školskej populácie na Slovensku*. Bratislava: SVSTVŠ, s. 7–11.

Internetové odkazy

[https:// www.topendsport.com/testing/vo2norms.htm](https://www.topendsport.com/testing/vo2norms.htm).

[http://www.telesnavychova.sk/userfiles/
file/U%C5%BEivate%C4%BESk%C3%A1%20pr%C3%ADru%C4%8Dka%20V-BEH%20
aplikacia%20a%20web%20verzia%20po%20jaz.%20korekcii.pdf](http://www.telesnavychova.sk/userfiles/file/U%C5%BEivate%C4%BESk%C3%A1%20pr%C3%ADru%C4%8Dka%20V-BEH%20aplikacia%20a%20web%20verzia%20po%20jaz.%20korekcii.pdf).

Mgr. Andrea Koláriková, PhD.

STU FCHPT, Radlinského 9, 812 37 Bratislava

e-mail: andrea.kolarikova@stuba.sk

ANALÝZA VYUŽÍVÁNÍ STATICKÉHO STREČINKU VE SPORTOVNÍM TRÉNINKU

ANALYSIS OF THE USE OF STATIC STRETCHING IN SPORTS TRAINING

JAROSLAV KRIŠTOFIČ

Katedra gymnastiky

Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova

SOUHRN

Z historického pohledu byly pozitivní účinky statického strečinku někdy až nekriticky nadhodnocovány, což se projevovalo mimo jiné i ve struktuře rozcvičení před výkonem. Současný pohled je vůči aplikaci statického strečinku a jeho vlivu na pohybový systém kritičtější s důsledkem redukce jeho zařazování v úvodní části tréninkové jednotky a naopak jeho častějšího zařazování na konci tréninku. Studie a výzkumné projekty k tomuto tématu se však ve svých závěrech mnohdy rozcházejí a nejasnosti v teoretické rovině mohou být podkladem nesystémových přístupů v praktických aplikacích. Dotazníkové šetření provedené u 163 respondentů z různých sportů prokázalo, že u 79 % z nich je statický strečink stále pravidelnou součástí rozcvičení. Největší četnost (100 %) vykazaly esteticko-koordinační sporty (gymnastika, aerobik) a úpoly (90 %). Dominantní roli statického strečinku prováděného v závěru tréninkové jednotky potvrdilo 92 % respondentů, kteří označili jeho pravidelné, nebo nepravidelné zařazování. Sumárně 58 % respondentů uvedlo, že nebyli informováni o pochybnostech vůči zařazování statického strečinku do rozcvičení. V současnosti není dostatek důkazů, které by podporovaly jeho plošné vyřazení z tohoto procesu.

Klíčová slova: statický strečink, rozcvičení, dotazník, respondent

ABSTRACT

From a historical point of view were the positive effects of static stretching uncritically over-estimated, this was evident in the structure of warming up before the performance. The current view on the application of static stretching and its effects on the musculoskeletal system is more critical with the consequence of the reduction of its use, above all in the initial part of the training units and, on the contrary, its more frequent insertion at the end of the training. However, studies and research projects on this subject often have different conclusions. It can be the basis for non-systemic approaches in practical applications. The questionnaire survey conducted on the 163 respondents from different sports showed that for 79% of them, static stretching is still a regular part of their warm up. The highest rate of use of static stretching during warm

up (100%) was found in aesthetic coordination sports (gymnastics, aerobics) and combat (90%). The dominant role of a static stretching at the end of the training unit was confirmed by 92% of respondents who marked its regular or irregular usage. In total, 58% of respondents said they were not informed of doubts about the use of static stretching in the warm up. At present, there is not enough evidence to support nonselective exclusion of static stretching from this process.

Key words: static stretching, warm up, questionnaire, respondent

ÚVOD

Dosahování maximálních sportovních výkonů je složitý proces ovlivňovaný mnoha různými faktory. Jedním z nich je i způsob rozcvičení před výkonem. Část trenérské obce považuje tuto problematiku za již uspokojivě vyřešenou bez potřeby dalších výzkumů. Rozdílnost přístupů odborné veřejnosti k aplikaci statického strečinku v rámci rozcvičení však svědčí o opaku s akcentem na nutnost odborné diskuse a nové výzkumy k tomuto tématu. Pro statický strečink je charakteristická výdrž v protažení a právě na účelnosti této výdrže v rámci rozcvičení, respektive její délce se názory odborníků neshodují. V historickém kontextu byly pozitivní účinky statického strečinku někdy až nekriticky nadhodnocovány, což se projevovalo ve struktuře rozcvičení před výkonem. To bylo často redukováno na zahřívací část a protahovací cvičení statického charakteru na úkor dynamického rozcvičení. Současný pohled je vůči aplikaci statického strečinku a jeho vlivu na pohybový systém kritičtější s důsledkem redukce jeho zařazování v úvodní části tréninkové jednotky a jeho častějšího využívání na konci tréninku. S přihlédnutím ke specifice sportovních odvětví toto neplatí obecně a bohužel ani v rámci jednotného přístupu v jednotlivých sportech. Nekonzistentnost názorů odborníků je mnohdy podkladem zavádějících interpretací, které oslabují systémové řešení této problematiky v rámci sportovní praxe.

Za jednoho z prvních kritiků zařazování statického strečinku do rozcvičení lze označit Kurze (1994), který považuje provádění statických strečinkových cviků před tréninkem tvořeným dynamickými pohyby za kontraproduktivní. Jako důvod uvádí změny viskózně elastických parametrů protahovaných svalů s negativním vlivem na jejich rychlostně silový výkon. S kritikou se připojili Rosenbaum a Hennig (1995), kteří přisuzují zařazení statického strečinku do rozcvičení snížení reflexní aktivity svalů. Mnozí se kritické ohlasy byly v devadesátých a následujících letech důvodem ke zvětšení počtu výzkumných prací na toto téma a k přehodnocování obsahu rozcvičení. Mezi nejčastěji uváděnými důvody pro zařazování statického strečinku do rozcvičení jsou preventivní ochrana před zraněním a příprava nervosvalového systému před výkonem (Witvrouw, Mahieu, Danneels & McNair, 2004; Nakamura, Ikezoe, Tokugawa & Ichihashi, 2015).

Prevence – zmíněná preventivní ochrana před zraněním je předpokládaná funkce, ale jen obtížně prokazatelná. Pokusil se o to tým australských výzkumníků (Pope, Herbert, Kirwan & Graham, 2000), který provedl experiment na vzorku 1538 vojáků. Výsledky studie však neprokázaly na statisticky významné úrovni vliv statického strečinku na snížení počtu úrazů dolních končetin a větší váhu z hlediska prevence zranění přikládají autoři teplotě svalů, respektive dynamické zahřívací části rozcvičení. S tím korespondují i závěry dalších autorů (Kirendall & Dvorak, 2010; Knapik et al.,

2003; McMillan, Moore, Hatler & Taylor, 2006), kteří zpochybňují význam statického strečinku jako protiúrazové prevence ale současně dodávají, že jej nelze vyloučit.

Příprava před výkonem – Semiginovský (1987) uvádí, že protažení svalů s výdrží 4–6 s v rámci rozcvičení podmiňuje místní přípravný reflexní účinek s optimalizací místního prokrvení a svalového tonusu a celkový vzestup aktivační úrovně CNS prostřednictvím „budivých“ podnětových vlivů z proprioceptorů. Také Power, Behm, Cahill, Carroll a Young (2004) ve své studii uvádějí, že statický strečink aplikovaný před závodem má pozitivní vliv na výkon a funkční schopnosti atleta. Na rozdíl od těchto autorů narůstá počet názorů poukazujících na to, že statický strečink bývá do rozcvičení zařazován spíše z tradičních důvodů, než na základě objektivně prokázaných pozitivních účinků a naopak lze prokázat vzhledem k následujícímu specifickému výkonu některé jeho negativní účinky (Young & Behm, 2003; McMillan et al., 2006; McHugh & Nesse, 2008).

Vymezení problému – některé vědecké studie zaměřené na stejné výzkumné téma si ve svých závěrech odporují. Například výzkumy prezentované Bubanjet al. (2011) a Dalrymple et al. (2010) neprokázaly, že by měla aplikace statického strečinku jakýkoliv statisticky významný vliv na hodnotu výkonu ve vertikálním skoku. Jiné výsledky prezentují ve svých studiích Taylor, Sheppard, Lee a Plummer (2009) a La Torre et al. (2010), jejichž závěrem je konstatování negativního vlivu statického strečinku na úroveň výkonů ve vertikálním skoku. Protichůdných výsledků studií o vlivu statického strečinku v jeho dílčích aspektech se objevuje více. Jednou ze základních příčin tohoto stavu je nejednotnost výzkumných protokolů ve smyslu rozdílných parametrů strečinkové intervence (intenzita a doba výdrže v protažení, počet opakování), rozdílné způsoby snímání odezvy po intervenci (použité zařízení, interval měření po intervenci) a rozdíly v parametrech následné pohybové zátěže, které mohou významně ovlivnit vyvozované závěry. Druhým problémem je tendence zevšeobecnovat závěry směrem do praxe, respektive paušalizovat dopady strečinkové intervence bez přihlídnutí na specifiku sportovního výkonu. Volba ze spektra přístupů od nekritického přeceňování funkce statického strečinku v rámci rozcvičení k jeho apriornímu vyloučení z tohoto procesu bývá ovlivněna přenosem nových poznatků do praxe, respektive mírou pochopení relevantních informací ve vztahu ke konkrétnímu výkonu. Mnohé soudy jsou tak výsledkem zkreslených informací prezentovaných jako „nový moderní přístup“, ale bez náležitých argumentů vzhledem k fyziologickým aspektům konkrétní pohybové zátěže.

Publikované recentní metaanalýzy a systematické review (Medeiros, Cini, Sbruzzi & Lima, 2016; Magnusson & Renström, 2006; Small, McNaughton & Matthews, 2008; Krištofič, 2017) kriticky analyzují větší počet pramenů k tomuto tématu včetně hodnocení jejich metodologické úrovně. Na jejich základě lze vyjádřit sumární pohled odborné veřejnosti na aplikaci statického strečinku v následujících bodech:

- Není dostatek důkazů pro plošné vyřazení statického strečinku z rozcvičení (Fradkin, Gabbe & Cameron, 2006). Je nutné přihlížet ke specifice jednotlivých sportů, pro některé může být využití statického strečinku v rámci rozcvičení nutností, pro jiné představuje riziko omezení výkonu.

- Odborná veřejnost ve shodě vidí největší prostor pro využití statického strečinku v závěru tréninkové jednotky, kdy má protahovací cvičení relaxační charakter s cílem podporovat funkci regeneračních mechanismů a předcházet zkrácení svalů.
- Je nutné rozlišovat okamžité (akutní) a chronické účinky statického strečinku. Zatímco u okamžitých účinků je přijímáno nebezpečí negativního ovlivnění rychlostně silových výkonů (McMillian et al., 2006; McHugh & Nesse, 2008), je u chronických účinků uvažováno o vyvolání nervosvalové, metabolické a hormonální odezvy s možným zvýšením hypertrofického efektu (Mohamad, Nosak & Cronin, 2011).
- V rámci prevence svalového zranění doporučuje většina odborné veřejnosti zaměřit se především na „rušnou část“ rozcvičení, tedy na prohrátí a prokrvení svalové tkáně. Tyto atributy považuje z hlediska prevence většina odborníků za podstatnější, než účinek statického tréninku, jehož vliv není v této oblasti důvěryhodně prokázán.
- Odlišit techniku statického strečinku je-li součástí rozcvičení (aktivační účinek, citelný tah, krátká výdrž) a statického strečinku na konci tréninkové jednotky (relaxační účinek, mírný tah, dlouhá výdrž).
- Ve sportovním tréninku se stále více využívá strečinková metoda proprioceptivní neuromuskulární facilitace (PNF), kdy dochází k ovlivňování motorických neuronů předních rohů míšních prostřednictvím aferentních impulzů ze svalových, šlachových a kloubních proprioreceptorů. V případě použití této nebo jiné strečinkové metody za účelem zvětšení rozsahu pohybu nad zatím dosaženou úroveň by se k tomuto mělo přistupovat až po rozcvičení a ne ve velké únavě na konci tréninku.
- V současnosti je patrný trend „aktivního rozcvičení“ s minimem pasivních výdrží, kdy je ve větší míře využíván dynamický strečink a mobilizační pohyby – krouživé a komíhavé pohyby tělesných segmentů (McMillian et al., 2006). Statický strečink může být součástí rozcvičení, ale nemůže plnit komplexní funkci rozevření, neovlivňuje prokrvení vnitřních orgánů ani zvýšení tělesné teploty a nestimuluje koordinaci pohybů (Alter, 1999).

Předkládaná studie vychází z výše deklarované nejednotnosti názorů odborné veřejnosti na aplikaci statického strečinku v rámci sportovního tréninku. Cílem této studie je deskripce aktuálního stavu využívání statického strečinku v procesu sportovního tréninku, respektive v rámci jednotlivých sportů.

METODIKA

Pro získání dat o využívání statického strečinku ve sportovním tréninku byla použita anonymní dotazníková metoda s devíti uzavřenými otázkami. Šetření se zúčastnilo celkem 163 respondentů, studentů bakalářského studia na UK FTVS v průměrném věku $20,73 \pm 1,52$ let. Pro zařazení do výzkumného souboru museli studenti splnit podmínku aktivní účasti na kontinuálním řízeném tréninkovém procesu. Otázky v dotazníku nebyly formulovány na zjištění názorů respondentů na tuto problematiku, ale na postžení aktuálního stavu v rámci jednotlivých klubů, respektive jednotlivých sportů a takto byli respondenti instruováni. Aby nedocházelo k chybám

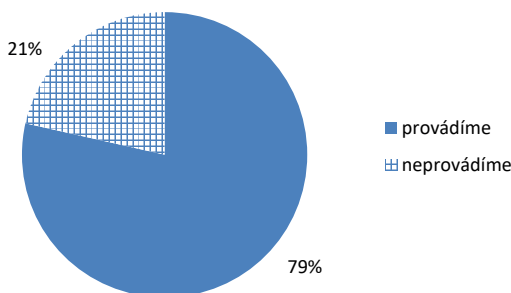
nesprávným výkladem pojmů, byly jim vysvětleny podklady k některým otázkám (např. metoda PNF; mobilizační cvičení). Po vyplnění byly dotazníky roztříděny tak, aby mohlo dojít kromě sumárního vyhodnocení také ke strukturovanému vyhodnocení dle jednotlivých sportů. Vzhledem k rozdílným počtům respondentů z jednotlivých sportů bylo určeno jako minimální kvorum pro registraci samostatné skupiny 20 studentů. Při nižších počtech respondentů u strukturálně podobných sportů došlo k jejich spojení a registraci v rámci jedné skupiny. Sporty strukturálně nehomogenní s malým zastoupením respondentů byly zařazeny do položky „Ostatní sporty“, kdy byly jejich výsledky započítány do celkového hodnocení, ale nebyly vyhodnocovány jako specifická skupina. Dle těchto kritérií byli respondenti, respektive jednotlivé sporty, rozděleny do skupin (označeno SP 1–6):

- SP 1 (fotbal, n = 34)
- SP 2 (atletika sumárně bez ohledu na disciplíny, n = 20)
- SP 3 (hokej + florbal, n = 21)
- SP 4 (volejbal + basketbal, n = 20)
- SP 5 (úpoly – judo, karate, taekwondo, n = 21)
- SP 6 (koordinačně estetické sporty – moderní a sportovní gymnastika, aerobik, n = 22)
- Ostatní sporty (plavání, veslování, lyžování a jiné, n = 25).

Z celkového počtu 163 respondentů bylo 101 mužů a 62 žen. Problematika využívání statického strečinku v rámci sportovního tréninku se odvíjí především od struktury sportovního výkonu v jednotlivých sportech a přístupu k vytvoření optimálních podmínek pro jeho naplnění. Genderové rozdíly zde nehrají podstatnou roli, proto byly výsledky strukturovány pouze podle jednotlivých sportů. Před finalizací byly dotazníky zkontrolovány z hlediska možných protichůdných odpovědí a problémové dotazníky byly opraveny (např. při označení „statický strečink není prováděn“ a současném označení délky výdrže v protažení) nebo vyřazeny. Získaná data byla zpracována v programu Excel pomocí standardních statistických parametrů.

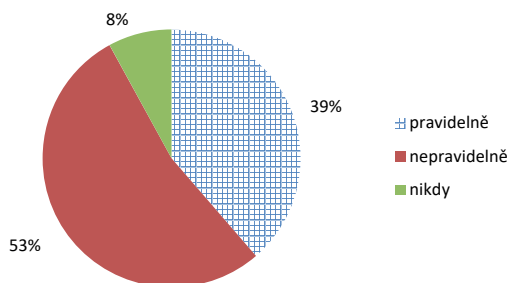
VÝSLEDKY

1) Celkové výsledky zahrnující sumární odpovědi všech respondentů dotazníkového šetření bez vymezení jednotlivých sportů:



Graf 1
Zařazování statického strečinku do rozcvičení

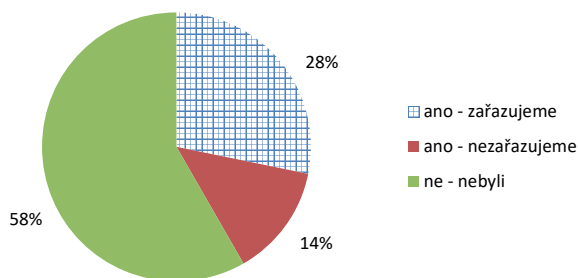
V první otázce byl jasně formulovaný dotaz, je-li statický strečink (bez specifikace pravidelnou součástí rozcvičení. Délka výdrže v protažení byla dotazována až v dalších bodech dotazníku. Z grafu 1 je patrné, že pro 79 % respondentů (tj. 128 z celkového počtu 163 bez ohledu na příslušnost ke konkrétnímu sportu) je statický strečink pravidelnou součástí rozcvičení a pouze 21 % respondentů (tj. 35) jej do rozcvičení nezařazuje.



Graf 2

Zařazování statického strečinku na konci tréninku

Další dotaz byl zaměřen na míru zařazování statického strečinku (bez specifikace délky výdrže) na konci tréninkové jednotky. Jak je patrné z grafu 2, uvedlo 39 % respondentů, že zařazují statický strečink na konci tréninku pravidelně, 53 % nepravidelně a pouze 8 % respondentů nezařazuje na konci tréninku závěrečné protažení formou statického strečinku.



Graf 3

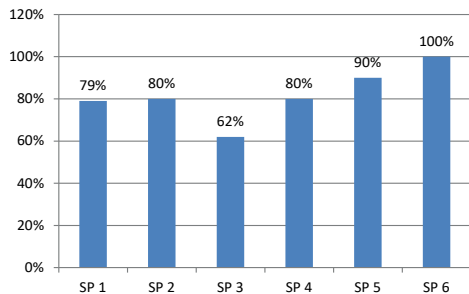
Informovanost o pochybnostech o účincích statického strečinku v rámci rozcvičení

Všichni respondenti byli aktivními účastníky řízeného tréninkového procesu, který by měl být mimo jiné také vzdělávacím procesem spojeným s předáváním a aplikací aktuálních informací z teorie sportovního tréninku. To bylo podkladem otázky, byli-li respondenti v rámci svého klubu (trenérem, fyzioterapeutem) informováni o pochybnostech odborníků vůči zařazování statického strečinku do rozcvičení, respektive jestli byli vedeni k nějaké korekci v jeho aplikaci. Jak je patrné z grafu 3 uvedlo 28 % respondentů, že



byli o pochybnostech o účincích statického strečinku informováni a do rozcvičení jej přesto zařazují, 14 % uvedlo, že byli informováni a statický strečink do rozcvičení nezařazují (bez ohledu na to, jestli jej dříve zařazovali, nebo nezařazovali) a 58 % uvedlo, že o problematice zařazování statického strečinku do rozcvičení nebyli informováni (bez ohledu na to, jestli jej do rozcvičení zařazují, nebo nezařazují).

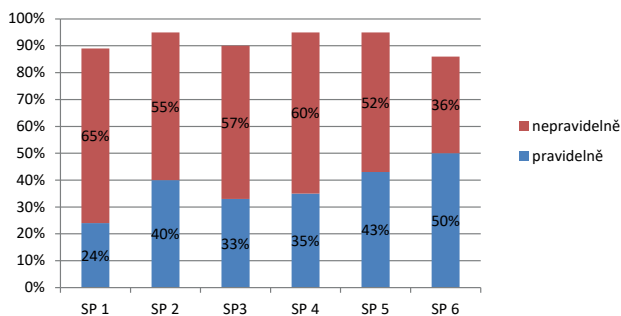
2) Výsledky dotazníkového šetření k využívání statického strečinku v jednotlivých sportech:



Graf 4

Využívání statického strečinku v rámci rozcvičení v jednotlivých sportech (SP 1 fotbal; SP 2 atletika; SP 3 hokej + florbal; SP 4 volejbal + basketbal; SP 5 úpoly; SP 6 gymnastika)

Sumární vyhodnocení (viz graf 1) vykazuje výraznou dominanci respondentů, u kterých je statický strečink pravidelnou součástí rozcvičení (79 %). Graf 4 odráží procentuální míru jeho zařazování v tomto procesu v rámci jednotlivých sportů. Nejvyšší míru vykazují koordinačně estetické sporty (sportovní a moderní gymnastika, aerobik, krasobruslení), kdy 100 % zástupců těchto sportů označilo, že je statický strečink pravidelnou součástí jejich rozcvičení. O něco méně (90 %) vykázaly úpoly (judo, karate, taekwondo). Nejméně je zařazován statický strečink do rozcvičení u hokejistů a florbalistů (62 %).

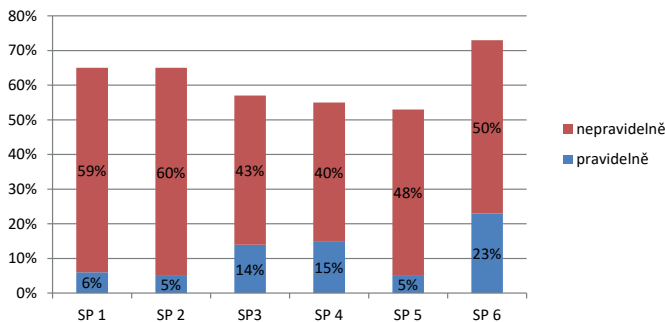


Graf 5

Využívání statického strečinku na konci tréninku v jednotlivých sportech (SP 1 fotbal; SP 2 atletika; SP 3 hokej + florbal; SP 4 volejbal + basketbal; SP 5 úpoly; SP 6 gymnastika)



Sumárně se 92 % respondentů přihlásilo k pravidelnému nebo nepravidelnému zařazování statického strečinku na konci tréninku. Graf 5 odráží postoj k této problematice v rámci jednotlivých sportů s tím, že část sloupcového grafu blíže k základně vyjadřuje míru pravidelného zařazování statického strečinku na konci tréninku a horní část míru jeho nepravidelného zařazování. Všechny registrované sporty se v součtu pravidelného a nepravidelného zařazování závěrečného protažení pohybují v intervalu 86–95 % respondentů.



Graf 6

Využívání metody PNF v tréninkovém procesu (SP 1 fotbal; SP 2 atletika; SP 3 hokej + florbal; SP 4 volejbal + basketbal; SP 5 úpoly; SP 6 gymnastika)

Sumárně se k pravidelnému nebo nepravidelnému zařazování strečinkové metody PNF v rámci tréninku přihlásilo 62 % respondentů. Graf 6 odráží postoj jednotlivých sportů k této problematice s tím, že část sloupcového grafu blíže k základně vyjadřuje míru pravidelného zařazování metody PNF a horní část míru jejího nepravidelného zařazování. V součtu pravidelného i nepravidelného zařazování této metody do tréninku se pohybují všechny uváděné sporty v intervalu 53–73 % respondentů, přičemž nejvyšší míru pravidelnosti (23 %) i součtu pravidelnosti a nepravidelnosti (73 %) vykazují koordinačně estetické sporty a nejnižší (53 %) úpoly.

Tabulka 1

Délka výdrž v protažení v rámci rozcvičení a na konci tréninku, registrace změny ve využívání statického strečinku v rozcvičení (% respondentů z jednotlivých sportů a celkově; SP 1 fotbal; SP 2 atletika; SP 3 hokej + florbal; SP 4 volejbal + basketbal; SP 5 úpoly; SP 6 gymnastika)

	Výdrž v protažení v rozcvičení			Výdrž v protažení na konci tréninku			Změny v zařazování statického strečinku v rozcvičení		
	do 10 s	10 - 20 s	20 s a více	do 10 s	10 - 20 s	20 s a více	beze změn	dříve více	nyň více
Celkově	64%	34%	2%	27%	62%	11%	27%	51%	22%
SP 1	74%	26%	0%	23%	70%	7%	15%	50%	35%
SP 2	50%	50%	0%	16%	84%	0%	30%	35%	35%
SP 3	69%	31%	0%	47%	42%	11%	19%	57%	24%
SP 4	75%	25%	0%	37%	58%	5%	25%	60%	15%
SP 5	63%	32%	5%	25%	55%	20%	29%	57%	14%
SP 6	59%	32%	9%	32%	63%	5%	50%	27%	23%

V tabulce 1 jsou výsledky statistického zpracování odpovědí respondentů na dotazy ohledně délky výdrže v protažení v rámci rozcvičení (je-li statický strečink součástí rozcvičení); délky výdrže v protažení na konci tréninku (je-li statický strečink v závěru tréninku zařazován) a reflexi změny v zařazování statického strečinku v rozcvičení za posledních 7 let. Největší četnost při zařazování statického strečinku do rozcvičení vykazuje interval výdrže v protažení do 10 s (64 %), na konci tréninku interval výdrže v protažení 10–20 s (62 %). Sumárně 51 % respondentů si myslí, že statický strečink byl dříve využíván v rámci rozcvičení více než v současnosti.

DISKUSE

Přes avizované pochybnosti odborníků o účelnosti zařazování statického strečinku do rozcvičení se k jeho aplikaci ve sportovní praxi přihlásilo 79 % oslovených respondentů. Není překvapením, že největší míru jeho zařazování (100 %) vykazaly koordinčně estetické sporty (sportovní a moderní gymnastika, aerobik, krasobruslení) a úpoly (90 %; judo, karate, taekwondo), tedy sporty, u kterých je sportovní výkon významně limitován dosahovaným rozsahem pohybu. Současně se potvrdily předpoklady odborníků o dominantní roli statického strečinku v závěru tréninkové jednotky. V součtu jeho pravidelného i nepravidelného provádění vykazují všechny uváděné sporty relativně vyrovnané výsledky mezi 86–95 % respondentů. Nejvyšší míru pravidelnosti (50 %) v zařazování statického strečinku v závěru tréninku vykazují koordinčně estetické sporty, ale současně paradoxně vykazují nejnižší hodnotu v součtu pravidelného a nepravidelného zařazování (86 %). O četnosti využívání metody PNF v rámci ovlivňování rozsahu pohybu v dřívějších letech nemáme informace, ale podle výsledků prezentovaného dotazníkového šetření 62 % z celkově oslovených respondentů tuto metodu používá, přičemž se jednotlivé sporty pohybují v intervalu 53–73 % respondentů. Uvedená data potvrzují, že tato dříve především terapeutická metoda významně pronikla do sportovního prostředí a je součástí procesu rozvoje flexibility, i když žádný z uvedených sportů nevykázal vyšší míru jejího pravidelného zařazování než nepravidelného. Výše zmíněnou potřebu rozlišovat parametricky úvodní a závěrečný statický strečink odrážejí i data uvedená v tabulce 1, kdy 64 % z respondentů, kteří zařazují statický strečink do rozcvičení, setrvávají v protažení do 10 s a 62 % z respondentů, kteří zařazují statický strečink na konci tréninku, setrvávají ve výdrži mezi 10–20 s. Tato studie potvrzuje trend „aktivního rozcvičení“, kdy se zkracují výdrže a prodlužují se pasáže aktivního působení. Z oslovených 163 respondentů 51 % vnímá v posledních sedmi letech redukci statického strečinku v rámci rozcvičení, 27 % nevnímá rozdíl mezi dříve a nyní a 22 % má za to, že je statický strečink využíván nyní více. 92 % respondentů uvedlo, že tzv. „mobilizační pohyby“, pro které jsou charakteristické kyvadlovité a krouživé pohyby tělesných segmentů, jsou pravidelnou součástí jejich rozcvičení. Právě tyto pohyby, které mají připravit kloubně-svalový systém na zátěž, bývaly v minulosti v důsledku dominance statického strečinku opozdávány.

Respondenti prezentovaného dotazníkového šetření jakožto studenti UK FTVS pocházejí z různých částí ČR a reprezentují rozdílné sportovní kluby ve stejných sportech (v rámci strukturálního rozdělení sportů). Prezentované výsledky proto nelze vnímat jako regionální, ale celoplošné s možnými protichůdnými přístupy v rámci jednoho sportu. To souvisí s přenosem informací, kdy může v některém regionu fungovat „osvěta“ lépe než v regionu jiném a stejně tak tomu je s předáváním informací

jednotlivými sportovními svazy směrem ke klubům. Celkově uvedlo 58 % respondentů, že nebyli informováni o pochybnostech vůči zařazování statického strečinku do rozcvičení, největší informovanost v tomto ohledu prokázali hráči hokeje a florbalu (52 %) a naopak největší míru neinformovanosti o této problematice označili zástupci úpolů (67 %).

ZÁVĚR

Závěry teoretické části, respektive literární rešerše o nedostatku důkazů, které by byly podkladem pro plošné vyřazení statického strečinku z rozcvičení, jsou reflektovány v rámci sportovní praxe, kdy 79 % oslovených respondentů potvrdilo, že je statický strečink stále součástí jejich rozcvičení. Současně se potvrdila většinou odborníků uznávaná teze, že největší využití statického strečinku je na konci tréninkové jednotky. Pro objektivní komparaci výsledků jednotlivých studií o účincích statického strečinku na pohybový aparát a vyvození selektivních závěrů vzhledem ke specifickým jednotlivých sportů je nutné sjednotit výzkumné protokoly ve smyslu přesně definované intervence a diagnostiky její odezvy v rámci konkrétního cíleného výzkumu. Sportovní výkon je ovlivňován mnoha, někdy i drobnými aspekty. Mezi ně patří i problematika aplikace statického strečinku, která si zaslouží být vyjasněna a zbavena „mýtů“.

LITERATURA

- ALTER, M. J. (1999). *Strečink 311 protahovacích cviků pro 41 sportů*. Praha: Grada Publishing.
- BUBANJ, S., OKIČIĆ, T., ŽIVKOVIĆ, M., STANKOVIĆ, R., BOJIĆ, I., & BUBANJ, R. (2011). Differences in manifested explosive strength tested by means of the vertical jump with and without previous static stretching. University of Niš: *Facta universitatis: Series: Physical Education and Sport*, 9(2), 151–159.
- DALRYMPLE, K. J., DAVIS, S. E., DWYER, G. B., & MOIR, G. L. (2010). Effect of static and dynamic stretching on vertical jump performance in collegiate women volleyball players. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 24(1), 149–155.
- FRADKIN, A. J., GABBE, B. J., & CAMERON, P. A. (2006). Does warming up prevent injury in sport? The evidence from randomised controlled trials. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 9(3), 214–220.
- KIRKENDALL, D. T. & DVORAK, J. (2010). Effective injury prevention in soccer. *Physician and Sportsmedicine*, 38(1), 147–57.
- KNAPIK, J. J., HAURET, K. G., ARNOLD, S., CANHAM-CHERVAK, M., MANSFIELD, A. J., HOEDEBECKE, E. L., & McMILLIAN, D. (2003). Injury and fitness outcomes during implementation of physical readiness training. *International Journal of Sports Medicine*, 24, 372–381.
- KRIŠTOFIČ, J. (2017). Statický strečink – funkce a účinky: přehledová studie. *Tělesná kultura*, 40(2). DOI: 10.5507/tk.2017.002.
- KURZ, T. (1994). *Stretching Scientifically: A Guide to Flexibility Training*. 3rd ed. Island Pond, VT: Stadion.
- LA TORRE, A., CASTAGNA, C., GERVASONI, E., CÈ, E., RAMPICHINI, S., FERRARIN, M., & MERATI, G. (2010). Acute effects of static stretching on squat jump performance at different knee starting angles. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 24(3), 687–694.
- McHUGH, M. P. & NESSE, M. (2008). Effect of stretching on strength loss and pain after eccentric exercise. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 40, 566–573.
- McMILLIAN, D. J., MOORE, J. H., HATLER, B. S., & TAYLOR, D. C. (2006). Dynamic versus static-stretching warm up: the effect on power and agility performance. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 20(3), 492–499.

- MEDEIROS, D. M., CINI, A., SBRUZZI, G. & LIMA, C. S. (2016). Influence of static stretching on hamstring flexibility in healthy young adults: Systematic review and meta-analysis. *Physiotherapy Theory and Practice*, 32(6), 438–445. DOI: 10.1080/09593985.2016.1204401.
- MAGNUSSON, P. & RENSTRÖM, P. (2006). The European College of Sports Sciences Position statement: The role of stretching exercises in sports. *European Journal of Sport Science*, 6(2), 87–91. DOI: 10.1080/17461390600617865.
- MOHAMAD, N. I., NOSAKA, K., & CRONIN, J. (2011). Maximizing hypertrophy: Possible contribution of stretching in the interset rest period. *Strength and Conditioning Journal*, 33, 81–87.
- NAKAMURA, M., IKEZOE, T., TOKUGAWA, T., & ICHIHASHI, N. (2015). Acute effects of stretching on passive properties of human gastrocnemius muscle-tendon unit: Analysis of differences between hold-relax and static stretching. *Journal of Sport Rehabilitation*, 24, 286–292.
- POPE, R. P., HERBERT, R. D., KIRWAN, J. D., & GRAHAM, B. J. (2000). A randomized trial of preexercise stretching for prevention of lower-limb injury. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 32, 271–277.
- POWER, K., BEHM, D., CAHILL, F., CARROLL, M., & YOUNG, W. (2004). An acute bout of static stretching: effects on force and jumping performance. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 36(8), 1389–1396.
- ROSENBAUM, D. & HENNIG, E. M. (1995). The influence of stretching and warm-up exercises on Achilles tendon reflex activity. *Journal of Sport Sciences*, 13(6), 481–490.
- SEMIGINOVSKÝ, B. (1987). *Fyziologické základy biotechnologie řízené sportovní přípravou*. Praha: Univerzita Karlova.
- SMALL, K., McNAUGHTON, L. & MATTHEWS, M. (2008). A Systematic Review into the Efficacy of Static Stretching as Part of a Warm-Up for the Prevention of Exercise Related Injury. *Research in Sports Medicine*, 16(3), 213–231. DOI: 10.1080/15438620802310784.
- TAYLOR, K., SHEPPARD, J., LEE, H., & PLUMMER, N. (2009). Negative effect of static stretching restored when combined with a sport specific warm-up component. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 12(6), 657–661.
- WITVROUW, E., MAHIEU, N., DANNEELS, L., & McNAIR, P. (2004). Stretching and injury prevention: An obscure relationship. *Sports Medicine*, 34, 443–449.
- YOUNG, W. B. & BEHM, D. G. (2003). Effects of running, static stretching and practice jumps on explosive force production and jumping performance. *The Journal of Sports Medicine and Physical Fitness*, 43, 21–27.

PhDr. Jaroslav Křištofič

UK FTVS, J. Martího 31, 162 52 Praha 6-Vešelavín

e-mail: jkristofic@ftvs.cuni.cz

DYNAMOMETRICKÁ DESKRIPTIVNÍ MÍRY FUNKČNÍ ASYMETRIE CHŮZE PO OPERATIVNÍ LÉČBĚ FRAKTURY PATNÍ KOSTI

SELECTED APPROACHES TO THE EVALUATION OF GAIT SYMMETRY

SOŇA JANDOVÁ

Katedra mechaniky, pevnosti a pružnosti, Fakulta strojní, Technická univerzita v Liberci,
Katedra přírodních věd v kinantropologii, Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého
v Olomouci

SOUHRN

Předkládaná studie se zabývá různými přístupy k hodnocení symetrie chůze. Cílem tohoto příspěvku je poukázat na pohled mnoha zahraničních autorů na otázku symetrie, resp. asymetrie chůze a na příkladu vybraných pacientů po operativní léčbě fraktury patní kosti demonstrovat praktické užití vybraných kvantitativních ukazatelů symetrie. Pro analýzu rozložení tlaku na úrovni interakce chodidla a podložky byl použit systém Emed. Měření proběhlo u souboru pěti pacientů po operativní léčbě unilaterální zlomeniny patní kosti. U obou končetin jsme sledovali maximální tlak, maximální sílu působící ve vertikálním směru a maximální sílu ve vertikálním směru v oblasti pod patní kostí, dobu kontaktu s podložkou a dobu kontaktu s podložkou v oblasti pod patou. Následně jsme spočítali indexy symetrie, poměrové indexy a věcnou významnost rozdílů sledovaných proměnných. Ukázalo se, že i přes vizuálně symetrickou podobu chůze u vybraných pacientů indexy symetrie i poměrové indexy vybraných proměnných upozorňovaly na značné rozdíly mezi zdravou a operovanou končetinou. Proto dynamografickou metodu považujeme za zcela neodmyslitelnou pro klinickou praxi, a to především v období poúrazové rehabilitace.

Klíčová slova: dynamografie, reakční síly, fraktura patní kosti, index symetrie

ABSTRACT

This study investigates various evaluations of gait symmetry. The aim of this paper is to highlight the approaches of numerous authors to the topic of gait symmetry, respectively asymmetry of the gait. Furthermore, the study aims at demonstrating the practical use of the selected quantitative symmetry indicators on the sample of selected patients after the operative treatment of fractures of the calcaneus. The Emed system was used to analyse the pressure distribution between the foot and the floor mat. Our test group for measuring consisted of five patients after the operative treatment of unilateral calcaneal fractures. The studied parameters on both extremities were peak pressure, peak vertical force, peak vertical force under the heel, contact time and heel contact time. Subsequently, we calculated indexes of symmetry and ratio indexes of

the selected variables. Our investigation revealed that despite the visually symmetrical gait in the group of the studied patients the symmetry index, the ratio index and effect size of the selected variables highlighted the considerable differences between the healthy and the operated limbs. Therefore, we consider the dynamographic method as an essential one for clinical practice, particularly in the period of post-traumatic rehabilitation.

Key words: dynamography, reaction forces, calcaneal fracture, index of symmetry

ÚVOD

Chůze je základní lidská lokomoce a je známa jako jedna z nejuniverzálnějších a nejkompexnějších aktivit člověka. Jedná se o komplex motorických dovedností řízených z mozkové kůry směrem ke svalům. Je to produkt dlouhého evolučního vývoje k bipedálnímu pohybu vpřed, kterým se lidé odlišují od příbuzných druhů. I přesto, že pohybovou doménou lidí je bipedální chůze, může se člověk pohybovat i po všech čtyřech končetinách – batolata lezou po čtyřech mnohem dříve, než jsou schopna se pohybovat bez opory horních končetin (Kračmar et al., 2016). Chůze člověka je obecně považována za cyklický pohyb, který se vyznačuje symetrií a vychází z předpokladu symetrie dolních končetin. Asymetrie dolních končetin se často považuje za indikátor patologického způsobu chůze (Kaufmann et al., 1996). Zohlednění skutečnosti, že chůze může být asymetrická také u zdravých osob, je velmi důležitým východiskem pro lékaře, fyzioterapeuty, sportovce a trenéry. Zároveň by měla být brána v úvahu při zohledňování pohybových aktivit, při hodnocení chůze, při klinických postupech vyžadujících rehabilitaci jedné nebo obou dolních končetin a při konstrukci různých náhrad částí či celých dolních končetin (Sadeghi et al., 2000). Velmi podrobný přehled o přístupech a způsobech hodnocení funkce nohy přináší publikace Vařeka & Vařeková (2009).

Symetrie chůze

O tom, zda chůze člověka je symetrická či nikoliv, se vedou rozsáhlé odborné diskuse. Definice symetrie chůze se v literatuře mírně rozcházejí, a to s ohledem na použitou metodu. Ke starším pracím zabývajícím se definicí symetrie patří především studie Herzoga et al. (1989). Ten shodně jako později Sadeghi (2000) definuje symetrii chůze jako dokonalou shodu mezi činnostmi dolních končetin. Je tedy lidská chůze symetrická? Hamill et al. (1984) nenalezl statisticky významné rozdíly v reakčních silách na úrovni interakce dolních končetin a podložky při chůzi ani běhu. Tyto výsledky později podpořila pozdější studie Menarda et al. (1992). Také Seelay, Umberger a Shapiro (2008) hodnotí chůzi člověka jako symetrickou, a to především v případě pomalé chůze a chůze preferovanou rychlostí. Také porovnání energetické náročnosti chůze mezi oběma končetinami podporuje myšlenku o symetrii u zdravého člověka (Chou, 1995). Kromě kinematických a dynamických analýz byla podrobena mnoha analýzám také aktivace vybraných svalů. Wall et al. (1986) a Hesse et al. (1997) na základě měření EMG tvrdí, že běžná chůze je symetrická. Přestože by se na základě uvedených studií mohla otázka symetrie chůze zdát vyřešena, je nutné si uvědomit, že symetrie chůze u zdravých jedinců byla v minulosti deklarována velmi často za účelem zjednodušení analýzy a následné interpretaci výsledků a také často na základě subjektivního hodnocení, nikoliv na základě hodnocení kvantitativních biomechanických dat získaných z obou končetin.

Asymetrie chůze

V případě patologické chůze je možné sledovat výrazné rozdíly mezi poraněnou a zdravou končetinou. Asymetrii u různě postižených pacientů (např. amputářů) popisuje celá řada studií (Svoboda a Janura, 2007; Miff et al., 2005). Kaufman et al. (1996) se věnuje asymetrii chůze osob s různě dlouhými končetinami, když asymetrii potvrdil pouze u osob, jejichž délka končetin se liší alespoň o 2 cm. Také u tělesně zdravých jedinců můžeme zaznamenat celou řadu studií, které dokladují rozdíly mezi levou a pravou dolní končetinou (Illnicka et al., 2013). Tyto studie jsou zaměřené především na funkční asymetrii nohy a jsou velmi úzce spjaty s pojmem laterality či preference dolních končetin, což je téma ve vztahu k symetrii, resp. asymetrii chůze trochu kontroverzní a jsme připraveni se tomuto tématu věnovat separátně.

Co se týká studií zaměřených na asymetrii chůze z hlediska kinematických parametrů, některé poukazují na odlišnosti v kinematických a časových parametrech (Dessery et al., 2011), na rozdíly v délce kroku (Barr et al., 1987), v úhlu v kolenním kloubu (Maupas et al., 2002), v rozsahu pohybu v kloubech (např. Barr et al., 1987; Stefanyshyn & Ensberg, 1994). Dynamometrická měření také prokázala asymetrii v některých parametrech (např. maximální tlak ve vertikálním směru, posun CoP) u chůze zdravých jedinců (Wang a Watanabe, 2012). Data získaná na základě EMG také dokladují asymetrii aktivace vybraných svalů (Ounpuu & Winter, 1989), především pak svalů soleus a rectus femoris (Arsenault et al., 1986).

Funkční asymetrie chůze

Mezi první interprety funkční asymetrie chůze patřili Hirasawa (1979) a Vanden-Abeele (1980), podle nichž jedna dolní končetina je zodpovědná za podporu a přenos váhy a druhá končetina provádí švih. Později Sadeghi et al. (1997) přisuzují jedné končetině roli amortizační a druhé končetině roli propulzní. Při studiu funkční asymetrie se také hovoří o různých typech úloh (např. balanční, manipulační či silové), pro které je jedna či druhá dolní končetina preferovaná (Schneiders et al., 2010).

Hodnocení symetrie

K hodnocení symetrie dolních končetin, resp. chůze, se využívají vesměs kvantitativní ukazatele.

Pro stanovení asymetrie běžné chůze na základě měření reakčních sil stanovil Robinson et al. (1987) rovnici počítající takzvaný index symetrie (SI), který později také použil Herzog et al. (1989) a upravil (rovnice 1).

$$SI = \frac{|X_R - X_L|}{0,5(X_R + X_L)} * 100 \quad [1]$$

Podle tohoto autora je chůze symetrická při hodnotách $SI \pm 4 \%$. Index symetrie použil ve své studii např. Uchtyl et al. (2013) pro sledování symetrie chůze při použití různých typů protéz.

Ke kvantifikaci symetrie či asymetrie se zjednodušeně používá také tzv. poměrový index, který dává do poměru hodnoty pravé a levé končetiny ($R = X_R / X_L$).

Kromě uvedených indexů se pro vyjádření symetrie či asymetrie využívají mnohé statistické metody. K novějším metodám patří např. metoda využívající diskrétní proměnné

levé a pravé končetiny (Nigg et al., 2013). Autor zde sleduje tři dílčí indexy symetrie, a to sagitální, frontální a transverzální index symetrie a výpočet provádí na základě integrálu absolutních hodnot rozdílů mezi levou a pravou nohou ve stejné fázi kroku.

Při analýze symetrie chůze pomocí těchto metod se zpravidla pro výpočet používají vertikální reakční síla působící na úrovni nohy a podložky. Často je tato síla sledována v různých částech nohy, kdy např. Rosenbaum et al. (1996) rozdělil nohu na 7 částí a sledoval údaje pod celou nohou, centrální patou, mediální a laterální částí paty, střední částí nohy a pod prvním, druhým a pátým metatarsem. Jelikož výsledné reakční síly velmi úzce souvisí s hmotností pacienta, je vhodné počítat s relativizovanými hodnotami přepočtenými na kilogram hmotnosti.

CÍL

Cílem této studie je stanovit aktuální míru funkční asymetrie nohou u pacientů po operativní léčbě unilaterální zlomeniny patní kosti II. – IV. typu dle Sandersovy klasifikace pomocí pedobarografického záznamu.

Metoda

Analýza chůze byla provedena pomocí dynamografické metody u pěti pacientů (mužů) ve věku $38,2 \text{ let} \pm 7,9$, jejichž výška byla $1,79 \text{ m} \pm 0,05$ a hmotnost $83,8 \text{ kg} \pm 7,9$. Všichni pacienti byli po operativní léčbě unilaterální fraktury patní kosti II. – IV. typu dle Sandersovy klasifikace (Sanders, et al. 1993), operováni byli všichni extenzivním laterálním přístupem, operaci prováděl stejný operátor a postoperativní léčba byla nastavena všem stejně. Měření proběhlo 6 měsíců po operaci. To vše zaručilo poměrně dobrou homogenitu souboru. U vybraných pacientů nebyla známa jiná porucha chůze či axiálního systému v době před úrazem. Pilotní dynamometrické měření proběhlo na dynamometrické desce Emed-c (Novel, Mnichov, Německo). U každého pacienta bylo změřeno celkem deset v pořadí třetích kroků na zdravé i operované dolní končetině. Frekvence snímání byla 100 Hz a data byla následně zpracována příslušným softwarem. Sledovány byly: celková doba kontaktu s podložkou (C.T), maximální tlak (rel.P.P.) relativizovaný na 1 kilogram hmotnosti, maximální síla relativizovaná na 1 kilogram hmotnosti (rel.Fz), doba kontaktu s podložkou v oblasti paty (C.T – heel), maximální tlak pod patou relativizovaný na kilogram hmotnosti (rel.P.P. – heel). Pro všechny sledované proměnné byly spočítány indexy symetrie SI' , přičemž jsme vyšli z rovnice Robinsona et al. (1987). Proměnná X_h představovala hodnoty naměřené na zdravé končetině a za proměnnou X_o byly dosazeny hodnoty naměřené na operované končetině (rovnice 2).

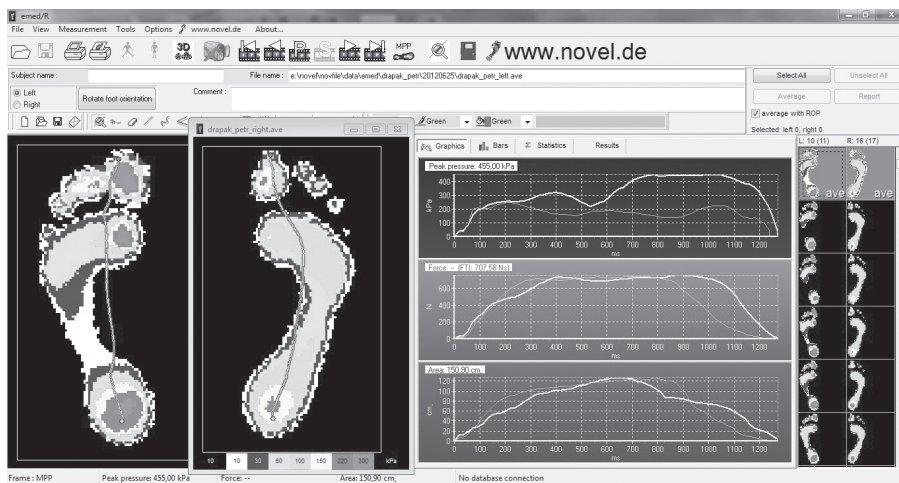
$$SI' = \frac{X_h - X_o}{0,5(X_h + X_o)} * 100 \quad [2]$$

Kromě indexu symetrie byl spočítán také poměrový index R' , který vycházel z indexu použitého ve studii Wall & Turnbull (1986). Také zde za X_h byly dosazeny hodnoty naměřené na zdravé a za X_o hodnoty na operované končetině, tedy $R' = X_h / X_o$. Pro sledované proměnné byla spočítána věcná významnost (ES) dle Cohena (1988) – tedy Cohenovo d , které určuje míru efektu (0,20 – malý efekt, 0,50 – střední efekt, 0,80 – velký efekt) a některých případech byly použity i hodnoty ze studie Sawilowski (2009), dle které hodnoty 1,2 představují velmi velký efekt a hodnoty větší než 2,0 pak obrovský.

VÝSLEDKY A DISKUSE

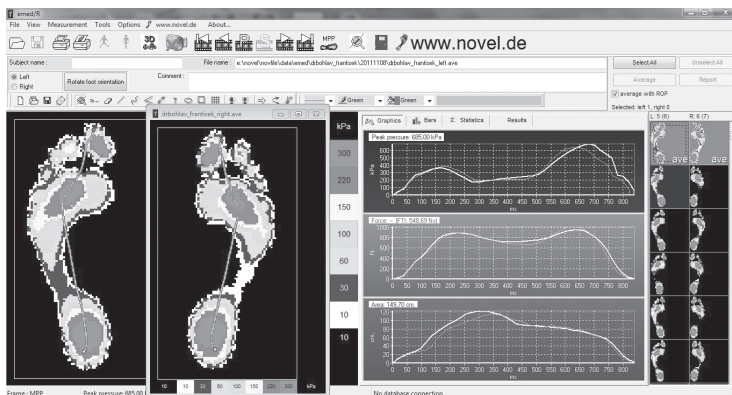
Předkládaná pilotní studie se zabývá otázkou přístupů k hodnocení symetrie chůze u pacientů po operativní léčbě fraktury patní kosti. Na základě provedeného dynamometrického měření lze konstatovat, že rozdíly mezi zdravou a operovanou končetinou bylo možné sledovat u všech pacientů ještě před výpočtem příslušných indexů symetrie (pro ilustraci uvádíme obr. 1) na němž je možné rozdíly rozložení tlaků na podložku i průběh pohybu působivé vektoru reakční síly podložky (známé jako CoP – Centre of Pressure) v opěrné fázi kroku sledovat díky grafickému záznamu. Aniž bychom hned počítali index symetrie či jiný poměrový index, je možné v tomto případě hovořit o asymetrii zřejmě již z grafického záznamu a souhlasit tak se studií Crowe et al. (1993) i jiných autorů (např. Griffin et al., 1995; Titianova & Tarkka, 1995), kteří prokázali asymetrii patologické chůze po různých úrazech dolních končetin či axiálního systému.

Oproti obrázku 1 obrázek 2 ukazuje příklad vysoké míry symetrie v kontaktu nohy s podložkou u zdravého jedince, kdy rozdíly mezi levou a pravou končetinou v dynamických i časových parametrech byly menší než 4 %. Proto můžeme hovořit v tomto případě (obr. 2) o symetrii (Herzog et al., 1989).



Obrázek 1

Příklad rozložení tlaků na podložku u pacienta po fraktuře patní kosti – vlevo zdravá končetina, vpravo operovaná



Obrázek 2

Příklad rozložení tlaků na podložku u zdravého jedince

Tabulka 1 uvádí porovnání sledovaných proměnných na zdravé a operované noze u vybraných pacientů po léčbě fraktury patní kosti.

Tabulka 1

Indexy symetrie (SI'), poměrové indexy (R') a věcná významnost rozdílů mezi zdravou a operovanou nohou ($ES - \text{Cohenovo } d$) u pacientů po léčbě fraktury patní kosti

N = 5	C.T.			rel.P.P.			rel.Fmax			C.T. heel			rel.P.P. heel		
	SI'	R'	d	SI'	R'	d	SI'	R'	d	SI'	R'	d	SI'	R'	d
1.	3.65	1.04	0.45	11.11	1.12	0.33	0.63	1.01	0.31	-10.99	0.90	-0.97	9.79	1.10	0.87
2.	1.91	1.02	0.28	75.13	2.20	3.50	1.45	1.01	0.76	-29.11	0.75	-2.67	5.71	1.06	0.45
3.	3.42	1.03	0.41	14.49	1.16	0.44	5.51	1.06	2.74	-20.48	0.81	-1.70	24.79	1.28	2.00
4.	7.12	1.07	0.91	66.04	1.99	3.50	1.64	1.02	0.83	10.46	1.11	0.82	17.39	1.19	1.84
5.	4.13	1.04	0.48	35.29	1.43	1.12	1.71	1.02	0.86	-3.59	0.96	-0.24	7.63	1.08	0.64
d	0,50 - střední			1,78 - velmi velká			1,10 - velká			-0,95 - velká			1,16 - velká		

Legenda:

- C.T.celková doba kontaktu
- rel.P.P.maximální tlak relativizovaný na kilogram hmotnosti
- rel.Fmax maximální síla relativizovaná na kilogram hmotnosti
- C.T. heeldoba kontaktu paty s podložkou
- rel.P.P. heelmaximální tlak pod patou relativizovaný na kilogram hmotnosti
- SI' index symetrie
- R' poměrový index
- d věcná významnost

V tabulce jsou hodnoty poměrového indexu spočítaného rovněž na základě modifikovaných hodnot (tzn. z hodnot na zdravé a operované končetině, nikoliv na levé versus pravé). Z tabulky je zřejmé, že v případě doby kontaktu s podložkou byly dosaženy nejvyšší hodnoty SI' i R' u pacienta č. 4. Aritmetický průměr indexů je 4,05, resp. 1,04. Také hodnota Cohenova d byla u tohoto pacienta nejvyšší a znamená velký rozdíl mezi zdravou a operovanou končetinou, když na zdravé končetině byl kontakt s podložkou delší nežli na operované. V případě maximálních tlaků byla spočítána největší míra asymetrie u pacienta č. 2 a u celé skupiny $SI' \in < 11.11; 75.13 >$ a $\in < 11.11; 75.13 >$ a aritmetický průměr indexů všech pacientů je 40,41. Poměrový index $R' \in < 1.12; 2.20 > \in < 1.12; 2.20 >$ a aritmetický průměr 1,58. Dle Cohenova

d je rozdíl mezi zdravou a operovanou nohou velmi významný. Z kladných hodnot je možné usuzovat, že maximální tlak je vždy větší na zdravé končetině a nejmenší rozdíl (tedy největší symetrie) je u pacienta č. 1. Srovnáme-li indexy symetrie při sledování maximální síly, pak dojdeme ke zjištění, že $SI' \in < 0.63; 5.51 > \in < 0.63; 5.51 >$, když průměr je 2,19. Poměrový index $R' \in < 1.01; 1.06 > \in < 1.01; 1.06 >$, průměr je 1,02. V případě této proměnné můžeme dle těchto indexů hovořit o velmi dobré symetrii, když tato proměnná je velmi úzce spojena s hmotností sledovaného jedince. Výpočet věcné významnosti však u této proměnné poukazuje na velký rozdíl mezi hodnotami na zdravé a operované končetině. Další sledovanou proměnnou byl kontakt s podložkou v oblasti pod patou. SI' u této proměnné leží v intervalu a průměr je $-10,74$. Zde je nutné zmínit, že u pacienta č. 4 bylo možné vysledovat opačný trend v porovnání s ostatními pacienty, u nichž docházelo k prodloužení doby kontaktu paty s podložkou. Z hlediska analýzy chůze po fraktuře patní kosti se jeví jako nejdůležitější proměnná P.P. heel, tedy maximální tlak pod patou. Zde jsme očekávali, že budou největší odchylky indexu symetrie od nuly a poměrového indexu od hodnoty 1. U sledovaného souboru pěti pacientů $SI' \in < 5.71; 24.79 > \in < 5.71; 24.79 >$, průměr byl 13,06. Poměrový index $R' \in < 1.06; 1.28 > \in < 1.06; 1.28 >$, průměr byl 1,14. Z toho plyne, že hodnoty naměřené na zdravé noze byly vždy vyšší, pacienti po úraze patní kosti výrazně eliminují tlak na úrovni paty a podložky (dle Rosenbauma et al., 1996 především v oblasti centrální paty), avšak spočítané indexy spíše poukazují na rozdíly v případě maximálního tlaku sledovaného pod celou ploškou nohy. Z hlediska věcné významnosti byly prokázány velké rozdíly na zdravé i operované končetině jak u tlaku pod patou, tak i v době kontaktu paty s podložkou.

ZÁVĚRY

Na základě studia literatury a na základě dosud realizovaných dynamometrických měření provedených u pacientů po operativní léčbě unilaterální fraktury patní kosti a u zdravých jedinců můžeme považovat dynamografický záznam chůze za velmi vhodnou metodu sledování v období posttraumatické rehabilitace. Grafický záznam dynamometrického měření nabízí hodnocení symetrie či asymetrie rozložení sil a tlaků na podložku u zdravých jedinců i u pacientů s různým stupněm poruchy chůze. V porovnání s ostatními vyšetřovacími metodami používanými pro biomechanickou analýzu chůze (např. 3D kinematografická vyšetřovací metoda, kterou velmi detailně popisuje Janura & Zahálka, 2004) je metoda dynamometrie z hlediska získávání zpětné vazby velmi rychlá a poskytuje exaktní data, na základě kterých je možné dále počítat různé odchylky reakčních sil, které se při chůzi po operativní léčbě DK vyskytují. V předkládané studii jsme pro demonstraci využili indexů symetrie, poměrové indexy a Cohenův výpočet efektu rozdílu mezi zdravou a operovanou končetinou. Ve všech případech se tyto ukazatele počítají z průměrných hodnot, což ne vždy musí být z hlediska stanovení symetrie či asymetrie reakčních sil optimální. V případě malého souboru, jako tomu bylo u této pilotní studie, je třeba přistupovat k výsledkům velmi obezřetně. Smyslem tohoto příspěvku nebylo zhodnotit přesně míru symetrie u pacientů po operaci patní kosti a generalizovat výsledky na takto léčené pacienty, ale smyslem bylo poukázat na možnosti dynamometrie při hodnocení symetrie chůze a dále také upozornit na různé přístupy autorů k této problematice.

Dynamografická metoda poskytuje informace o reakčních silách na úrovni interakce chodidla a podložky. Na základě studia literatury a našeho pilotního měření se však jeví jako rozumné pohlízet na symetrii či asymetrii chůze z hlediska komplexního chování dolních končetin, nikoliv na základě lokálně změřených parametrů. Z tohoto důvodu doporučujeme dynamometrické měření kombinovat s 3D kinematografickou metodou či EMG. To však už není možné realizovat v běžné nemocniční praxi, ale je nutné využívat přístrojové vybavení specializovaných (např. univerzitních) pracovišť, jako tomu je v zahraničí.

LITERATURA

- ARSENAULT, A. B., WINTER, D. A., MARTENIUK, R. G. & HAYES, K. C. (1986). How many strides are required for analysis of electromyographic data in gait? *Scand. J. Rehabil. Med.*, 18(3), 133–135.
- BARR, A., ANDERSEN, J. C., DANOFF, J. V. et al. (1987). Symmetry of temporal Spatial and kinematic events during gait. *Third Annual East Coast Gait Laboratory Conference*, Bethesda.
- COHEN, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral science*. (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- CROWE, A., SCHIERECK, P., DE BOER, R. & KEESSEN, W. (1993). Characterization of gait of young adult females by means of body centre of mass oscillations derived from ground reaction forces. *Gait & Posture*, 1(1), 61–68.
- DESSERTY, Y., BARBIER, F., GILLET, CH. & CORBEIL, P. (2011). Does lower limb preference influence gait initiation? *Gait & Posture*, 33(4), 550–555.
- GRIFFIN, M. P., OLNEY, S. J. & McBRIDE, I. D. (1995). Role of symmetry in gait performance of stroke subjects with hemiplegia. *Gait & Posture*, 3(3), 132–142.
- HAMILL, J., BATES, B. T. & KNUTZEN, K. M. (1984). Ground reaction forces symmetry during walking and running. *Res. Q. Exercise Sport*, Vol. 55, pp. 288–293.
- HERZOG, W., NIGG, B. M., READ, L. J. & OLSSON, E. (1989). Asymmetries in ground reaction force patterns in normal human gait. *Med. Sci. Sports Exerc.*, 21(1), 110–114.
- HESSE, S., REITER, F., JAHNKE, M., DAWSON, M., SARKODIE-GYAN, T. & MAURITZ, K. H. (1997). Asymmetry of gait initiation in hemiparetic stroke subjects. *Arch. Phys. Med. Rehab.*, 78(7), 719–724.
- HIRASAWA, Y. (1979). An observation on standing ability of Japanese males and females. *J. Anthropol. Soc. Nippon*, Vol. 87, pp. 81–92.
- CHOU, L. S., SONG, S. M. & DRAGANICH, L. F. (1995). Predicting the kinematics and kinetics of gait based on the optimum trajectory of the swing limb. *J. Biomech.*, 28(4), 377–385.
- ILNICKA, L., TRZASKOMA, Z., WISZOMIRSKA, I., WIT, A. & WYCHOVAŃSKI, M. (2013). Lower limb laterality versus foot structure in men and women. *Bimedical Human Kinetics*, Vol. 5, pp. 11–16.
- JANURA, M. & ZAHÁLKA, F. (2004). *Kinematická analýza pohybu člověka*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- KAUFMAN, K. R., MILLER, L. S. & SUTHERLAND, D. H. (1996). Gait asymmetry in patients with limb-length inequality. *J. Pediatr. Orthop.*, 16(2), 144–150.
- KRAČMAR, B., CHRÁSTKOVÁ, M., BAČÁKOVÁ, R. a kol. (2016). *Fylogeneze lidské lokomoce*. Praha: Nakl. Karolinum, 464 p.
- MAUPAS, E., PAYSANT, J., DATIE, A. M., MARTINET, N. & ANDRÉ, J. M. (2002). Functional asymmetries of the lower limbs. A comparison between clinical assessment of laterality, isokinetic evaluation and electrogoniometric monitoring of knees during walking. *Gait & Posture*, 16(3), 304–312.
- MENARD, M. R., McBRIDE, M. E., SANDERSON, D. J. & MURRAY, D. D. (1992). Comparative biomechanical analysis of energy-storing prosthetic feet. *Arch. Phys. Med. Rehabil.*, 73(5), 451–458.
- MIFF, S. C., CHILDRESS, D. S., GARD, S. A., MEIER, M. R. & HANSEN, A. H. (2005). Temporal symmetries during gait initiation and termination in nondisabled ambulators and in people with transtibial limb loss. *J. Rehabil. Res. Dev.*, 42(2), 175–182.

- NIGG, S., VIENNEAU, J., MAURER, CH. & NIGG, B. (2013). Development of a symmetry index using discrete variables. *Gait & Posture*, 38(1), 115–119.
- ÖNPUU, S. & WINTER, D. A. (1989). Bilateral electromyographical analysis of the lower limbs during walking in normal adults. *Electroencephalogr. Clin. Neurophysiol.*, 72(5), 429–438.
- ROBINSON, R. O., HERZOG, W. & NIGG, B. M. (1987). Use of force platform variables to quantify the effects of chiropractic manipulation on gait symmetry. *J. Manipulative Physiol. Ther.*, Vol. 10, pp. 172–176.
- ROSENBAUM, D., BAUER, G., AUGAT, P. & CLAES, L. (1996). Calcaneal fractures cause a lateral load shift in Chopart joint contact stress and plantar pressure pattern in vitro. *J. Biomechanics*, 29(11), 1435–1443.
- SADEGHI, H., ALLARD, P. & DUHAIME, M. (1997). Functional gait asymmetry in able-bodied subjects. *Hum. Mov. Sci.*, 16(2–3), 243–258.
- SADEGHI, H., ALLARD, P., PRINCE, F. & LABELLE, H. (2000). Symetry and limb dominance in able-bodied gait: a review. *Gait & Posture*, 12(1), 34–45.
- SANDERS, R., FORTIN, P., DIPASQUALE, T. & WALLING, A. (1993). Operative treatment in 120 displaced intraarticular calcaneal fractures: results using a prognostic computed tomography scan classification. *Clin Orthop.*, 290, pp. 87–95.
- SAWILOWSKY, S. (2009). “New effect size rules of thumb”. *Journal of Modern Applied Statistical Methods*, 8(2), 467–474.
- SCHNEIDERS, A. G., SULLIVAN, S. J., O’MALLEY, K. J., CLARKE, S. V., KNAPPSTEIN, S. A. & TAYLOR, L. J. (2010). A valid and reliable clinical determination of footedness. *Physical Medicine and Rehabilitation*, 2(9), 835–841.
- SEELAY, M. K., UMBERGER, B. R. & SHAPIRO, R. (2008). A test of the functional asymmetry hypothesis in walking. *Gait & Posture*, 28(1), 24–28.
- STEFANYSHYN, D. J., & ENSBERG, J. R. (1994). Right to left differences in the ankle joint complex range of motion. *Med. Sci. Sport. Exerc.*, 26(5), 551–555.
- SVOBODA, Z. & JANURA, M. (2007). Temporal symmetry of sound and prosthetic limbs during transtibial amputee gait with various prosthetic alignment. *Acta Univ. Palacki. Olomouc, Gymn.*, 37(4), 55–60.
- TITIANOVA, E. B. & TARKKA, I. M. (1995). Asymmetry in walking performance and postural sway in patients with chronic unilateral cerebral infarction. *J. Rehabil. Res. Dev.*, 32(3), 236–244.
- UCHYTIŁ, J., JANDAČKA, D., ZAHRADNÍK, D., FARANA, R. & JANURA, M. (2014). Temporal-spatial parameters of gait in transfemoral amputees: comparison of biomic and mechanically passive knee joints. *Prosthetics and Orthotics International*, 38(3), 199–203.
- VANDEN-ABEELE, J. (1980). Comments on the functional asymmetry of the lower extremities. *Cortex.*, 16(2), 325–329.
- VAREKA, I. & VAREKOVÁ, R. (2009). *Kineziologie nohy*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- WALL, J. C. & TURNBULL, G. I. (1986). Gait asymmetries in residual hemiplegia. *Arch. Phys. Med. Rehabil.*, 67(8), 550–553.
- WANG, Y. & WATANABE, K. (2012). Limb dominance related to the variability and symmetry of the vertical ground reaction force and centre of pressure. *Journal of applied biomechanics*, 28(4), 473–478.

doc. PhDr. Soňa Jandová, Ph.D.

Technická univerzita v Liberci, Studentská 2, 461 17 Liberec

e-mail: sona.jandova@tul.cz

DOPING JAKO PŘÍKLAD „POZITIVNÍ DEVIACE“ VE SPORTU¹

DOPING AS AN EXAMPLE OF THE “POSITIVE DEVIANCE” IN SPORT

ARNOŠT SVOBODA

Katedra společenských věd v kinantropologii

Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého v Olomouci

SOUHRN

V článku je představena problematika dopingu s využitím konceptu pozitivní deviace. Specifický přístup sportovců a jejich okolí k legitimitě dopingu je vnímán v kontextu sociálního, kulturního a historického zakotvení jedinců. Klíčovým faktorem popisovaným v textu je vztah aktérů sportovního pole k dominantním hodnotám, který nabývá dvou základních podob – konformní a deviantní. S využitím sociologické teorie – negativním důrazem na koncepty Jay Coakleyho je prezentováno dvojí pojetí deviace – negativní (porušování norem) a pozitivní (hyperkonformní dodržování norem). Vrcholový sport je zároveň popisován jako prostředí, kde primárním cílem je maximální výkon a výhra. Doping není v návaznosti na to představen jako důsledek prvoplánového porušení normy, ale naopak jako prostředek k jejímu absolutnímu dodržení.

Klíčová slova: doping, sportovní etika, normy, pozitivní deviace

ABSTRACT

The paper presents a topic of doping in sport using the concept of the positive deviance. Specific attitudes of athletes and support personnel to the legitimacy of doping are illustrated in the context of the social, cultural and historical positioning of individuals. Thus, the doping behaviour is not presented as a practice of a purely individual origin. The sporting field actors' relationship to the dominant values is a key factor being described in the paper. This relationship takes on two forms – conformist and deviant. Based on the sociological theory with a special emphasis on the work of Jay Coakley, two concepts of deviation are presented – a negative (violation of norms) and a positive (compliance with norms) one. The top-level sport is depicted as an area whose primary goals are the maximal performance and victory. Hence, the doping is not presented as an outcome of a planned breaching of norms but, on the contrary, as a tool for the absolute compliance.

Key words: doping, sports ethic, norms, positive deviation

¹ Text je rozšířenou verzí příspěvku předneseného na konferenci „Problematika dopingu se zaměřením na sport dětí a mládeže“ (Svoboda, 2016).

ÚVOD A CÍLE

Píše se rok 2013 a ve sledované americké talk show moderátorské celebrity Oprah Winfrey sedí Lance Armstrong, v té době již bývalý držitel sedmi titulů vítěze cyklistické Tour de France. Na úvodní dotazy moderátorky odpovídá několikrát prostým „ano“ a poprvé se tak přiznává k užívání nedovolených látek po většinu své kariéry, zejména erythropoetinu, krevních transfuzí, kortizolu a testosteronu. V průběhu rozhovoru potom rozebírá celou „kulturu“ vytvořenou v uzavřeném prostředí profesionální silniční cyklistiky a týkající se využívání látek podporujících výkon, tedy dopingu. Popisuje svou reakci na obviňování, podezírání či přímo vyšetřování ze strany jednotlivců i antidopingových organizací, která byla v daném kontextu jediná možná – zatnout pěsti, bojovat a bránit tak „své“ teritorium. A přece zároveň přiznává, že ve své době se necítil být podvodníkem, nebo někým, kdo by dělal něco špatně. Prostě se jen postavil na stejnou startovní pozici jako ostatní. „Nevymyslel jsem ta pravidla, ale ani jsem proti nim nevystoupil a to je má chyba...“ (BBC, 2013; Mahon, 2013; USADA, 2012).

Případ Lance Armstronga (a mnoha dalších před i po něm) opět připomenul mnohdy tušený, ale vždy mnoho lidí jakoby opět překvapující rozsah zneužívání zakázaných látek povzbuzujících výkon, tedy dopingu, ve sportu. Máme na mysli zejména sport výkonnostní, vrcholový, nezřídka (ne však vždy) profesionalizovaný a medializovaný. Jedná se o typ, který sportovní sociolog Jay Coakley označil jako *power and performance*, tedy sportovní disciplíny zaměřené na výkon a převahu nad protivníkem, spíše než na touhu společně se věnovat zdravé a obohacující fyzické aktivitě (*pleasure and participation*) (2004).

Cílem tohoto textu je nabídnout specifický úhel pohledu na problematiku dopingu ve sportu a s ním spojené vysvětlení vycházející ze sociologické teorie. Doping si zde představíme jako formu tzv. *pozitivní deviace*, tedy jednání, které není primárně motivováno úmyslem porušovat normy, ale spíše hyperkonformním a absolutním dodržováním norem platných v dané oblasti – vrcholovém sportu. Sportovci, kteří se často ve sportovním poli pohybují již od raného věku, si plně osvojili typy jednání a hodnoty v tomto poli dominantní, tzv. *sportovní etiku*. V touze dostat jejím hodnotám, mezi něž patří maximální výkon, vítězství i samotné setrvání ve sportovním poli, jsou sportovci více či méně otevřeně motivováni, aby využili veškerých možných prostředků k dosažení těchto cílů. Touto optikou je třeba individuální případy dopingu interpretovat zejména v kontextu vztahu jedince a společenské struktury, v níž se pohybuje.

V textu si nejprve stručně vymezíme sociologické pojetí deviantního chování a představíme si koncept negativní a pozitivní deviace aplikovaný na oblast sportu společně s návrhem zakotvení v sociologické teorii. Jako vysvětlující rámec přítomnosti deviantního chování ve sportovní oblasti využijeme popis souboru hodnot a norem dominantních ve vrcholovém sportu, tzv. *sportovní etiku*, tak, jak ji představuje Jay Coakley. Text uzavřeme nastíněním sociologicky relevantních návrhů na další výzkum v dané oblasti.

Koncept deviace

Je mnoho různých forem aktivit v oblasti sportu, které lze označit jako deviantní, tedy odchylovající se od norem a porušující pravidla. V sociologickém pojetí můžeme *deviaci* definovat například jako porušení sociální normy, které může ústít v potrestání nebo jiný postih viníka (Goode 2007). Z pozice sociálního konstruktivismu lze dále deviaci charakterizovat jako jednání, které bylo aktéry ve svém okolí zaznamenáno a především označeno jako deviantní (tzv. teorie nálepkování, „labelling theory“). Tento koncept tedy zároveň implikuje sociální kontrolu a mocenskou hierarchii umožňující některým jedincům nebo skupinám normativně definovat hranice a povahu deviace (Goode, 2007; Heckert, 1998).

Důraz na umístění jedince v sociálním prostředí (kultuře) zdůrazňuje v jedné ze svých klasických studií i Howard Becker, zástupce tzv. Chicagské školy. Doslova popisuje model, kdy samotné deviantní praktiky (v jeho případě kouření marihuany) předcházejí tvorbě deviantní motivace. Teprve v interakci s ostatními aktéry dané komunity dochází k plnému *vsazení* do prostředí a přijetí nejen formální podoby jednání, ale i motivů a zejména sdílených významů, které jsou prezentovány v průběhu deviantního jednání. V neposlední řadě Becker popisuje, jak se na základě sdílených významů a společně s nimi tvořené sdílené identity deviantní sub-kultury vymezují oproti mainstreamu. Aktéři těchto subkultur sdílejí specifický status, na jehož základě konstruují svou komunitu jako výjimečnou a stojící mimo hlavní proud. To je zároveň (v jejich pojetí) opravňuje k tomu, že se necítí být povinni dodržovat obecně sdílené normy, ale pouze ty své, jež okolí často označuje jako deviantní (Becker, 1951, 1953).

Deviace a sport

Různé typy deviantního chování v oblasti sportu, nežádka ve formě násilí, jsou poměrně běžným zájmem jak sociologů (Dunning, Murphy & Williams, 2014; Young, 2015), tak třeba politologů (v České republice např. Smolík, 2008). Zmíněný Jay Coakley (2004) nicméně upozorňuje na několik zásadních problémů při studiu deviantních praktik ve sportu: Jednak je to existence nepřehledného množství podob a příčin sportovní deviace, která znemožňuje jejich ucelenou a jednotnou konceptualizaci a vysvětlení. S tím souvisí i přítomnost různých skupin aktérů v oblasti sportu (sportovci, trenéři, manažeři, sponzoři, diváci), jejich různá motivace, ale i různé podoby sportu. Za druhé, pole sportu a ostatní sféry společnosti mají odlišná kritéria pro definici deviace. Co je vnímáno jako standardní ve sportu, může být naopak považováno za nepřijatelné v každodenním běžném životě. Specifické prostředí sportu legitimizuje například často vyhrocenou komunikaci trenérů vůči svým svěřencům, která by byla neakceptovatelná v běžném školním nebo pracovním prostředí. Sportovní praktiky, mimo sportovní pole potenciálně deviantní, jsou naopak běžně objektem uznání až obdivu. Třetí oblastí, která ztěžuje rozlišení deviantních a standardních praktik ve sportu, je dle Coakleyho všeprostupující *medikalizace* tréninkových i závodních aktivit. Vzhledem k velkému prostoupení produktů lékařských a sportovních věd se stírá hranice mezi podáváním léků nemocným a užíváním látek povzbuzujících výkon (ibid.).

A konečně za čtvrté, zejména v oblasti sportu deviace často zahrnuje nikoliv odmítání norem, ale spíše jejich nezpochybnované přijímání. Prostor sportu s sebou nese mnoho extrémních, emocionálně vypjatých situací a zároveň vytváří značný tlak



na sportovce. Výsledkem může být jednání, které překračuje, nebo se snaží překračovat, stanovené limity, ať už fyzické nebo sociální. Takovéto jednání však nevychází z dynamiky asociálních praktik, jejichž cílem je ignorovat dominantní normy, ale naopak z maximální konformity vůči přijímaným normám; jinými slovy, nejedná se deviaci negativní, ale pozitivní (Coakley, 2004).

Pozitivní deviace ve sportu a její ukotvení v sociologické teorii

Koncept pozitivní deviace ve sportu vychází z teoretické tradice symbolického interakcionismu. Na rozdíl třeba od funkcionalistické teorie zdůrazňující deviaci jako odklon od sdílených cílů nebo prostředků jejich dosažení, vnímá ji interakcionistický směr jako fenomén, jehož definice závisí na každodenním vyjednávání aktérů daného sociálního pole, kteří svým jednáním potvrzují, transformují, či naopak vyvracejí sdílené normy a ustavují nové (Barbalet, 2009; Coakley, 2004). V interakcionistickém pojetí je sice jedinec formován společností a svým okolím, nicméně jako člen této společnosti se zároveň podílí na větší či menší restrukturaaci svých životních podmínek tím, že určitá část jeho současného jednání se stává budoucí normou pro jednání jeho následovníků (Mead, 1967; dále viz Ohl et al., 2015). Přitom tento jedinec využívá nástrojů k prezentaci (vzhled, způsob vystupování), které mu daná společnost nabízí a které zároveň, v případě úspěšného využití, zaručují, že publikum pochopí a přijme jeho jednání, tj. jeho zprávu pro ně, jako autentické a bez přetvářky (Goffman, 1999). Individuální deviace v tomto ohledu nepředstavuje důsledek nedostatečného morálního profilu aktéra, ani ho nelíčí jako pasivní oběť okolního prostředí vykořisťujícího sportovce ve prospěch svých zisků. Je to naopak interakce aktéra a okolní sociální struktury, která se podílí na definici norem, definici jednání, které tyto normy porušuje, i na případných sankcích. Tento proces interakce samozřejmě probíhá pozvolně, z velké míry nereflektovaně a je pevně propojen s identitou aktérů sportovního pole – s pojetím toho, co to znamená „býti sportovcem“ (Coakley, 2004; Hughes & Coakley, 1991).

Původní koncepce Beckera (zmiňného v předchozích subkapitolách) a Meada s Goffmanem našla v současné době následovníka v teorii sociální a kulturní performance, kterou rozpracovává zejména Jeffrey Alexander. Ačkoliv se pochopitelně nevěnuje přímo problematice deviace ve sportu, jeho pragmatický výklad asociuje sociální jednání s divadelním představením – performancí. Poskytuje tak inspirativní analytický nástroj pro výzkum praktik v mnoha kulturních polích včetně sportovního.

Teorie sociální performance předpokládá na jedné straně aktéra, který pomocí jazyka či jiného symbolického systému „kóduje“ svou zprávu a předává ji svému publiku. Pokud správně využívá symbolických prostředků k vyjádření své zprávy, publikum je stejně tak dobře schopno ji „dekódovat“ a vnímat jako autentickou, přirozenou a pravdivou. V některých případech může mít tento přenos informace podobu téměř rituální, čímž je proces čtení a porozumění symbolickým výrazovým prostředkům značně ulehčen. Ritualizovaný proces performance totiž plně využívá odkazů na sdílenou historii a kulturní paměť, se kterými jsou komunikátor i komunikant velmi dobře obeznámeni (Alexander, 2006; Alexander & Mast, 2006).

Jinými slovy, určitý styl vyjadřování, argumentace a odkazů na sdílené hodnoty vyžaduje určité publikum, které danou zprávu beze zbytku pochopí a posoudí jako pravdivou. Pokud by se všichni příjemci zpráv týkajících se vrcholového sportu



rekrutovali z řad jeho aktérů, pravděpodobně by nikdo nezpochyboval někdy až fanatický přístup sportovců ke sportovní přípravě, specifický styl komunikace mezi trenéry a jejich svěřenci nebo absolutní zaměření se na maximální výkon a vítězství. Ve skutečnosti, vzhledem k fragmentarizaci publika, zdaleka ne všichni vnímají oblast vrcholového sportu jako bezproblémovou a přirozenou součást kultury. Jak jsme již zmínili, výroky o tom, co je v daném kontextu „normální“ a co již deviantní, záleží na společenském, kulturním a historickém zakotvení autorů těchto výroků.

Sportovce, jejichž jednání identifikujeme jako pozitivně deviantní, nelze ztotožňovat se sociálními devianty, kteří jsou běžným předmětem zájmu například subkulturálních studií; tedy členy komunit, které se aktivně vymezují oproti většinové společnosti a jako takové jsou svým okolím chápány. Jsou to naopak jedinci plně socializovaní ve sportovním poli, které je pevnou součástí majoritní kultury a jejich institucí – vzdělávacích, politických, ekonomických či mediálních. V procesu socializace do tohoto prostředí dochází k internalizaci pravidel a norem, které jsou v oblasti sportu dominantní, obecně přijímané a sportovními aktéry vynucované. Jay Coakley a Robert Hughes v této souvislosti užívají název *sportovní etika* (1991).

Sportovní etika

Sportovní etika je v pojetí Coakleyho s Hughesem souhrn pravidel platných v určité komunitě v rámci sportovního pole. Vzhledem k tomu, že mnozí vrcholoví sportovci začínají se sportovní přípravou ve velmi nízkém věku, čas, který ve sportovním prostředí stráví, se často nepočítá na léta, ale spíše na desetiletí. Po celou tuto dobu se tedy pohybují v prostředí, které je (v případě závodního, vrcholového sportu) zaměřeno na maximální výkon, obětování se sportovní přípravě, ignorování bolesti a snahu nikdy se dopředu nevzdávat. Zejména je to však prostředí, které vytváří velmi silný normativní tlak na své aktéry, aby uvedené nepsané avšak symbolicky vynucované normy dodržovali. Jejich nedodržení vede k tomu, že daní jedinci jsou potenciálně označeni jako devianti v rámci sportovního pole, tentokrát však již ve smyslu deviance negativní (Coakley, 2015; Hughes & Coakley, 1991).

I doping, jako jeden z ústředních konceptů tohoto textu, má své místo v rámci systému sportovní etiky. Sportovci i další aktéři sportovního pole (zdaleka nikoliv omezeného jen na vrcholový sport) nevyhnutelně zaujímají k problematice dopingů specifický postoj, byť ten může být latentní, nevyjádřený. Doping bývá běžně považován za porušení ideologických základů moderního sportu, mezi které například Bourdieu řadí seriózní přístup ke sportu, amatérismus a ideál fair-play (1978). V kontextu užívání nedovolených látek ve sportu je to zejména konfrontace s étosem fair-play, co lze vnímat jako zásadní pro ustavení dopingů jako deviantního jednání. Z hlediska sociálního konstruktivismu, jako teoretického východiska našeho textu, je nicméně esencialistický přístup, jenž považuje doping za inherentně odsouzeněhodný, problematický. Schneider upozorňuje, že obvyklá zdůvodnění vycházející například i z dokumentů Mezinárodního olympijského výboru, tedy ochrana před poškozením fyzickým i poškozením práv dalších účastníků soutěží a zachování fair-play a integrity sportu, jsou založena na předpokladu absolutní platnosti pravidel, která ustavují uvedené hodnoty (2015). Přestože naším cílem není obhajoba bezbřehého relativismu, sociologická analýza předpokládá důsledné dekonstruování daného objektu, jehož předpokladem je přijetí sociální a kulturní podmíněnosti konceptu fair-play a s ním

souvisejících hodnot. Jinými slovy, „sport je sociální konstrukt a neexistuje žádný zřejmý důvod, proč by nemohl být konstruován s dopingem jako jeho součástí“ (Schneider, 2015:13). Možnou cestu, jak sblížit konstruktivistický a esencialistický přístup k étosu fair-play, ukazuje například Loland (2015), který upozorňuje na rozdělení konceptu fair-play na jeho formální a neformální podobu. Formální fair-play zahrnuje morální imperativ k dodržování stanovených norem, které jsou vnímány jako spravedlivé a legitimní. Jeho neformální podoba naopak zdůrazňuje herní prvek ve sportu, naplnění cílů jeho aktérů a zachování alespoň přibližně rovných podmínek soutěže pro všechny zúčastněné. Na tomto základě lze dovodit, že koná-li sportovec proti smyslu imperativu neformálního fair-play, přichází vlastně sám o subjektivní prožitek sportu.

DISKUSE

Nabízí se otázka, proč by sportovci měli podstupovat fyzicky i psychicky namáhavou sportovní přípravu a závody, podřizovat takřka veškeré aspekty svého života sportu a podstupovat často zdraví poškozující praktiky za účelem lepší výkonnosti. Z pohledu vysvětlujícího rámce pozitivní deviance je zcela zásadní vliv okolí. Jak ve svém klasickém textu připomíná Howard Becker, podstatou přijetí konkrétních subkulturních/deviantních praktik není jejich samotná formální nápodoba, ale pochopení a osvojení jejich symbolických a praktických významů (1953). Některé obecné hodnoty sportu jsou navíc přijímány i v rámci širší společnosti, ať už je to důraz na poctivý přístup k tréninku, sport jako smysluplnou náplň volného času, nebo zaměření na úspěch. Pro samotné sportovce je s podřízením se sportovní etice spojen i subjektivní pocit vzrušení a samozřejmě i vyšší šance pro profesionální uplatnění, tedy nalezení sponzora či finančně zajištěného týmu. S tím vším je však spojen také jen velmi omezený čas věnovaný rodině a dalším sociálním vztahům a jednostranně zaměřený osobnostní rozvoj. V té chvíli však sportovec již bývá natolik pevně vsazen do struktury sportovního pole, že jeho primární motivací je dodržování pravidel sportovní etiky, tedy pravidel komunity, z nichž některá se mohou jevit svému okolí jako přehnaná, nestandardní – deviantní. Mnoho sportovců (často i na amatérské úrovni) zmiňuje také pocity podobné stavu závislosti, kdy sportovní praktiky, dříve vykonávané pro radost a zdraví, se stávají aktivitou vykonávanou samu pro sebe (Ewald & Jiobu, 1985; Hughes & Coakley, 1991).

Hughes a Coakley dále uvádějí, že mocným motivačním faktorem je nikoliv jen výhra a sportovní úspěch, ale zejména také setrvání v týmu, tedy v prostředí, které potvrzuje sportovcovu identitu; stává se *de facto* jeho primární skupinou. S tímto členstvím bývá spojen i pocit „nadřazenosti“ nad ne-sportovním okolím a často také mediální zájem. Utvořená kolektivní identita v rámci sportovní komunity může být vysvětlením pro fakt, že nikoliv pouze vrcholoví profesionálové, ale i sportovci, kteří nemohou očekávat velké finanční zisky a úspěchy na vrcholných soutěžích, se uchylují k nejrůznějším způsobům podpory svého sportovního výkonu. Je pro ně nemyšlitelné, že by „své“ prostředí mohli a měli opustit. Pro některé sportovce je navíc sport jedinečným nástrojem sociální mobility, kdy zejména jedinci z různě znevýhodněných prostředí mohou sport považovat v podstatě za jediný prostředek změny svého socioekonomického statusu (Hughes, Coakley, 1991).

Soubor pravidel a norem definovaný jako sportovní etika má vlastně paradoxní charakter. Na jedné straně trvá na zachování určitých fyzických i technických limitů těla i sportovního vybavení. Argumentem někdy bývá snaha o udržení sportovních ideálů, jako je fair-play nebo amatérský étos, ideologicky vymezujících základy moderního sportu (viz Bourdieu, 1978). Na druhé straně sportovní pole (v jeho vrcholové a profesionalizované podobě) zároveň neustále tlačí na své aktéry, aby zmíněné limity posouvali a překračovali (Johns, 1998). Součástí sportovní etiky je totiž i důrazný tlak na hyperkonformní jednání. Nestačí tudíž jen snažit se o vítězství. Je třeba snažit se o něj za každou cenu a obětovat tomu vše. Někomu, kdo stojí mimo sportovní pole, lze často jen obtížně vysvětlit postoj sportovců, kteří dodržují přísnou životosprávu, běhají, „najíždějí“ či „naplavávají“ desítky a tisíce tréninkových kilometrů za každého počasí, nebo hladoví či trpí žízní před vážením na začátku soutěží. Z jejich pohledu se jedná o plnění očekávání svých trenérů, členů týmu a často i rodičů. Tím, že podstupují tyto často až extrémní praktiky, se přibližují svému cíli a podávají kvalitní výkon – chovají se tedy normálně, standardně a přirozeně (ibid.).

Pozitivní deviace a doping

Optikou konceptu pozitivní deviace jako vysvětlujícího nástroje pro užívání dopingu ve sportu je přístup sportovců k užívání látek povzbuzujících výkon (často zakázaných – viz WADA, 2018) výsledkem hyperkonformního vztahu k nastaveným normám. Nejedná se tedy v první řadě o snahu porušovat normy na základě nedostatečné socializace. Jejich postoj k dopingu, *de facto* drogám, není postojem „běžného“ konzumenta drog unikajícího či měnícího své prožívání okolní reality. Motivačním faktorem je naopak snaha o maximální vazbu na okolní komunitu a její pravidla a snaha o dosažení obecně přijímaných cílů v rámci komunity (Coakley, 2015).

Doping je z pohledu teorie pozitivní deviace jedním z mnoha prostředků, které sportovci mohou využívat a využívají k dosažení žádoucích výsledků – vlastně se jedná o využití nelegitimních metod pro dosažení legitimních cílů (viz Ohl et al., 2015). Nemusí tak být v rámci sportovního pole vnímán jako primárně negativní a v populárním diskursu demonizovaný prostředek k zajištění úspěchu, ale jako z pohledu vrcholového sportovce legitimní (nikoliv však legální) způsob, jak plnit očekávání svého okolí. V souladu s teorií sociální performance v tomto případě dochází ke sladění záměru komunikujícího aktéra (dopující sportovec) a příjemce zprávy (jeho okolí), kteří sdílejí určitý symbolický systém. Texty (zprávy, prohlášení, obrazy atd.), které tyto symboly využívají, jsou posléze vnímány jako autentické; dochází tedy k bezproblémovému propojení, *re-fízi*, všech segmentů, které se účastní procesu sociální komunikace (viz Alexander, 2006). Říká-li proto sportovec usvědčený z užívání nedovolených výkon podporujících látek, že jeho aktivity byly nezbytné pro setrvání v prostředí vrcholového sportu, může být sice značnou částí veřejnosti odsuzován, nicméně určitá skupina (například samotných sportovců nebo jedinců se sportem spojených) ho bude chápat a doping vnímat nikoliv jako samotný nelegální akt, ale jako jednu ze součástí určité etapy života vrcholového sportovce. Ta vlastně začala už v momentě, kdy děti začínají pronikat do sportovního prostředí a sport zároveň ztrácí charakter hry a stává se „seriózní“ aktivitou.

ZÁVĚR

Tento text začal stručným popisem části biografie cyklisty Lance Armstronga. Ten byl jedním z mnoha sportovců usvědčených z dopingu, ale zároveň jakoby sloužil coby projekce společenské morální paniky vyvolané dopingovou problematikou (viz Goode, 2015). Celá subkultura profesionální silniční cyklistiky z „doby Lance Armstronga“ byla propojena s dopingem, a to se zřejmě velmi dobře organizovaným a řízeným systémem dopingu, v němž i Lance Armstrong hrál významnou roli (USADA, 2012). Součástí této subkultury bylo i pravidlo absolutní mlčenlivosti týkající se jakýchkoliv informací o dopingem v profesionálním pelotonu směrem navenek. Snahy o průnik do tohoto prostředí a zjištění bližších informací byly vnímány ze strany aktérů profesionální cyklistiky velmi negativně a jedinci, ať už novináři nebo i samotní usvědčení cyklisté snažící se o medializaci problematiky, byli když ne přímo zastrašováni, tak alespoň ostrakizováni a obviňováni ze snahy zničit celé prostředí a sportovní kariéru cyklistických profesionálů (Hardie, 2015; USADA, 2012).

Cílem tohoto textu není představení dopujících sportovců jako pasivních obětí systému. Poukazuje však na určitou míru pokrytectví snah o demonizaci jednotlivců, kteří jsou zároveň snadno zaměřitelnými cíli, jež lze jednoznačně obvinít a usvědčit, aniž by média, veřejně odvracející se sponzoři a sportovní federace museli podnikat hlubší šetření celého systému vrcholového medializovaného sportu, v němž jsou na každodenní úrovni zdůrazňovány hodnoty úspěchu, vítězství a tvrdé sportovní přípravy. Ptejme se však, kolikrát je součástí motivačních proslavů trenérů a majitelů týmů varování před užíváním nepovolených prostředků a vedení sportovců ke zdravím neohrožujícím praktikám.

Řešení celého problému dopingu jistě nespočívá pouze ve zkvalitňování testů a kontrol. Bez změny celého systému *sportovní etiky* zřejmě nelze předpokládat podstatnější kroky k vyřešení celého problému. Tomu by mohlo napomoci třeba zapojení nezávislých lékařských kontrol v momentě, kdy se zraněný sportovec vrací zpět k aktivní činnosti. Ovšem také, na celokulturní úrovni, důsledné ne-glorifikování usvědčených sportovců (Hughes & Coakley, 1991). Zároveň však platí, že ve sportovním poli se stýká množství zájmů různých aktérů a skupin, kterým stávající podoba vrcholového profesionálního a medializovaného sportu vyhovuje (Coakley, 2015). A bez změny populárního pohledu a očekávání toho, co a v jaké formě nám má medializovaný sport nabízet, zásadní změna zřejmě možná nebude. Samotná viktimizace individuálních sportovců usvědčených z dopingu k ní zcela určitě nepovede.

Jako možné rozšíření výzkumu této oblasti lze navrhnout zkoumání zmíněné sportovní etiky a jejích různých podob napříč sportovními odvětvími včetně v textu zmíněných variant konceptu *fair-play*. A to nejen v rámci standardních většinových sportů, ale i těch novějších, stojících zatím mimo primární mediální zájem, nazývaných někdy jako alternativní či lifestylové (viz Wheaton, 2010). Takovéto výzkumy by mohly lépe vysvětlit faktory vedoucí sportovce k užívání dopingu v touze dostat požadavkům trenérů, ostatních závodníků, sponzorů a diváků.



LITERATURA

- ALEXANDER, J. C. (2006). Cultural pragmatics: social performance between ritual and strategy. In: Alexander, J. C., Giesen, B. & Mast, J. L. (Eds.) *Social Performance : Symbolic Action, Cultural Pragmatics, and Ritual* (pp. 29–90). Cambridge: Cambridge University Press.
- ALEXANDER, J. C. & MAST, J. L. (2006). Introduction: symbolic action in theory and practice: the cultural pragmatics of symbolic action. In: Alexander, J. C., Giesen, B. & Mast, J. L. (Eds.) *Social Performance : Symbolic Action, Cultural Pragmatics, and Ritual* (pp. 1–28). Cambridge: Cambridge University Press.
- BBC (2013). *BBC Sport – Lance Armstrong & Oprah Winfrey: interview transcript* [online] [cit. 26. srpna 2013]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/sport/0/cycling/21065539>.
- BARBALET, J. (2009). Pragmatism and Symbolic Interactionism. In: Turner, B. S. (Ed.) *The New Blackwell Companion to Social Theory* (pp. 199–217). Chichester: Wiley Blackwell.
- BECKER, H. S. (1951). The Professional Dance Musician and His Audience. *American Journal of Sociology*, 57(2), pp. 136–144.
- BECKER, H. S. (1953). Becoming a Marijuana User. *American Journal of Sociology*, 59(3), pp. 235–242.
- BOURDIEU, P. (1978). Sport and social class. *Social Science Information*, 17(6), pp. 819–840.
- COAKLEY, J. (2004). *Sport in Society. Issues and Controversies. Eighth Edition*. New York: McGraw Hill.
- COAKLEY, J. (2015). Drug use and deviant overconformity. In: Møller, V., Waddington, I. & Hoberman, J. (Eds.) *Routledge Handbook of Drugs and Sport* (pp. 379–392). London: Routledge.
- DUNNING, E., MURPHY, P. J. & WILLIAMS, J. (2014). *The Roots of Football Hooliganism (RLE Sports Studies): An Historical and Sociological Study*. Abingdon: Routledge.
- EWALD, K. & JIOBU, R. M. (1985). Explaining Positive Deviance: Becker's Model and the Case of Runners and Bodybuilders. *Sociology of Sport Journal*, 2(2), pp. 144–156.
- GOFFMAN, E. (1999). *Všichni hrajeme divadlo*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon.
- GOODE, E. (2007). Deviance. In: Ritzer, G. (Ed.) *The Blackwell Encyclopedia of Sociology* (pp. 1075–1082). Malden: Blackwell Publishing.
- GOODE, E. (2015). Is Concern About Sports Doping a Moral Panic? In: Møller, V., Waddington, I. & Hoberman, J. (Eds.) *Routledge Handbook of Drugs and Sport* (pp. 31–40). London: Routledge.
- HARDIE, M. (2015). Lance Armstrong. In: MØLLER, V., WADDINGTON, I. & HOBERMAN, J. (Eds.) *Routledge Handbook of Drugs and Sport* (pp. 193–205). London: Routledge.
- HECKERT, D. M. (1998). POSITIVE DEVIANCE: A CLASSIFICATORY MODEL. *Free Inquiry in Creative Sociology*, 26(1), pp. 23–30.
- HUGHES, R. & COAKLEY, J. (1991). Positive Deviance Among Athletes: The Implications of Overconformity to the Sport Ethic. *Sociology of Sport Journal*, 8(4), pp. 307–325.
- JOHNS, D. (1998). Fasting and Feasting : Paradoxes of the Sport Ethic. *Sociology of Sport Journal*, 15(1), pp. 41–63.
- LOLAND, S. (2015). Fair Play. In: MCNAMEE, M. & MORGAN, W. J. (Eds.) *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport* (s. 333–350). London: Routledge.
- MAHON, D. (2013). Full Transcript: Lance Armstrong on Oprah. *Armchair Spectator* [online]. [cit. 10. března 2016]. Dostupné z: <http://armchairspectator.wordpress.com/2013/01/23/full-transcript-lance-armstrong-on-oprah/>.
- MEAD, G. H. (1967). *Mind, self, and society: from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.
- OHL, F., FINCOEUR, B., LENTILLON-KAESTNER, V., DEFRANCE, J. & BRISSONNEAU, C. (2015). The socialization of young cyclists and the culture of doping. *International Review for the Sociology of Sport*, 50(7), pp. 865–882.
- SCHNEIDER, A. J. (2015). The Concept of Doping. In: Møller, V., Waddington, I. & Hoberman, J. (Eds.) *Routledge Handbook of Drugs and Sport* (s. 9–19). London: Routledge.
- SMOLÍK, J. (2008). *Fotbalové chuligánství. Historie, teorie a politizace fenoménu*. Karlovy Vary: VNP.
- SVOBODA, A. (2016). Doping jako projev „pozitivní deviace“ ve sportu – sociologický pohled. In: Slepíčka, P. (Ed.) *Problematika dopingu se zaměřením na sport dětí a mládeže* (s. 42–51). Praha: Nakl. Karolinum.



- USADA (2012). *REASONED DECISION OF THE UNITED STATES ANTI-DOPING AGENCY ON DISQUALIFICATION AND INELIGIBILITY* [online]. United States Anti-Doping Agency. [cit. 10. únor 2016]. Dostupné z: <http://d3epuodzu3wuis.cloudfront.net/ReasonedDecision.pdf>.
- WADA (2018). *Prohibited List. January 2018* [online]. World Anti-Doping Agency. [cit. 09. květen 2018]. Dostupné z: www.wada-ama.org/sites/default/files/prohibited_list_2018_en.pdf.
- WHEATON, B. (2010). Introducing the consumption and representation of lifestyle sports. *Sport in Society*, 13(7–8), pp. 1057–1081.
- YOUNG, K. (2015). Assessing the sociology of sport: On sports violence and ways of seeing. *International Review for the Sociology of Sport*, 50(4–5), pp. 640–644. ISSN 1012-6902.

PhDr. Arnošt Svoboda, Ph.D.

FTK UP, tř. Míru 117, 771 11 Olomouc

e-mail: arnost.svoboda@upol.cz

FENOMENOLOGIE A TĚLESNOST: JAK JSME SVÝM TĚLEM¹

PHENOMENOLOGY AND CORPOREALITY: HOW WE ARE OUR BODIES

PETR KRÍŽ

Katedra základů kinantropologie a humanitních věd
Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova

SOUHRN

Článek pojednává o tématu těla z pohledu fenomenologie, která je stále v kinantropologických kruzích považována za nepřehlednou a neuchopitelnou. Cílem je proto podat problematiku takovým způsobem, aby vyplynula nutnost přehodnocení některých aspektů práce s tělem. Toho je dosaženo především zdůrazněním motivu rozdílnosti či význačnosti těla ve vztahu k předmětům. Výchozím bodem je dualismus René Descarta, ve kterém je tělo rozprostraněným předmětem, věcí jiného druhu než myslící já. Edmund Husserl na Descarta navazuje metodicky, avšak významným způsobem jej překonává – tělo je v jeho pojetí jednotou subjektu a objektu, avšak jeho pojmové uchopení ho vede k paradoxním tvrzením. Tyto paradoxy následně vedou Maurice Merleau-Pontyho ke kritice empiricismu a intelektualismu, filosofických tradic, z kterých se zrodila moderní západní věda, a k založení nové ontologické pozice, v níž je tělo myslitelné bez paradoxů. Následuje interpretace některých z této pozice plynoucích myšlenek o těle a jejich znázornění v příkladech. Výsledkem má být podnícení odborníků k novému, od předsudků oproštěnému pohledu na tělo.

Klíčová slova: tělo, fenomenologie, Merleau-Ponty, Husserl, kritika vědy

ABSTRACT

The article deals with the topic of the body from the phenomenological point of view, which is still mainly considered as confused and ungraspable in kinanthropological circles. The aim is therefore to present the issue so comprehensively that the necessity of re-evaluating some aspects of working with the body arises. This is achieved primarily by emphasizing the motif of difference or exceptionality of the body compared to the objects. The starting point is the dualism of René Descartes, in which the body is an extended object, something other than the thinking self. Edmund Husserl builds on Descartes methodically, but he overcomes him in a significant way – in his conception the body is the unity of subject and object, but his conceptual

¹ Práce na tomto textu byla podpořena grantem GA UK č. 38217: „Fenomenologické pojetí těla a jeho význam pro obory pracující s tělem“ a Specifickým výzkumem pro rok 2018.



framework leads him to paradoxical statements. These paradoxes then lead Maurice Merleau-Ponty to criticize empiricism and intellectualism, the philosophical traditions in which modern Western science is grounded, and to establish a new ontological position in which the body is conceivable non-paradoxically. Few relevant thoughts based on this position and depicted on examples follows. The result should be to initiate thinking of experts to the body to discover new notion of the body, freed from traditional presuppositions.

Key words: body, phenomenology, Merleau-Ponty, Husserl, critique of science

ÚVOD

Fenomenologie se za více než sto let od svého zrodu v díle Edmunda Husserla zdaleka nezbavila nálepky nepřístupnosti a nesrozumitelnosti. Přesto si znovu a znovu nachází své přívržence, přesahuje do mnoha oborů lidského myšlení i činnosti, inspiruje k novým pohledům na klasická i moderní témata. Rostoucí snaha zpřístupnit ji širší odborné veřejnosti jako metodu se do velké míry mívá účinkem. Způsobů vztahování se k fenomenologii je totiž nespočet a mnohé z nich stojí ve vzájemné opozici či nepochopení. Neshoda ve „fenomenologickém táboře“ situaci značně znepřehledňuje a zároveň znemožňuje kritice se vůči fenomenologii jednoznačně vymezit.

Téma těla je pro fenomenologickou literaturu jedno z nejpodstatnějších – především díky francouzskému filosofovi Maurici Merleau-Pontymu. Rostoucí zájem o jeho dílo v posledních 30 letech vedl k tomu, že fenomenologie tělesnosti zastává nepřehlédnutelnou roli v kritice „tradičního pojetí těla“. Nejednotnost a neshoda „fenomenologického tábora“ se však nevyhýbá ani této tematicky užší oblasti. Za společný výchozí bod je snad možné pokládat přesvědčení, že *je třeba zásadním způsobem revidovat současné běžné chápání těla, totiž těla jako pouhého předmětu mezi ostatními předměty*. Již Husserl zdůrazňuje vlastnosti, které tělo jednoznačně od ostatních předmětů odlišuje (Husserl, 2006). Pro Merleau-Pontyho se tyto odlišnosti stávají výchozím bodem pro odhalení předsudků dvou velkých filosofických tradic, empirismu a intelektualismu, na kterých je založeno veškeré naše vědecké poznání. Jeho projekt však zůstal nedokončený a velká část jeho pozdního díla neuspořádaná.

Fenomenologií položená otázka, co je tělo, když ne pouhý předmět mezi jinými, tedy stále zůstává do velké míry nezodpovězená. Lépe řečeno: odpovědi na ni existuje velké množství², stejně jako důsledků z odpovědí vyvozených a stejně jako snah vyložit, v čem se vědecký přístup mýlí. Mnohost přístupů a vnitřní neshody, zdánlivá inkonzistence, nejednoznačnost, neexaktnost a neurčitost jsou průvodními jevy fenomenologie, kterou „lze provozovat a rozpoznat jako způsob či styl“ (Merleau-Ponty, 2013, 12) a která je, „jak říká Husserl, nekonečným dialogem či meditací“ (Merleau-Ponty, 2013, 26). Merleau-Ponty nepovažuje „nezavršenost fenomenologie a její počínavý ráz“ za znak nezdaru, nýbrž za nevyhnutelnost (Merleau-Ponty, 2013,

² Z nejvýznamnějších například Gallagher (2005), Zahavi, Gallagher (2008), Gallagher, Schmicking (2010), Carman (2008), Bermudez, Marcel, Eilan (2001), Bullington (2013).





26). Filosofie totiž podle něj „nemůže samu sebe považovat za zisk v tom, co snad mohla říci pravdivého“, spíše je „stále znovu činěnou zkušeností se začínáním sebe samé“ a „celá spočívá v popisu tohoto začátku“ (Merleau-Ponty, 2013, 18–19). Tento článek se pokusí vdechnout fenomenologického ducha a s ním počínavost a neurčitost do oborů založených na „tvrdých faktech“ a „důkazech“ způsobem, který by jejich odborníci v závěru shledali inspirativním a přínosným.

Není možné se v krátkém rozsahu uspokojivě vymežit vůči jiným interpretacím ani jednoznačně vystihnout, jakým způsobem se dnes s tělem zachází. Je však možné srozumitelně zprostředkovat některé myšlenky o těle, zamýšlením inspirovaným fenomenologií se osvobodit od utkvělých představ o něm, osvobodit se k novým postřehům, které naší praxi obohatí v tom smyslu, že si budeme schopni povšimnout i toho, co naší pozornosti běžně uniká. Tyto myšlenky je třeba zpřístupnit kinantropologické odborné veřejnosti a případně i odborníkům každodenně pracujícím s tělem – proto je cílem článku najít takový způsob vyjádření fenomenologického pojetí těla, který by inicioval *vlastní zamýšlení* těchto odborníků a dovedl je k pochopení nutnosti přehodnocení způsobů jejich práce.

Tělo v dílech René Descarta a Edmunda Husserla

Proč je vlastní tělo nečím víc než předmět mezi ostatními předměty? V určitém smyslu se s nimi zdá shodné, stejného druhu, lze jej vidět, nahmatat – je *vnímatelné*. Zároveň však lze tvrdit, že právě tělo je tím, co umožňuje předměty (včetně vlastního předmětného těla) poznávat, vidět, nahmatávat, tím, co předměty teprve umožňuje – je *vnímajícím*. Jaký je vztah mezi tělem vnímajícím a tělem vnímaným? Je jedno odvozené z druhého? Zdravý rozum říká, že je zde především objektivně existující tělo a v něm orgány zajišťující vnímání – vnímání se tedy vysvětluje z vnímatelného těla. S tímto pojetím těla pracuje i naprostá většina technik a postupů, kterými se dnes v západní společnosti o tělo pečuje. To je jistě legitimní vzhledem k jejich praktickým úspěchům. Jak se ale vyrovnat s námitkou, že objevit a popsat předměty, a tedy i vlastní předmětné tělo, je možné jen jeho vlastními smysly, jeho subjektivní zkušeností?

S myšlenkou, že nevíme, jaký svět skutečně je, že je možné pracovat jen s tím, co o něm sdělují naše nespolehlivé smysly, přišel René Descartes v *Meditacích o první filosofii* (Descartes, 2003). Jeho meditující mysl shledává, že v momentě pochybování není možné pochybovat o své vlastní existenci, zatímco o existenci věcí vnímatelných ano. Na rozdíl od myslí jsou smysly vnímatelné objekty rozlehlé a dělitelné, což ovšem platí i pro naše tělo a jeho smyslové orgány. Přestože hlad, žízeň, bolest a podobné nasvědčují, že jako věc myslící „nepatřím ke svému tělu jenom jako patří lodník k lodi, nýbrž že jsem s ním co nejpevněji spojen a jakoby propleten, takže s ním splývám v jakési jedno“ (Descartes, 2003, 73), dochází Descartes k přesvědčení, že lze jasně rozlišit ideu sama sebe jako *věci myslící* od ideje těla jako *věci rozlehlé*, z čehož dokonce vyvozuje, že mysl může existovat i bez těla (Descartes, 2003, 71). Takto postaveným dualismem se otevírá otázka, jakým způsobem jsou tyto dvě odlišné substance propojeny. Descartes nabízí nepřesvědčivou teorii o „malíčkové části“ mozku,





v níž je „takzvaný společný smysl“ (Descartes, 2003, 77)³, přičemž koherence mezi děním v rozlehlém těle a myslící duši je rovněž „přes nezměrnou Boží dobrotu“ z přirozenosti zatížena chybovostí (Descartes, 2003, 78).

Otázkou vztahu duše a těla se po Descartovi zabývalo mnoho filosofů i teoretiků různých vědeckých oborů. Tento článek pojedná o pokusech v rámci fenomenologie. Je možné říct, že Edmund Husserl zašel při skepsi o tom, co můžeme s jistotou tvrdit, ještě dále než Descartes. Nejzřetelněji je to patrné v *Karteziánských meditacích* (Husserl, 1993), ve kterých právě podrobně sleduje a postupně překonává postup Descarta. Do určitého bodu *První meditace* se Descartova metodická skepse shoduje s *fenomenologickou redukcí* – zdržuje se „výkonu jakékoliv víry v bytí, té víry, jež chápe *tento svět* prostě jako jsoucí“, a zaměřuje se výlučně na „vědomí o *tom světě*“ (Husserl, 1993, 24). Posléze však Husserl odhaluje v Descartově pochybování mezeru, neprojasněný předpoklad, způsobený zřejmě jeho obdivem k matematické přírodovědě, jeho snahou vytvořit pevný základ pro *ordine geometrico* budovanou deduktivní, nomologickou vědu. Aby byla možná, uchovává totiž v meditujícím já „malý zbyteček světa“ jako neproblematický, bezprostřední zkušeností nepodloženou jistotu, která se mu stává výchozím článkem, z něhož se celý objektivní svět dovodí pomocí principů mysli vrozených (Husserl, 1993, 27). Husserl si všimá, že se Descartovo meditující já klame samo v sobě, že provádí reflexi bez uvědomění si jejích hranic, daných předsevzatou přísnou skepsí. Stejně jako vidíme předmět jen z jediné vlastní perspektivy a bezprostředně (bez předpokladů) nemůžeme vypovídat o jeho podobě z jiných perspektiv, i naše vlastní já zažíváme pouze jako „živou přítomnost sebe“ (Husserl, 1993, 26), zatímco vzpomínky, představy a mínění jsou upozaděné, temné, přítomné jen asumptivně. To, co je zpřítomňuje a vnáší do nich světlo, je reflexe našeho psychologického, nikoliv transcendentálního já. Tedy nikoliv pevná půda, z které Descartes původně vychází, nýbrž půda apercipované, objektivizované, pro sebe vyjmuté duše. Husserlova fenomenologická redukce je tedy přísnější v tom, že redukuje i „čistě vnitřní zkušenost“ na fenomény, „říši mé psychologické zkušenosti o sobě“ na „já transcendentálně fenomenologické“ (Husserl, 1993, 29).

Vzhledem k tématu tohoto článku je v Husserlově postupu podstatný zejména bod, kdy zmiňuje „jedinečnou význačnost svého těla“ (Husserl, 1993, 94). Ta podle něj spočívá ve faktu, že tělo „jako jediné není pouhým hmotným tělesem“, že je jediným objektem v naší abstraktivní vrstvě světa, jemuž „přisuzuji počítková pole“ a jež „bezprostředně ovládám“ (Husserl, 1993, 94). Stejnou výlučnost podobnými termíny ovšem zmiňoval už Descartes (Descartes, 2003, 69). Husserl ale okamžitě navazuje novým motivem, který se ukáže jako klíčový. Všimá si totiž, že v činném vnímání můžeme kromě „veškeré přírody“ vnímat i vlastní tělesnost, což je „umožněno tím, že prostřednictvím jedné ruky, mohu vnímat druhou, pomocí ruky oko atd., přičemž se fungující orgán musí stát objektem a objekt fungujícím orgánem“ (Husserl, 1993, 94).

Dále není tato myšlenka v *Karteziánských meditacích* rozvíjena, nekomplikuje další postup výkladu, Husserl se jí však dopodrobna zabývá později v třetí kapitole druhého

³ Míněna je šišinka (epifyza), což však Descartes specifikuje v jiném díle, v *Pravidlech pro vedení rozumu* (Descartes, 2000).



oddílu svých *Idejí k čisté fenomenologii II* (Husserl, 2006). V nich se klíčovým momentem řešení subjekt-objektového paradoxu těla opět stává dotýkání se sebe sama – moment, kdy se například ruka stává cítěnou a cítící zároveň. Z něj Husserl dovozuje, že se tělo „konstituuje dvojím způsobem“ (Husserl, 2006, 140): je sice předmětem stejného řádu jako ostatní předměty, je ale také „polem lokalizovaných počítků“ z řádu subjektivity (Husserl, 2006, 150). Na některých místech kapitoly je zdůrazňována *protikladnost* dvou řádů fenoménů (Husserl, 2006, 144), těla cítícího (*Leib*) a těla cítěného (*Körper*), na jiných je jejich *propojení* vyjadřováno pojmy jako koordinace, korespondence, konsekventní paralela, propletenost, sjednocenost, niterná prolutost a prostoupenost nebo jednota nového druhu, na které lze dvě vrstvy řádů oddělit jen v abstrakci (Husserl, 2006, 72, 97, 120, 148). Nikdy nedochází ke zpochybnění předmětnosti těla – tělo je tělesem, ač je zároveň *i něčím více* (Husserl, 2006, 150). Je tomu tak proto, že jedině tak může „zprostředkovávat“ čisté subjektivitě duše svět předmětů. Jednou z vlastností předmětů je ale jejich prozkoumatelnost, což není nahlížet z různých perspektiv. V tomto odhledu se Husserl o těle vyjadřuje naopak jako o „věci konstituované vědomím pozoruhodně nedokonalé“ (Husserl, 2006, 151), protože se od nich liší i tím, že se nám nabízí z jedinečné a nezměnitelné perspektivy, která vlastně jeho plně prozkoumání znemožňuje. Tělo je tedy u Husserla mnohokrát zdůrazňováno jako předmět, ač principiálně nespĺňuje jednu ze základních vlastností předmětnosti.

Navzdory slovně ohlašované jednotě je z Husserlových pokusů patrné, že přes veškerý posun od Descarta jeho dualismus nepřekonává (Halák, 2016, 28). Aby mohl získat tělo jako předmět, uchyluje se při dotýkání sebe sama k abstrakci – konstituuje abstraktní ruku-věc, do které poté vkládá korespondující počítky. Ve skutečnosti však není možné ve vnímání od sebe oddělit počítky z dotýkající a z dotýkané ruky (Halák, 2014, 347) – „objektivní kvality i subjektivní počítky svých rukou nalézám na půdě své subjektivity“ (Halák, 2014, 346). Zřekneme-li se této Husserlovy nucené abstrakce, ukazuje se nám tělo cele v „poli našeho jáství“ (Halák, 2014, 346), přičemž to, co ho činí *vnímatelným pro sebe sama* (a tedy zprostředkovatelem světa), je právě fakt, že je *mnohonásobně vnímajícím*, že jeho dotýkaná část je vždy *zároveň* dotýkající (Halák, 2014, 349). Husserlovo ontologické tvrzení, že tělo je vždy možné pojímat i jako předmět, vytváří v jeho filosofickém systému inkonzistenci, která inspiruje Merleau-Pontyho k zásadnímu ontologickému přepracování fenomenologického chápání těla (Halák, 2016, 29).

Tělo ve fenomenologii Maurice Merleau-Pontyho

Fenomenologie se snaží „uzávorkovat“ to, co se běžně považuje za samozřejmé, snaží se poodstoupit, aby mohla nezkresleně nazřít, jak se utváří zkušenost. K lepšímu pochopení je na tomto místě vhodné z fenomenologického odstupu na příkladu ukázat jak naše zkušenost s předměty běžně probíhá – tak, jak to činí Merleau-Ponty úvodem do první části kanonického spisu *Fenomenologie vnímání*, která je příznačně nazvána *Tělo* (Merleau-Ponty, 2013, 99). Pozoruju-li z okna dům, nevidím jej celý, *jeví* se mi nějak z mé jedinečné perspektivy – jinak by vypadal zevnitř, jinak z letadla

(Merleau-Ponty, 2013, 101). Ve stejném smyslu je v mém vnímání přítomný v jedinečném momentě – jinak vypadal v minulosti a jinak bude vypadat v budoucnosti (Merleau-Ponty, 2013, 103). To jsou meze mojí faktické zkušenosti. Předmět se mi v ní dává otevřený a nezavršený, jako fenomén. Přesto se při *reflektování* svého vnímání uchyluji k *ideji předmětu* viděného jakoby „ze všech stran“ a „za všech časů“, k totalizovanému objektu vyskytujícímu se mimo čas v bezperspektivním geometrickém prostoru. Věřím tomu, že „dům má své potrubí, skryté praskliny, které nevidím“ stejně jako věřím, že o jeho minulosti existuje nějaká pravda – „opírám svou paměť o nezměrnou Paměť světa, v níž stojí dům takový, jakým byl v onen den“ (Merleau-Ponty, 2013, 104). Stejná idealizace a abstrakce postihuje posléze i naše vlastní tělo:

„Na své tělo, jež je mým hlediskem na svět, pohlížím jako na jeden z předmětů tohoto světa. Vytěšňuji vědomí, které jsem měl o svém pohledu jakožto prostředku poznávání. Svě oči považuji za kusy hmoty. Od nynějška zaujímají místo v tomtéž objektivním prostoru, do něhož se snažím umístit vnější předmět. Domnívám se, že vnímaná perspektiva vzniká průmětem předmětů na mou sítnici. Obdobně pohlížím i na historii svého vlastního vnímání jako na výsledek svých vztahů s objektivním světem.“ (Merleau-Ponty, 2013, 104–105)

Takto znázorněná druhotnost ideje totalizovaného rozlehlého a trvajících předmětů oproti primární rovině fenoménů v naší faktické zkušenosti je víceméně totožná s Husserlovým překonáním Descarta. V Merleau-Pontyho i Husserlově případě jde především o kritiku vědy, která v jejich době spočívala na nevyjasněném předpokladu, na „předsudku objektivního světa“, na sekundární abstrakci a idealizaci z primární perceptivní zkušenosti. Merleau-Ponty však již cíleně začíná důrazem na *konstituci těla jako předmětu*, protože právě to je podle něj „rozhodující okamžik v genezi objektivního světa“ (Merleau-Ponty, 2013, 106).

Vědecké pojetí těla

Husserlova a Merleau-Pontyho kritika vědy spočívá především v odhalování jejich nevyjasněných ontologických předpokladů. V následujících dekadách se sice diskuze v oblasti filosofie vědy značně posunula, ovšem je stále možné tvrdit, že všední vědecký či akademický provoz se o své ontologické zakotvení příliš nestará. Do jaké míry objektivní svět skutečně existuje a nakolik je jen dílem našeho vědomí, totiž nic nemění na vztazích, které je v něm možné empiricky odhalit. Specifikuje-li se toto tvrzení na západní přírodní vědu o těle, lze tvrdit, že zda je tělo kus hmoty nadaný schopností čítí, z něhož se postupně budují „vyšší funkce“, či zda se nám tak jenom jeví, pro ní ve výsledku není podstatné. Podstatné je, že idealizace a abstrakce těla v předmět rovnocenný ostatním předmětům, umožňuje vyvinout postupy, které se v praxi empiricky osvědčují – díky nim lékaři vědí, jak operovat srdce, napravovat zlomeniny, akutně dodávat do těla chybějící látky, prostě zacházet s předmětným tělem tak, aby zachovali jeho „chod“. V tomto směru bylo dosaženo neuvěřitelného pokroku, o tom nelze pochybovat. Avšak právě i velikost tohoto úspěchu může zastírat fakt, že takový postup nemůže překročit hranice dané svými předpoklady, může sugerovat svou všeobsažnost.



Každodenní provoz západní medicíny – a po jejím vzoru v mnohém ohledu i naši vlastní běžnou péči – o tělo jako o (v první řadě) předmět lze popsat tak, že to znamená určitým způsobem tělem pohybovat, přidávat do něj určité látky, vystavovat ho určitým podmínkám. Porouchá-li se, je ho třeba dovést k lékaři či jinému odborníkovi, stejně jako se například vozí auto do servisu. Odborníci totiž vědí (jsou tak vědou vzděláváni), co z něj odebrat či co přidat, jaké pohyby jím dělat a jakým podmínkám ho vystavovat. Uplatňují všeobecné znalosti získané (potvrzené, respektive nevyvrácené) ve výzkumech založených na důkazech, ve kterých se statisticky vyhodnocují hodnoty naměřené na předmětných tělech. Celý tento aparát je dobře použitelný a nepopíratelně úspěšný v objevování těch postupů péče o tělo, které je možné kvantifikovat, aby byly měřitelné, a standardizovat, aby byly opakovatelné. Všechny na předmětném těle naměřené hodnoty jsou totiž poměřovány s normami a smyslem standardizovaných postupů je snižovat jednotlivé odchylky od těchto norem. Ať už tento postup provádí odborník na cizím pasivním předmětném těle, jeho „majitel“ vlastní aktivitou, nebo se aktivita obou v postupu kombinuje, stále je smyslem snažení změna v objektivním světě na objektivním těle. Význam je přičítán číslům, neboť věda předpokládá, že změni-li se čísla, změni se i subjektivní zkušenost. Bolest či nepříjemné pocity jsou podle ní důsledkem objektivně měřitelných změn na těle jako předmětu. Standardizovaný postup navrátí změřenou odchylku do normy a bolest by měla zmizet. Medicína samozřejmě zná své limity, chápe je ale jako dočasné, nikoliv jako principiální. V případě že bolest neustupuje (a na vině není nezalost odborníka), vysvětluje si to tak, že bude nutné vyprodukovat další a další výzkumy, které současné neúspěchy vysvětlí a objeví rafinovanější postupy.⁴

Jsou samozřejmě také oblasti vědy o těle, které se vymykají tomuto každodennímu provozu, existují podobory, které zohledňují i jiné teorie než ty založené na důkazech. A jistě také existuje velká část odborníků, která se občas místo vědeckých poznatků uchyluje k prosté intuici nebo ke „zdravému rozumu“. Přesto je nutné západní medicínu chápat jako v principu ospravedlňovanou pojmáním těla jako předmětu mezi ostatními předměty.

Kritika vědy

Fenomenologické kritice vědy se mnohdy nedostává dostatečné pozornosti a vážnosti, je často ve vědeckých kruzích – zejména zastánci naturalismu – bagatelizována (Sholl, 2015; Gergel, 2012). Důvodem obvykle bývá nedůslednost na straně jejích obhájců⁵. Ve snaze přiblížit fenomenologii širšímu publiku totiž někteří zjednodušují rozdíl mezi zpředměťujícím pojetím vědy a jeho překonáním na rozdíl mezi pohledem třetí a první osoby. Popsali jsme, co znamená přistupovat k tělu z pohledu třetí osoby, totiž jako k plně prozkoumatelnému předmětu. Vycházet z pohledu první osoby znamená vycházet z její subjektivní zkušenosti. Zde je však

⁴ Stejným způsobem, ale podrobněji, popisují a kritizují praktické postupy západní medicíny mnozí (i nefenomenologičtí) autoři, zde bylo čerpáno především z Gadamera (1996) a Svenaeuse (2000).

⁵ Podrobnější kritika nedůslednosti mnohých fenomenologických autorů například v Parry, Martinková (2013), Murray, Holmes (2013), Laverty (2003).





vhodné připomenout Husserlovo překonání Descartova meditujícího já: fenomenologická redukce se vztahuje i na „čistě vnitřní zkušenost“, uzávorkovat je třeba i „říši mé psychologické zkušenosti o sobě“ (Husserl 1993, 29). Fenomenologie proto *není* jen jednou oblastí psychologie, jak je často v kritikách označována. Chápeme-li vědomí apodikticky, stává se předsudkem – je mu přisuzována konstitutivní práce, která vkládá do zkušenosti řád a která teprve umožňuje, aby nám nějaký svět vyvstal. Slovy Merleau-Pontyho „předpokládá (...) absolutně pravdivý systém myšlenek, který umožní uspořádat všechny fenomény“ (Merleau-Ponty, 2013, 71). Předpokládá netělesnou „první osobu“, která vykonává pohled, onoho „majitele“ těla, který o něm rozhoduje.

Výše bylo popsáno, jak západní medicína zachází s tělem – je pro ní v první řadě měřitelným předmětem a tomu především je třeba podřídit péči o něj. Není divu, že takto deklarovaný přístup vyvolává vlnu kritiky. Fenomenologie stejně jako etika a psychologie tvrdí, že se lidské tělo nesmí stát *pouhým* předmětem, jak se tomu děje například při diagnostických či léčebných standardizovaných postupech, při objektivizujících měřeních. Důvod, proč tomu tak nemá být, však neshledává v *pocitech, dojmech a interpretacích* vyšetřovaného či léčeného já. Pro fenomenologii tkví problém péče o zpředmětnělé tělo (i) jinde než v dopadech na jeho duši. Velké množství současných badatelů se však opírá o Merleau-Pontyho dílo, přestože v jejich podání jde „pouze“ o zohlednění reflexe těch, s jejichž těly je nějak nakládáno⁶. Na *obou* řádech jevů, objektivních i subjektivních, jsou-li předem vzaty za neproblematicky dané, se zakládají přístupy, které jsou principiálně neslučitelné, a proto vždy pouze částečně platné. Jak objektivistická věda, přistupující k tělu jako k předmětu, tak i psychologie, která se zabývá objektivizací subjektivních prožitků⁷, však přes neslučitelnost svých východisek dosáhli významných úspěchů. Přesto se nabízí otázka, není-li možné najít společnou půdu. Husserl zakládal fenomenologii v přesvědčení, že je třeba doznat se z předsudků obou směrů a dát našemu poznání pevnější a poctivější základ. Praktické úspěchy jsou jistě naším cílem, avšak fenomenologie právě ukazuje, že se mohou dostavovat i přes vycházení z nepodložitelných premis a přes neúplné porozumění principu účinku.

Merleau-Ponty se stejně jako Husserl (a Descartes) zabývá kritikou stávajícího vědeckého provozu, tradiční vědy – v jeho podání jde o kritiku „empirismu“ a „intelektualismu“ („reflexivní analýzy“). Rozsáhlý úvod k *Fenomenologii vnímání* nazvaný *Klasické předsudky a návrat k fenoménům* asi nejuceleněji pojednává o jejich nedostatečnosti. Merleau-Ponty v jednom místě tohoto úvodu shrnuje:

„Výšlo se z představy světa o sobě, který působil na naše oči, tak aby způsobil, že jej uvidíme. Nyní zde máme vědomí světa či myšlenku světa, ale sama povaha světa se

⁶ Například Bjarbaekmo (2011), Groven (2016), Kordahl (2017), Tzakiris (2007). Množství těchto autorů (a tedy i do velké míry i šíření fenomenologie do různých oborů) je zřejmě podmíněno etablováním „fenomenologické kvalitativní výzkumné metody“, reprezentované především Maxem Van Manenem (1990, 2014).

⁷ Je třeba zde zdůraznit, že psychologie je do velké míry nesourodý obor a že mnohé její přístupy (například Gestalt psychologie nebo Dasein analýza) se této kritice vymykají.



nezměnila: je stále definován tak, že jeho části jsou si dokonale vnější, a došlo pouze k tomu, že ke světu v celém jeho rozsahu bylo připojeno myšlení, které jej nese. (...) Empirismus setrval v absolutní důvěře ve svět jako totalitu spatiočasových událostí a vědomí považoval za jednu z oblastí tohoto světa. Reflexivní analýza zajisté skoncovala s touto ideou světa o sobě, neboť svět je pro ni konstituován výkonem vědomí. Ovšem toto konstituující vědomí nechopuje přímo, nýbrž je konstruuje takovým způsobem, aby umožnilo ideu naprosto určitého bytí“ (Merleau-Ponty, 2013, 70–71).

Jak jsem svým tělem

Po stručném nástinu toho, jak se tělo stalo klíčovým tématem Merleau-Pontyho fenomenologie, a také toho, vůči čemu se vymezuje, je možné přistoupit k interpretaci jeho pokusů vyložit, čím tedy tělo je, respektive pokusů o odpověď na otázku: *jak jsem svým tělem?*

Jak už bylo řečeno, svým tělem pohybuji jinak než ostatními předměty. Předměty nalézám a zase ztrácím, zatímco sebe hledat nemusím – jsem si stále přítomný, svým tělem neustále trvám. Nemusím se ani nijak uchopovat, manipulovat sebou, jsem sám sobě možností pohybu. Merleau-Ponty v souvislosti s těmito Husserlovými postřehy označuje vztah našeho rozhodnutí k prováděnému pohybu jako vztah *magický* (Merleau-Ponty, 2013, 131; Merleau-Ponty, 1964, 5). V každodenním životě je tento vztah opomíjenou samozřejmostí, ale nyní se čtenář může pozastavit a hlouběji se zamyslet nad některým vlastním pohybem. Natahuji-li se například pro hrnek s čajem, shledávám skutečně něco magického na přesnosti, plynulosti, ladnosti tohoto pohybu – tak komplexní koordinace bez nutnosti jakéhokoliv úsudku, bez předběžného i průběžného promyšlení a plánování. Ruku navíc vskutku není třeba nijak nacházet. Stačí vědět či jen tušit, kde se vůči mému tělu hrnek nachází a ruka se tím směrem již sama vydává.

Magie vztahu mezi mým záměrem a jeho prováděním je podle Merleau-Pontyho daná právě tím, že *mé tělo pro mě není předmětem*, není věcí, nýbrž že je tím, co teprve předměty umožňuje:

„Mé tělo, nakolik vidí či hmatá svět, nemůže tedy být ani viděno, ani nahmatáno. Nikdy nemůže být předmětem, nikdy nemůže být „úplně konstituováno“⁸, právě proto, že je tím, díky čemu jsou tu předměty“ (Merleau-Ponty, 2013, 128).

Ve stejném smyslu je třeba jeho setrvalost chápat jako absolutní a zakládající, jako pozadí pro „relativní a přerušovanou setrvalost vzájemně se zakrývajících předmětů“, a jeho nezměnitelnou perspektivu jako základní podmínku perspektivity předmětů (Merleau-Ponty, 2013, 128). Objektivní prostor v descartovském, intelektualistickém smyslu je jen „vnější slupkou“, abstrakcí z „prvotní prostorovosti“:

„(...) abychom si mohli prostor představit, museli jsme do něj nejprve být uvedeni naším tělem, naše tělo nám nejprve muselo dát první model transpozic, ekvivalencí,

⁸ Zde Merleau-Ponty odkazuje na Husserlův výše zmíněný poznatek, že vlastní tělo je oproti ostatním předmětům věcí „konstituovanou pozoruhodně nedokonale“ (Husserl, 2006, 151).

identifikací, které z prostoru utvářejí objektivní systém a umožňují, aby naše zkušenost byla zkušeností s předměty“ (Merleau-Ponty, 2013, 187).

Zatímco tělo chápané jako předmět má své zřetelné a víceméně stálé hranice, které lze vidět a dotknout se jich, Merleau-Pontyho fenomenologií obje­vované tělo se optimálně ve své funkci ztrácí (Leder, 1990, 91) či skrývá v tom smyslu, že nám nepřekáží, zároveň ale vyznačuje jako „vějíř možností“ (Merleau-Ponty, 1964, 5) do celého svého okolí. Ztrácení či mizení (*disappearance*) u Ledera znamená, že například sahání po hrnku s čajem neoptimálněji probíhá tak, že se pohyb odehraje, aniž bych se v mysli jakkoliv soustředil na svou ruku. Je tu jen záměr se napít. Teprve je-li s tělem něco v nepořádku, ohlašuje se jako předmět, stává se něčím, co samo sobě překáží ve svém záměru. Bolestivý palec vyznačuje v mém žitém prostoru jako věc, která překáží úchopu hrnku (u Ledera „*dys-appearance*“). Analogická k tomuto Lederově konceptu mizení těla je Merleau-Pontyho přiléhavá metafora, kde je tělo „temnotou sálu, která je nezbytná pro jas představení“ (Merleau-Ponty, 2013, 137). Zde oproti Lederovi navíc zaznívá i *nezbytnost* temnoty sálu. Není tomu totiž tak, že by tělo pouze zmizelo, nýbrž jeho specifický *způsob skrývání jako pozitivní akt* podmiňuje jas představení, sahání po hrnku.

Tělo se tedy skrývá ve prospěch záměru svého pohybu. Zároveň však vyznačuje jako možnost do svého okolí, přesahuje do něj svými výrazy, postoji, gesty, pokusy, náznaky. „Místa v prostoru nejsou definována jako objektivní polohy ve vztahu k objektivní poloze našeho těla, nýbrž vyznačují kolem nás proměnný dosah našich záměrů či našich gest“ (Merleau-Ponty, 2013, 188). Merleau-Ponty tvrdí o svém bytí: „[p]řetrvává okolo mne jako důvěrně známá oblast pouze pod podmínkou, že ještě ‚mám ve svých rukou‘ či ‚ve svých nohou‘ základní vzdálenosti a směry, že z mého těla vychází množství k němu směřujících intencionálních vláken“ (Merleau-Ponty, 2013, 172). Každou situaci mám *nějak* nebo *do určité míry* „ve svých rukou“ a „svých nohou“. Právě v tomto smyslu mi tělo dává „první model transpozic, ekvivalencí, identifikací“, v tomto smyslu je třeba jej chápat a pracovat s ním.

Tělo jako postoj a výraz

Při interpretaci Merleau-Pontyho pojetí těla zazněly různé formulace, jež se mohou zdát značně neuchopitelné, mohou působit abstraktně, ač je jejich problém přesně opačný, neboť se snaží postihnout původní proces, jehož abstrakcemi se teprve zabývá zdravý rozum či věda, jak byla popsána výše. Nyní je proto třeba zasadit fenomenologické pojetí těla do příkladů, aby byl lépe patrný jeho dosah.

Vlastní tělo je tedy neustálým rozvrhem prostoru, světa. Mám svět – respektive aktuální situaci – neustále *nějak* ve svých rukou a nohou. Aktuální situace mi dává smysl a je naplněna významy díky tomu, že je neustále *nějak uchopena* a *uchopována* mým tělem. Lze skutečně říct, že tím, kdo původně situaci *chápe*, je vlastní tělo. Avšak „[p]okud předpokládáme, že chápání tkví v podřazování smyslového data pod ideu, a dále, že tělo je předmětem, bude tato formulace působit absurdně“ (Merleau-Ponty, 2013, 189). Podle Merleau-Pontyho je proto nutné přepracovat jak pojem těla, tak



pojem chápání. „Chápat“ v jeho pojetí „znamená zakoušet shodu mezi tím, nač se zaměřujeme, a tím, co je dáno, mezi intencí a provedením“ (Merleau-Ponty, 2013, 189). Vede ho k tomu rozbor „návyku“ (*l'habitude*), který je podle něj právě „uchopováním nějakého významu“ (Merleau-Ponty, 2013, 187). Předpoklad psychologického pojetí, že je tu nějaký „rozumový úkon, který vnese řád mezi jednotlivé prvky a poté se z návyku stáhne“ (Merleau-Ponty, 2013, 187), i předpoklad fyziologického pojetí, že si osvojujeme „podmíněný reflex“, který by určitý podnět „uvedl do chodu tehdy, když se objeví před naším zrakem“ (Merleau-Ponty, 2013, 189), podle něj opět vede k pouze částečnému porozumění pohybového návyku. Jak je tedy možné návyk – například psaní na stroji – popsat plněji, výstižněji?

„Jedná se o vědění, jež se nachází v rukou, jež se propůjčuje právě a jen tělesnému úsilí a nemůže být vyjádřeno objektivním označením. Písař ví, kde se nacházejí písmena na klávesnici, podobným způsobem, jako víme, kde se nachází určitá končetina. Jedná se o vědění založené na obeznamenosti, jež nám neudává polohu v objektivním prostoru“ (Merleau-Ponty, 2013, 189).

Klávesnice se písařovi stává možností výrazu tím, že rozšiřuje jeho tělo. Myslí slova a ruce se pohybují tak, že stroj slova skutečně píše. „Pohyb jsme se naučili tehdy, když jej tělo pochopilo, to jest, když jej vtělilo do svého ‚světa‘“ (Merleau-Ponty, 2013, 183). Asi v nejpřehlednější míře je to patrné v pohybových aktivitách, již se účastní celé tělo, jako je tanec nebo celá široká škála sportovních disciplín. Je zřejmé, že precizní a účinné „techniky“ v některé z disciplín není možné dosáhnout ani pouhým mechanickým opakováním, ani pečlivým uvědomělým soustředěním na to, jak pohyb probíhá (jeho tematizací). Ať už je trénink veden spíše jednou či druhou cestou, pokroku může být dosaženo, jen pokud dojde k pochopení a vhodnému celotělovému uchopení situace. Při mechanickém opakování se pohyb „jakoby zničehonic“ jednou povede provést lépe, než že by se při každém pokusu úměrně zlepšil. Při pečlivém promyšlení pohybu dochází občas k jakémusi celkovému „osvícení“, jako by „to“ člověku „najednou došlo“, spíše než by k tomu došel plně vědomým vedením jednotlivých částí těla. Čím komplexnější pohyb, tím více patrný tento efekt je – plavecká otočka, salta, skoky, volejbalová smeč, prvky bojových umění a sportů a další.⁹

Že místem návyku nejsou ani myšlenky ani struktury objektivního těla, je podle Merleau-Pontyho dobře patrné i u hudebníků. Uvádí příklad varhaníka, který má zahrát na jiných varhanech, než na které je zvyklý. Varhaníkovi stačí hodina, během které si ani neosvojí nové podmíněné reflexy, ani v duchu nepoměřuje představu starých a nových varhan, nýbrž si k nástroji rovnou sedá, „poměřuje ho se svým tělem“, „přivtěluje si směry a rozměry“, přenastavuje strukturu prostoru skrz svou tělesnou zkušenost. Žité tělo v tomto procesu není pouhým nástrojem vědomí, které by

⁹ Relevance fenomenomenologického pojetí těla se prokazuje velkým (a vzrůstajícím) množstvím článků s touto tematikou, a to nejen ve světě: Aggerholm (2016), Müller (2011), Hogeveen (2011), ale i u nás: Hogenová (2002), Halák, Jirásek, Nestí (2014), Martínková, Parry (2011, 2013).





mělo od počátku jasnou představu o provedení pohybu. Není ani pouhým předmětem, ve kterém se pomocí opakovaných nervových vzruchů ustaluje optimální motorická odpověď. Dá se říct, že „tělo pochopilo a získalo návyk tehdy, když se nechalo prostoupit novým významem“ (Merleau-Ponty, 2013, 192), ale i že tělo „je tím, co do většího rozvrhuje významy tím, že jim dává nějaké místo, je tím, díky čemu se významy jmoou existovat jako věci pod našima rukama, před našima očima“ (Merleau-Ponty, 2013, 191). Činnost i trpnost ve vztahu těla k významu je daná jeho dialektickou povahou – že je tu svět takový, jaký se mi jeví, že je tolik přístupný objevení mými smysly, že jsem s ním už jaksi předem uveden v soulad, je dáno tím, že se jeho podoba utváří dialogem s mými intencemi. Tyto intence se podle Merleau-Pontyho „bezprostředně odrážejí v perceptivním poli, polarizují je, zanechávají v něm svůj monogram anebo způsobí, že se v něm bez jakéhokoliv úsilí vzedme vlna významů“ (Merleau-Ponty, 2013, 173). Svět a věci se vynořily a vždy znovu vynořují z neurčitosti a získávají svůj význam tím, že jsem je *tělesně uchopil* a neustále znovu ve své zkušenosti tělesně uchopuji.

Za první takový úchop lze považovat vytvoření opěrné baze novorozence. Ať už na břicho či na zádech, tělo se specificky zpevní a třemi body *uchopí* povrch, na kterém leží. Do té chvíle se pohyby novorozence označují jako holokineticé a nediferencované, což znamená, že nedokáže vykonat izolovaný pohyb, který by zároveň nepohnul celým tělem. Teprve když tělo tímto charakteristickým způsobem uchopí prostředí, je možné pohnout jednou jeho částí bez souhybů – tím se teprve tyto části stávají částmi, vynořují se z celku, který je vždy předchází. To platí od onoho prvního úchopu po celý život. Každý záměr vyžaduje nejdříve *tělem jako celkem uchopit prostředí* tak, aby bylo umožněno jednotlivým částem provádět smysluplné pohyby. Otevírám-li těžké dveře, musím celé své tělo vzepřít o zem a zpevnit tak, abych dveře odtlačil od sebe a ne sebe od nich. Moje ruka sahající pro hrnek s čajem provádí izolovaný pohyb, nepohybuje se nic než ona, vyděluje se z celku, který se specificky vzepře proti světu, chopí se ho tak, že umožní tento pohyb.

Uchopení situace tělem jako celkem lze jinými slovy vyjádřit i tak, že tělo v každé a ke každé situaci zaujímá určitý *postoj*, čímž se mu tato situace teprve otevírá jako pole možností. Dá se říct, že tělo je neustálým „postojem vzhledem k určité aktuální či možné úloze“ (Merleau-Ponty, 2013, 136). Dívám-li se na sousední dům z okna pokoje, fakt, že ho dokážu pohledem fixovat, uchopit jako předmět, úzce souvisí s tím, že si ke světu stojím tak, že se mohu zvednout a vydat se dům obejít. Kvůli samozřejmosti předsudku objektivního světa se takové tvrzení může zdát absurdní, avšak například praxe s dětmi s vývojovými sensorickými poruchami postupně odhaluje, že jejich svět může vypadat zcela jinak. Tříletá dívka s těžkým vrozeným postižením zraku a výrazně limitovanou hybností musí ve složitějších pohybových situacích fixovat pohledem svoje rameno, aby prostor získal alespoň trochu strukturu pro vykonání cíleného pohybu rukou – zkroutí se do podivného postoje, který je jejím nouzovým řešením, nicméně umožňuje jí alespoň nějak smysluplně rozvrhnout prostor. U pacientů s těžkými neurologickými deficity, zejména jsou-li upoutáni





na lůžko, se postupně svět v tomto smyslu redukuje do podoby, která je těžko představitelná zdravým lidem, kteří o ně pečují. To jsou krajní případy, avšak v principu to platí pro každého: kvalita postoje, schopnosti tělem jako celkem určitým adekvátním způsobem uchopit situaci, určuje šířku onoho „vějíře možností“.

Pojem „postoj“ zároveň evokuje novou velkou kapitolu úvah o rozumění tělu, úvah o tom, jestli a jak se může vlastní tělo projevit „navenek“, totiž pro druhé. Tělesný postoj je totiž možné číst jako výraz – je „naším výrazem ve světě, viditelným tvarem našich intencí“ (Merleau-Ponty, 1964, 5). Z postoje, který zaujímá tenista, na něhož letí míček, je možné číst, kam bude mířit svým úderem. Co bývá nazýváno „řečí těla“, v sobě z pohledu fenomenologie nese mnohem původnější význam, než který tomuto fenoménu přepisuje psychologie.

„Tělo je ve výsostné míře výrazovým prostorem. (...) není jen jedním z výrazových prostorů mezi všemi ostatními. Tím je pouze konstituované tělo. Naše tělo je původem všech ostatních výrazových prostorů, je samotným pohybem vyjadřování (...)“ (Merleau-Ponty, 2013, 191).

Z toho prakticky plyne, že porozumění výrazu cizího těla, které se nám ukazuje jako předmět mezi ostatními, vychází ze schopnosti vlastního žitého těla něco vyjádřit, zaujmout postoj, být výrazem. Obhajoba takového tvrzení a jeho vyjasnění však již přesahuje základní záměr tohoto textu, kterým je srozumitelně zprostředkovat základní fenomenologické myšlenky o těle těm, kteří do něj v rámci své profese nějakým způsobem zasahují s vírou ve smysluplnost takového zásahu.

ZÁVĚR

Merleau-Pontyho fenomenologie otevírá dosud značně neprobádanou oblast – oblast původní, vlastní tělesnosti, která nám teprve umožňuje předměty chápat jako předměty. Aby bylo možné tuto tělesnost adekvátně uchopit, bylo nutné fenomenologicky redukovat to, co je běžně chápáno jako samozřejmé a neproblematické. Ani zdravý rozum, ani věda běžně nezpochybňují, že je tělo v první řadě předmětem, s kterým je třeba nakládat stejným způsobem jako s ostatními předměty. Tímto zacházením se zajišťuje udržení jeho funkcí. V mnoha ohledech je takový postup jistě úspěšný a tedy vhodný. Avšak pečlivějším zamýšlením nad vlastní tělesností lze dospět k paradoxům, které nejsou vědeckým přístupem vysvětlitelné. Není dostatečným řešením, že se v současných postupech péče o tělo pouze zohlední psychologické já jednotlivce, jeho vlastní reflexe toho, co se s jeho předmětným tělem děje. Teprve vzdáním se předsudků plynoucích ze subjekt-objektového rozdělení je možné dosáhnout pojetí těla bez zjevné inkonzistence. K takovému pojetí směřuje celým svým dílem Maurice Merleau-Ponty, jehož myšlenky se článek snažil interpretovat a předvést na příkladech tak, aby byly pro odborníky zabývající se tělem a pohybem nejen srozumitelné, nýbrž i podnětné. Jelikož se fenomenologické myšlení do praxe promítá teprve v posledních několika dekáдах a velice pozvolna, je nutně výsledkem takového zamýšlení více otázek než přesvědčivých tvrzení. Cílem zde bylo podnítit odborníky, aby se sami ve svých oborech pokusili hledat odpovědi, a to zejména na otázku, jak se Merleau-Pontyho pojetí těla může promítnout do jejich teorie a praxe.



LITERATURA

- AGGERHOLM, K. & LARSEN, S. H. (2016). Parkour as acrobatics: an existential phenomenological study of movement in parkour. *Qualitative Research in Sport*, vol. 6., p. 1–29 [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/303981952_Parkour_as_acrobatics_an_existential_phenomenological_study_of_movement_in_parkour.
- BERMÚDEZ, J. L., MARCEL, A. J. & EILAN., N. (1995). *The body and the self*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- BJORBÆKMO, W. S. & ENGELSRUD G. H. (2011). Experiences of being tested: a critical discussion of the knowledge involved and produced in the practice of testing in children's rehabilitation. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 14(2), p. 123–131 [online]. Přístup dne 14.9.2017 z: <http://link.springer.com/10.1007/s11019-010-9254-3>.
- BULLINGTON, J. (2013). *The Lived Body* [online]. Přístup dne 14.9.2017 z: http://link.springer.com/10.1007/978-94-007-6498-9_2.
- CARMAN, T. (1999). The Body in Husserl and Merleau-Ponty. *Philosophical Topics*, 27(2). The Intersection of Analytic and Continental Philosophy, p. 205–226.
- DESCARTES, R. (2003). *Pravidla pro vedení rozumu*. Praha: Oikúmené.
- DESCARTES, R. (2003). *Meditace o první filosofii. Námítky a autorovy odpovědi*. Praha: Oikúmené.
- GADAMER, H.-G. (1996). *The Enigma of health: The art of healing in a scientific age*. Cambridge: Polity Press.
- GALLAGHER, S. (2005). *How the body shapes the mind*. New York: Oxford University Press.
- GALLAGHER, S. & SCHMICKING, D. (2009). *Handbook of phenomenology and cognitive science*. Dordrecht: Springer.
- GERGEL, T. L. (2012). Medicine and the individual: is phenomenology the answer?. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*, 18(5), p. 1102–1109 [online]. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1365-2753.2012.01926.x>.
- GROVEN, K. S. & HEGGEN, K. (2016). Evidence and/or Experience-Based Knowledge in Lifestyle Treatment of Patients Diagnosed as Obese?. *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, 16(1–2), p. 181–194 [online]. Přístup dne 14.9.2017 z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20797222.2016.1240164>.
- HALÁK, J. (2014). Merleau-Pontyho ontologická interpretace Husserlova pojetí těla jako „dvojitě jednoty“. *Filosofický časopis*, 62(3), p. 339–354.
- HALÁK, J., JIRÁSEK, I. & NESTI, M. S. (2014). Phenomenology is not Phenomenalism. Is there such a thing as phenomenology of sport? *Acta Gymnica*, 44(2), p. 117–129 [online]. Dostupné z: <http://gymnica.upol.cz/doi/10.5507/ag.2014.012.html>.
- HALÁK, J. (2016). Merleau-Ponty on embodied subjectivity from the perspective of subject-object circularity. *AUC Kinanthropologica*, 52(2), p. 26–40 [online]. Přístup dne 14.9.2017 z: <http://www.karolinum.cz/doi/10.14712/23366052.2016.9>.
- HOGENOVÁ, A. (2002). *Kvalita života a tělesnost*. 1. vyd. Praha: Karolinum.
- HOGVEEN, B. (2011). Skilled coping and Sport: Promises of Phenomenology. *Sport, Ethics and Philosophy*, 5(3), p. 245–255 [online]. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17511321.2011.602575>.
- HUSSERL, E. (1993). *Karteziánské meditace*. 2. vyd., dotisk. Praha: Svoboda.
- HUSSERL, E. (2006). *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*. Praha: Oikúmené.
- KORDAHL, H. L. & FOUNGNER, M. (2017). Facilitating awareness of philosophy of science, ethics and communication through manual skills training in undergraduate education. *Physiotherapy Theory and Practice*, 33(3), p. 206–217 [online]. Přístup dne 14.9.2017 z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09593985.2016.1277289>.
- LAVERTY, S. M. (2003). Hermeneutic Phenomenology and Phenomenology: A Comparison of historical and methodological considerations. *International Journal of Qualitative Methods*, 2(3), p. 21–35.
- LEDER, D. (1990). *The absent body*. Chicago: University of Chicago Press.
- MARTÍNKOVÁ, I. & PARRY J. (2011). An introduction to the Phenomenological study of Sport. *Sport, Ethics and Philosophy*, 5(3), 185–201 [online]. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17511321.2011.602571>.

- MARTÍNKOVÁ, I. & PARRY, J. (2013). Eichberg's 'Phenomenology' of Sport: A Phenomenal Confusion. *Sport, Ethics and Philosophy*, 7(3), p. 331–341 [online]. Přístup dne 14.9.2017 z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17511321.2013.831116>.
- MERLEAU-PONTY, M. (1964). Unpublished text. In: JAMES, M. E. (Ed.) *Primacy of perception*. S. 1. Evanston: Northwestern University Press, 1964.
- MERLEAU-PONTY, M. (2013). *Fenomenologie vnímání*. Praha: Oikúmené.
- MÜLLER, A. (2011). From Phenomenology to Existentialism – Philosophical Approaches Towards Sport. *Sport, Ethics and Philosophy*, 5(3), p. 202–216 [online]. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17511321.2011.602572>.
- MURRAY, S. J. & HOLMES, D. (2014). Interpretive Phenomenological Analysis (IPA) and the Ethics of Body and Place: Critical Methodological Reflections. *Human Studies*, 37(1), p. 15–30 [online]. Přístup dne 14.9.2017 z: <http://link.springer.com/10.1007/s10746-013-9282-0>.
- SHOLL, J. (2015). Putting phenomenology in its place: some limits of a phenomenology of medicine. *Theoretical Medicine and Bioethics*, 36(6), p. 391–410 [online]. Přístup dne 14.9.2017 z: <http://link.springer.com/10.1007/s11017-015-9345-5>.
- SVENAEUS, F. (2001). *The hermeneutics of medicine and the phenomenology of health: steps towards a philosophy of medical practice*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- TSAKIRIS, M., SCHÜTZ-BOSBACH, S. & GALLAGHER, S. (2007). On agency and body-ownership: Phenomenological and neurocognitive reflections. *Consciousness and Cognition*, 16(3), p. 645–660 [online]. Přístup dne 14.9.2017 z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S1053810007000542>.
- VAN MANEN, M. (1990). *Researching lived experience: Human science for an action-sensitive pedagogy*. New York: State University of New York Press.
- VAN MANEN, M. (2014). *Phenomenology of practice: meaning-giving methods in phenomenological research and writing*. Walnut Creek, California: Left Coast Press.
- ZAHAVI, D. & GALLAGHER, S. (2012). *Phenomenological Mind*. Routledge.

Mgr. et Mgr. Petr Kríž

UK FTVS, J. Martího 31, 162 52 Praha 6-Vešelavín

e-mail: petrkrizz@gmail.com

ROLE TRADICE VE SPORTU

THE ROLE OF TRADITION IN THE FIELD OF SPORT

MILOŠ BEDNÁŘ

Katedra základů kinantropologie a humanitních věd
Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova

SOUHRN

Stat' analyzuje fenomén tradice. Hledá její zakotvení v historickém vědomí i společenské praxi a teoretické poznatky poměřuje s rolí tradice v moderním sportu, zejména českém.

Cílem je poukázat na potenciál sportovních tradic a hledat jejich praktické využití.

Text je v teoretické části psán metodou filosofické analýzy s využitím některých nástrojů hermeneutiky a přechází v empirické části k historické analýze a interpretaci pramenů z dějin zejména českého sportu.

Výsledky ukazují na různé formy navazování na tradice, a to zejména v případě olympismu a českých běžeckých závodů. Možné benefity přimknutí k tradici byly sledány ve sféře motivační, akviziční i komerční.

Klíčová slova: běžecké závody, dějiny sportu, olympismus, Sokol, tradice

ABSTRACT

The paper analyses the phenomenon of tradition and searches its anchoring both in historical consciousness and social practice. Theoretical knowledge is measured against the role of tradition in modern sports, especially the Czech ones.

The aim is to point to the potential of sports traditions and search their practical utilization. The text uses methods of philosophical analysis and some instruments of hermeneutics in theoretical part and switch to historical analysis and interpretation of sources from history of the Czech sports in empirical parts.

Results show different forms of how to follow traditions – especially in the case of olympism and Czech running races. Possible benefits of alignment with tradition in the area of motivation, acquisition and commerce were found.

Key words: running races, history of sports, olympism, Sokol, tradition

ÚVOD

Jedním z atributů současnosti, která je zejména sociology a kulturology označována jako doba postmoderní, je její *ahistoričnost*, která se projevuje v celé škále postojů od vlažného vztahu k historii až k metaforám typu „eating the Past“. Protitah představují

tradicionalisté různého typu, kteří však nejsou spojeni do nějakého jednotného proudu a lze snad vyslovit předpoklad, že představují proud menšinový. Jako štít si mohou vzít Ciceronovo heslo *Historia magistra vitae*, stejně jako kybernetický poznatek, že „nejspolehlivějším způsobem, jak vyřadit jakékoliv řídicí centrum z činnosti, je přerušit jeho spojení s pamětí, odříznout je od zkušenosti, zbavit minulostní dimenze“ (Rollo, 1993, 179).

Jedním z garantů onoho poptávaného spojení s pamětí a zkušenostmi minulosti je fenomén *tradice* – na ni se zaměřuje naše stať. V teoretické části se pokusíme ozřejmit její roli pro život jednotlivců i komunit, spojenectví s rituály, její formy a metamorfózy.

Jako jednu z mnoha sfér konkrétního působení tradice vybíráme sport. Zdá se, že může představovat svým pozitivním vztahem k tradici určitý protiproud postmoderním trendům. Jsme si samozřejmě vědomi, že dělicí čára vede i napříč sportovními disciplínami či typy soutěží: na jedné straně skvělá tradice olympismu či pořadatel lokálních závodů, který hrdě vyhláší, že pořádá již 10. ročník, na straně druhé „notoričtí inovátoři“, kteří téměř obsesivně neustále mění podmínky, trasy či délky závodů.

Optimismus ohledně silného vztahu k tradici v oblasti sportu poněkud mírní fakt, že mezi „stěžejními hodnotami světa sportu“ (viz Bednář, 2009, 111 an.; zde jde ovšem jen o selekci z proklamací reálných hnutí a závěrů významných teoretiků), nejméně tradici ani jeden subjekt. Implicitě je ovšem nejsilněji zastoupena u olympijského hnutí, které se v preambuli své Charty cele věnuje tradici moderního¹ olympismu založené Pierrem de Coubertinem. Je tomu snad tak, že mnohá sportovní odvětví projevují svůj vztah k tradici spíše *via facti*, než verbálními proklamacemi?

Právě olympismus nám může posloužit jako příklad odlišného navazování na tradice, které byly na dlouhou dobu přerušeny. Přerušenu nit antických olympiád navázal jednak Pierre de Coubertin, jednak svébytným způsobem náš Sokol, který odkaz antických olympiád (a řeckého tělocviku, dodejme) vložil do svých ideových základů. Pokusíme se ukázat, v čem spočívá ona odlišnost a které prvky tradice jsou oběma hnutím společné.

Přehled českých sportovních soutěží s nejdelsí tradicí ústí do podrobnějšího rozboru jednotlivých elementů tradice a způsobů udržení kontinuity v případě tradičních českých běžeckých závodů.

METODIKA

Tradice je tradičně spojována s metodou *hermeneutickou*, která se zrodila z pokusů interpretovat a vykládat košatou tradici biblických textů. Z hermeneutických instrumentů hodláme využít korelování částí našeho tématu s jeho celkem a vycházet z teze „text bez kontextu je pouhým pretextem,“ která si vynucuje hledání relevantních kontextů a horizontů.

Své místo najde v teoretickém ozřejmování role tradice i hegelovská dialektika jako jeden z možných výkladových principů.

V praktické části půjde o historickou analýzu a interpretaci pramenů z dějin českého sportu na základě sběru konkrétních příkladů fungování tradice zejména v českých běžeckých závodech mimo dráhu.

¹ Je ovšem škoda, že v celé Chartě není ani jednou zmíněna tradice antických olympiád, která právě Coubertina silně inspirovala.



ROLE A VÝZNAM TRADICE

Etymologicky znamená *traditio* – od slovesa *trado* (trans + do) – doslova přesahování či předávání, vydávání něčeho z původního základu směrem ven. Něčeho, co je uchování hodno, co je paměti-hodné. A paměti-hodné vyzývá k následování. Předání toho hodnotného se mohlo dít pouhým vyprávěním, či třeba materiálním předáním. Jako významný pojem se rozšířilo zejména ve středověku – jednak při ujasňování vztahu k biblickým „darům“, předaným dalším pokolením, jednak jako kontinuální předávání (a tudíž i přejímání) moci (*translatio imperii*) či vzdělanosti a kultury (*translatio studii*) (srovnej Gurevič, 1978, 102). Předmětem teoretických reflexí se pak stalo od 19. století v souvislosti s rozvojem „rozumějící historie“.

Dnes je tradice chápána jako součást (moment) historického vědomí (Gadamer, 1994; Pešková, 1997). Přebírání tradice a přihlašování se k ní může být jen mechanické a/či emocionální; vždy však vytváří minimálně určité *povědomí* o minulém. Tradice tak může fungovat jako předstupeň pro vystavení reflexím, projasňujícím terén minulého k plnějšmu vědomí o historii, tedy historickému vědomí.

V rámci tradice krystalizují určité normy a pravidla chování, které jsou předávány „dědicům“. Specifickou rolí sehrávají rituály, mající za úkol zachovat určité společenské formy či struktury, které jsou tmelem (jakéhokoli) společenství. Pro svou „identickou opakovatelnost fungují jako stabilizátory chování“ (podle Sekota, 2013, 582). Jsou současně zdrojem síly a energie, které mají potenci posouvat ono společenství „dále“ – ano, i k proměně rituálů. Proměně, tvůrčímu rozvinutí, nikoli k jejich zničení! To dobře vystihuje Hegelovo dialektické schéma, kdy syntézou jsou starší útvary „zničeny i zachovány“ současně²; podobně je třeba chápat i *tradici* jakožto předávání toho životaschopného za současného „odlamování“ toho přežitého. Dodejme, že moudrost (věků či toho kterého společenství) spočívá v umění odlišit prvé od druhého...

I v rámci příznivců tradice lze vysledovat dva extrémy:

- Ryzí tradicionalisté vidí obsah tradice, ke které se hlásí, jako nadčasový „poklad“, který je třeba věrně uchovávat, střežit a „neomylně vykládat“. V krajním případě jej chápou jako úplný, jednou provždy završený, který musí být pouze bez porušení předáván – tedy tradován. Podstata onoho „pokladu“ není reformovatelná nebo změnitelná; odchylky od původního poselství jsou nežádoucí.
- Opačný extrém představují tradicionalisté, které můžeme nazvat radikálními. Jejich mottem by mohlo být krásné antické přísloví: „Toto je sekera mého děda: můj otec dal nové topírko a já novou čepel.“ (Graves, 1970, 378).

„Mezi“ oběma extrémy si lze představit celou škálu variant – domníváme se, že jako mez obměny tradice by bylo možné použít zlatý řez, tedy cca 62 : 38, ergo zachování 62 % tradičního a pro inovace ponechat 38 % (samozřejmě může někdo opatrněji přísahat na Paretův poměr 80 : 20).

Přirázování k tradici či vplynutí do jejího „toku“ – a tím její spoluvytváření! – se může stát i nikoli nevýznamným prvkem překročení úzce individuální sféry. Oddání se tradici pomáhá i řešit určitý vnitřní tlak najít mezi nestálými proměnami smyslových vjemů a tužeb cosi pevného, co by se mohlo stát vodítkem našeho chování. Zanořením

² V němčině je tato dvojedinost skryta v jediném slovese *aufheben*.





do tradice se propojíme s minulostí dalších lidí (určité konkrétní skupiny) a tato (nyní již) společná minulost nás při náležitě reflexi této nové skutečnosti zavazuje k pokračování v linii této konkrétní tradice, k udržování její kontinuity. „Autentický postoj (k tradici) je takový, jemuž jde o ‚kulturu‘ tradice v doslovném smyslu ‚kultivování‘, o rozvoj a pokračování toho, co uznáváme jako konkrétní svazek mezi námi všemi.“ (Gadamer, 1994, 29). Dodejme, že spoluvytváření se tak stává i spoluodpovědností – to není málo, a přesahuje to čistě účastnický moment daného typu aktivity. Tento přesah má přitom i svou zpětnou vazbu: „skrze tradici je člověk zakořeněn do minulosti a tato minulost mu poskytuje podíl nejen na skutečnosti události, ale i na skutečnosti jeho samotného; bez minulosti bychom... již nebyli sami sebou.“ (Payne, 1995, 98). Je nepochybně privilegiem, máme-li k dispozici takový prostor svobody, který nám umožňuje přihlášení k takové tradici, jež v nás už nějakým způsobem rezonuje a v níž se můžeme poznat a „najít“ – samozřejmě za předpokladu dostatečně široké společenské „nabídky“. Ovšem také: můžeme se stát odpůrci tradic a „najít se“ v poloze kreativce a inovátora. Možná je tím ovšem vytvářena – třeba nevědomě – tradice nová?! Připomeňme totiž, že *homo creator* je současně (nemůže nebýt) *homo historicus*...

To vše se ale v obou případech děje v naroubování na základní kmen tradice (jazyka, národa, kultury, ...), do níž jsme byli „vrženi“ a již se nelze vyhnout – ukazuje se zde tedy celá existenciální struktura „vrženosti s rozvrhem“, jak tuto základní lidskou situaci svou „jinořečí“ pojmenoval Martin Heidegger (srovnej Heidegger, 1997, 228, 252 i jinde).

Podotkněme závěrem, že napojení na minulostní dimenzi tradice nám přes „okamžik pravdy“ o nás samých v přítomním prožitku tradice, který je vystoupením ze setrvačného pragmatismu každodennosti, zaslubuje i podíl na budoucní tradici.

TRADICE A SPORT

O co nám jde ve sportu? O výkonnost, prožitek, zdraví – někomu i o dobrodružství, přátelskou pospolitost a jistě bychom mohli vyjmenovat i další cíle. Mělo by nám ovšem jít i o přesahovou dimenzi našeho sportování, o podíl na *tradici*. Do ní se wpisují nejen šampioni a jejich rekordy, ale i masa tzv. neznámých (přesněji: nikoli „slavných“) sportovců. To platí zejména u soutěží s možností účasti prakticky bez omezení, tedy např. Bostonského maratónu či našich „Běhovic“ (v obou případech nepřetržitě trvání 121. rok), méně např. u ještě staršího „Wimbledonu“ (141. rok, ovšem s přerušením v obou světových válkách), kde je účast reglementována. Soubojem pouze dvou osmiveslic je ještě starší závod mezi univerzitami Oxford a Cambridge, vzniklý roku 1829 a pořádaný dodnes. Jindy jsou tradiční trofeje – např. Davis Cup u tenistů od roku 1900 či Stanley Cup u hokejistů od roku 1892 – na konci celoročních soubojů elitních týmů.³

Na širší společenskou roli sportu poukazují takové sportovní tradice, které se napojují na nějakou významnou historickou událost – příkladem budiž Vasův lyžařský běh (pořádá se od roku 1922 a v roce 2017 se konal 93. ročník), který je připomínkou

³ Zde i v dalším textu jsme – pokud neuvedeno jinak – vycházeli z mnoha internetových zdrojů, almanachů a ročenek bez ISBN, časopisů bez ISSN (zejména „Běhy mimo dráhu – Maratón“ v pasáži o běžeckých závodech) apod. Pro nadměrnou zátěž a nepřehlednost textu je neuvádíme. Vždy jsme se však snažili čerpat nejméně ze dvou zdrojů.





útěku budoucího švédského krále Gustava Vasy před dánskými dobyvateli v roce 1520, při němž absolvoval na lyžích cca 90 km a jenž se stal počátkem povstání vedoucího k založení samostatného švédského státu.

Specifický a nedostizný případ tradice představují ovšem olympijské hry, trvající ve starověku 1168 let (!) a v době současné mají konáním zimních olympijských her 2018 za sebou 122 let trvání. Podíváme se nejprve podrobněji na dvojí možný způsob navazování na antickou tradici her (A) a poté na roli tradice v českém sportu (B).

A. Olympismus

Zatímco Coubertin přebíral antickou periodičnost konání olympijských her, snažil se obnovit ideu kalokagathie i ekecheirie⁴ a zdůrazňoval náboženskou dimenzi v relaci k posvátnosti doby i místa konání her⁵, Sokol byl prostřednictvím estetika Tyrše inspirován zejména kalokagathii a místo ekecheirie či náboženského fundamentu her jej zajímala spíše branná dimenze olympismu.

Vzhledem k širší obeznámenosti s vývojem moderního olympismu si všimněme podrobněji rozporuplného navazování na tradici olympismu antického v případě Sokola. Výše uvedené tvrzení o výběru některých antických hodnot se může opřít už o první vstup Miroslava Tyrše do dané problematiky sepsáním „Hodu olympického“ roku 1869. Branný moment zde vyzdvihuje možná až příliš přehnaně: „.../závodů olympické/ praktickým směrem svým bylyť ustavičnou přípravou válečnou a skutečnou školou povahy nepodajné a bojové, bez níž by Řekové nikdy nebyli obháji svobody a osvětu svou, na níž později celá téměř vzdělanost evropská se založila.“ (Tyrš, 1869, 25). Národně emancipační tendence pak jasně vysvítá z celkového hodnocení „hodů olympických“: „... ladnost a jarost, zdatnost a sláva hellenská, budiž podnětem a ostnem, získati vlastnímu národu podobných pramenů okřání, ojaření a oslavení jeho“ (tamtéž, 29). Kalokagathická inspirace je zřejmá z ocenění pentathlonu, důležité součásti antických olympiád: „... nejkrásnější to a nejvšestrannější ze závodů gymnických. Jsouc ze skoku, z běhu, z vrhání toušem i oštěpem a konečně ze zápasu složené, stejného vycvičení hořeniho i dolního těla vyžadovalo a byliť tudíž pentathlové oslavováni co nejkrasší agonisté, vyrovnanou silou údů, všestrannou obratností a souladným těla útvarem vynikající.“ (tamtéž, 20). Zde si tedy Tyrš všímá harmonizačních efektů „kalonické“ (*kalon* – řec. krása) dimenze kalokagathie, spojené s tělem – stránka „agathonická“ (*agathon* – řec. dobro), spojená s mravností a ušlechtilostí duševna, byla samozřejmou součástí sokolství od počátku.

Další antická inspirace se vynořila po úspěšném uspořádání prvního všesokolského sletu v červnu 1882 – tentokrát paralelou velkoleposti „hodu“ olympijského i sletového. Na hodnotící schůzi dne 18. 6. 1882 Tyrš citoval Hérodota a jeho vyzdvižení významu „tělocviku řeckého a onoho vznešeného hodu olympického“, k návaznosti na jejichž tradici vyzýval: „Bratří, též my sešli jsme se poprvé k Olympiím svým, abychom svědectví o tom vydali, jak také my sílu a odvahu mužnou pěstujeme... Přejete sobě, aby obraz podobný jako druhdy v Recku též u nás se opakoval?“ (čas. Sokol, 1882, 90–91). Bratři sokolové v posletové euforii nadšeně souhlasili, leč další vývoj Sokola směřoval spíše k návaznosti na řecký tělocvik, než na jejich olympismus.

⁴ Všeobecný mír, vyhlašovaný mezi řeckými městskými státy pro nerušené konání her.

⁵ A to i na sklonku života, přestože konkrétní vývoj neolympismu se už ubíral jinými cestami – srovnej jeho tzv. závěť z roku 1935 (Coubertin & Müller, 2000, 580 an.)





Tyršova tělocvičná soustava, založená jeho spisem „Základové tělocviku“ (1867), obsahovala přitom i sportovní disciplíny, které se příliš nelišily od těch, jež se staly součástí programu olympijských her od roku 1896: „... klasické antické disciplíny, běh, skoky, hod diskem a oštěpem, box a zápas, doplnil Tyrš šermem, vrhem koulí, vzpíráním a cyklistikou.“ (Sak, 2012, 111). V těchto disciplínách (nemluvě o cvičení na náradí) se také hojně od roku 1863 soutěžilo (viz Sak, tamtéž; Waic, 2013 i jiné jeho práce). Nejinak tomu bylo roku 1889, kdy sokolové podnikli „první krok v cizinu“, totiž na mezinárodní tělocvičné slavnosti, pořádané Unii francouzských gymnastů ve Vincennes nedaleko Paříže. Čeští sokolové se velmi úspěšně (totiž vítězně) zúčastnili nejen cvičení prostných, na bradlech a hrazdě, ale také skoků do dálky a do výšky. (Waic, 2013, 140–141).

Upoutali pozornost i Pierra de Coubertina, a ten je v červnu roku 1894 pozval na památný pařížský kongres Unie des Sociétés françaises de Sports Athlétiques, který se proměnil na kongres pro obnovení olympijských her. Česká obec sokolská „projevila svůj souhlas písemně nemohouce poslati delegáty“. Onen souhlas se evidentně týkal programu, který měl dva hlavní body: 1. Amatérismus a profesionalismus; 2. Hry olympické (o kongresu srovnej Guth, 1896, 107–119).

Po všem řečeném je s podivem, že Sokol odmítl účast svých členů na prvních olympijských hrách roku 1896 argumenty typu: „tělocvik má za účel harmonický a nejpnější vývin těla..., kdežto sport se prohlašuje za zdokonalení a virtuositu v jednom druhu fyzické síly..., cvičí výlučně jen některé části těla na úkor jiných, ruší souměrnost údů, kazí zdraví a krásy forem.“ Vedle toho byl zdůrazňován výchovný a mravní kontext „cvičení v jednotách“ a značné deficity téhož ve sportu. Čeští sokolové přebírají sice tyto argumenty od belgického gymnastického činovníka N. J. Cupéruse, ale z celého kontextu je nabíledni, že se s nimi plně ztotožňují (srovnej čas. Sokol, 1896, 146).

Nemůžeme zde sledovat všechny peripetie vztahu sokolství k olympismu – lze je v období do roku 1918 shrnout do neúnavné snahy Jiřího Gutha zapojit Českou obec sokolskou do chodu ČOV i MOV (srovnej Waic, 2013, zejména 140–178) na straně jedné, a tím, co bychom mohli vyjádřit jako „zdvořilou distanci“ na straně druhé. Situace se ovšem mění po vzniku Československé republiky: sokolské jednoty začaly zakládat sportovní odbory a roku 1920 vychází před olympiádou v Antverpách ve „Věstníku sokolském“ jasná proklamace: „V soutěži tělocvičné skoro všech svobodných států nemůže chybět za národ náš Sokolstvo“ (cit. podle Kössla, 1998, 82). 4. místo družstva gymnastů bylo sice určitým zklamáním, ale získaná zkušenost předznamenala úspěch o čtyři roky později v Paříži: zlatý Šupčík a další 4 stříbrné a 4 bronzové medaile sokolských gymnastů. Přes další úspěchy na olympijských hrách 1928 a 1936 si stále Sokolstvo zachovávalo distanci (tentokrát bychom ji označili jako „kritickou“) k podobě gymnastických soutěží na olympijských hrách a kritizovalo zejména akrobatickou až „krkolomnou“ orientaci nářadového cvičení vedoucí k jednostrannosti – ta byla v protikladu k sokolskému důrazu na všestranný rozvoj cvičenců. Tušenou odpověď na otázku, proč se přesto Sokolové po desetiletích odmítání olympijských her účastnili, podává starosta ČOS Josef Scheiner roku 1924: „Účastníme-li se závodů, děje se tak proto, aby naše mladá republika byla v závodech těchto zastoupena...“ (cit. podle Kössla, 1998, 84). Vlastenectví převážilo vyznávané hodnoty ve sféře tělesné kultury.





Ve světle řečeného nemůžeme nepolemizovat se závěrečným hodnocením vztahu Sokola k olympismu z pera Jiřího Kössla: „/Sokol/ svou činností usiloval o podobné cíle jako Coubertinovo olympijské hnutí – ovšem na národní úrovni.“ (Kössl, 1998, 84). Podobným cílem mohla být zprvu snaha obou hnutí obnovit ideu řecké kalokagathie, která byla základem řeckého olympismu i tělocviku; zatímco Sokol si však tuto ideu podržel po celou dobu své existence (byť třeba nebyla vždy explicitně vyzdvihována), v novodobém olympismu zcela zřetelně sláblo její harmonizační zacílení a do určité míry klesal i význam její estetické a etické dimenze (*kalos kai agathos* coby „krásný a dobrý“).

Zřetelná návaznost na *agonický* (soutěžní) charakter antických her ve výkonnostní orientaci olympismu novodobého v ideových cílech Sokola zakomponován nebyl, třebaže v praxi – jak jsme také viděli – byl až příliš lákavý a až příliš „zakódován“ v lidské přirozenosti, než aby ho sokolstvo dokázalo dlouhodobě ignorovat. To s sebou nese i vyzdvížení těch nejlepších do centra zájmu – přesto jedním z výrazných rozdílů je masový charakter Sokola oproti elitářství svého druhu v případě olympismu. Nic na tom nemění ani opakované proklamace MOV, že „cílem olympismu je zapojit sport do služby harmonického rozvoje lidstva“ či že „olympijské hnutí představuje trvalou činnost... Jeho vyvrcholením je účast sportovců celého světa na olympijských hrách.“ (2. a 3. bod „Základních principů olympismu“ z Olympijské charty). I často citované heslo: „Není důležité zvítězit, ale zúčastnit se.“ se dnes používá raději vně olympismu a tento (ostatně zkreslený) Talbotův⁶ citát Coubertin příliš často nevyzdvíhal, zdůrazňuje spíše „elitářství svého druhu“ olympioniků, což pro něj byl i jeden ze sloupů (neo)olympismu (viz výše citovaná jeho tzv. závět).

Také s vítězným heslem novodobého olympismu „Citius, Altius, Fortius“ by se snad sokolské hnutí mohlo ztotožnit, jen pokud by tyto komparativy vybraných (nemálo jich zde postrádáme) tělesných dovedností byly chápány jako *celek* ve službě všestranného rozvoje každého cvičence/sportovce – nikoli tedy jako výzva ke zlepšování rekordních výkonů v jednotlivých disciplínách (jak je převážně heslo chápáno či interpretováno). Zdá se, že podobně uvažoval Jiří Guth, když chtěl „nalákat“ Sokoly k účasti na prvních olympijských hrách vizí závodění ve vícebojařské soutěži navazující na antický pentathlon.⁷

B. Český sport

Nejdelší tradici českého sportu reprezentuje „Velká pardubická“ – tato dostihová steeplechase se koná od roku 1874 a od té doby se běžela každý rok s výjimkou válečných let, roku 1968 a kvůli nepříznivému počasí v letech 1876 a 1908. V roce 2017 proběhl tedy již 127. ročník. Trasa měla dvojí podobu: tu dnešní a původní (do roku 1937), kdy se běhalo až k obci Popkovic a též za tribunami. V průběhu historie se několikrát měnil kurs dostihu – naposledy v roce 1998, kdy se závěrečná fáze dostihu po hlavní dráze běžela opačným směrem. V průběhu let se měnil i povrch dráhy, zejména klesal podíl oranice. Zajímavý je mezinárodní přesah dostihu – především v prvních dekádách vítězili vesměs cizinci (první Čech zvítězil až v roce 1902!).⁸

⁶ O tom, jak to bylo s tímto heslem, které pronesl – v jiném znění i významu – biskup Ethelbert Talbot při bohoslužbě, konané v katedrále St. Paul's pro účastníky OH v Londýně 1908, viz (Young, 1994).

⁷ O to větší bylo jeho zklamání, když pak pentathlon na athénské hry zařazen nebyl... (srovnej Guth, 1896, 185).

⁸ Základním pramenem je kniha „100 ročníků Velké pardubické steeplechase“ (Svoboda, 1990), dále dostihové ročenky, programy a četné internetové stránky.



Pozoruhodnou tradici mají veslařské Primátorky (jsou pořádány pod záštitou primátora hlavního města). Závod osmiveslic byl poprvé uspořádán roku 1910 a koná se od té doby každoročně s výjimkou válečných let 1914–1918 (v roce 2017 se uskutečnil již 104. ročník). Ohrožen byl jubilejní 100. ročník závodu, který byl nejprve zrušen v důsledku povodní, ale podařilo se jej uspořádat v náhradním termínu v září 2013. Roku 1933 se spojily Primátorky s „Jarním skulérským závodem Rösslera-Ořovského“ na skifu, který má dokonce ještě starší začátky: první závod se konal už v roce 1895. Závod se postupně rozkošatěl do množství dalších kategorií a tradice je stvrzována různými putovními cenami – vedle nejznámějšího „Primátorského štítu“ bojují další posádky o „Zlaté veslo“, „Cenu Vltavy“, „Stuhu Podolí“, stříbrný pohár Ústřední jednoty veslařů či plastiku akademického sochaře Ladislava Tomana.

„Zlatá přilba“ motocyklů na ploché dráze, pořádaná od roku 1929, je dokonce nejstarší plochodrážní závod na světě. Udržení tradice nebylo ovšem jednoduché – v období 1937–1960 se závod uskutečnil jen čtyřikrát (v roce 2017 se tedy uskutečnil 69. ročník).

Takto bychom mohli pokračovat – prakticky každé sportovní odvětví má své závody či utkání s dlouholetou tradicí. Zmíňme ještě derby Sparta – Slavia ve fotbale (poprvé roku 1896), Memoriál Alfreda Nikodéma (vánoční plavání otužilců ve Vltavě od roku 1923; roku 2017 se konal 71. ročník) či volejbalové „Dřevěnice“ (od roku 1954 nepřetržitě). Poněkud překvapivě chybí tradiční soutěž u tenistů, nepočítáme-li „Pardubickou juniorku“ pro mladé hráče, konanou od roku 1926 (v roce 2017 proběhl 90. ročník). Je to zřejmě dáno jednak přerušením kontinuity po roce 1948, kdy tenis dostal nálepku „panského sportu“, jednak globálním charakterem dnešního tenisu se zaměřením na nejdůležitější světové turnaje.

Podrobněji se zaměříme na vztah k tradici u pořadatelů *vytrvaleckých běžeckých závodů*. Napočítali jsme 13 závodů, jejichž počátky sahají před rok 1945 a které byly konány i v roce 2017:

Název závodu	Místo konání	Rok vzniku	Počet ročníků
Běchovice – Praha	Praha	1897	121
Praha – Brandýs	dtto + Zeleneč	1893	114
Běh kolem Ameriky	Písek	1925	92
Drozdův lesní běh	Kolín	1925	91
Velká kunratická	Praha	1934	84
Běh Štěpánkou	Mladá Boleslav	1924	84
Čendův běh	Petrov u Prahy	1936	82
Běh Lorenzovými sady	Třebíč	1937	78
Kolem Hluboké	Hluboká	1941	77
Běh sady Vodranty	Čáslav	1941	76
Hronov – Náchod	dtto	1928	60
Kolín – Velký Osek – Kolín	dtto	1934	59
Běh na Kunětickou horu	Pardubice	1927	?

Absolutorium zaslouží pořadatelské týmy čtyř závodů („Běchovice“, „Kunratická“, „Čendův běh“ a „Kolem Hluboké“), kterým se podařilo udržet tradici nepřetržitou

⁹ Závod byl několikrát přerušen; od roku 1984 se koná již nepřetržitě, v současné době pořádán zejména Běžeckým klubem Pardubice, a to i několikrát do roka. Protože různé běhy na Kunětickou horu alias „Kuňku“ pořádají i další pořadatelé, počet ročníků neuvádíme.



– kritické chvíle zažívaly zejména ve válečných letech. O jeden ročník takto přišel lesní běh „Kolem Ameriky“ (lesopark v Písku), kdy se nepodařilo zvrátit striktní zákaz konání v roce 1942. Je zajímavé, že mezi těmito závody není žádný maratón – zde můžeme závidět sousedům na Slovensku téměř stoletou tradici nejstaršího evropského maratónu v Košicích (běhá se od roku 1924 a kromě let 1938 a 1940 je pořádán nepřetržitě).

V případě „Běchovic“ se podařilo udržet závod dokonce v obou světových válkách. Odhodlání pořadatelů v té první době demonstroval dlouholetý ředitel závodu Rudolf Richter: „Provedeme ‚Běchovice‘ za každou cenu, aby krásné dílo bylo zachováno příštím pokolením bez jakékoliv ‚trhliny‘.“ (Československá lehká atletika, 1958, 60). Argumentování unikátní tradicí také pomohlo zachránit závod v kritickém roce 1944 (tamtéž, 60–62). Ale běchovickou tradici ohrožovaly i jiné překážky: v roce 1902 se rozhádal pořadatel závodu, Český klub sportovní, a závod v plánovaném termínu nebyl uskutečněn. To tak (naštěstí!) nenechali „odpadlíci“, kteří pod hlavičkou „Sportovní klub Urania“ závod 15. 6. 1902 přece jen uspořádali (blíže viz Bednář, 2011, 13–15). Závod je unikátní tím, že se více než 100 let (od roku 1911) běhá na stejné trati.¹⁰

Složitý boj za udržení tradice má za sebou nejstarší veřejně vypsaný běžecký¹¹ závod v českých zemích, konaný na silnici z Prahy do Brandýsa nad Labem, jehož premiéra se uskutečnila 23. 4. 1893. Neshody uvnitř pořádajícího klubu AC Praha (tak typické pro počátky českého sportu) způsobily přerušení závodu v letech 1895–1900. Druhé přerušení pak bylo v letech 1915–1918 a tomu třetímu se obětavě brání pořadatelé od počátku 90. let, bojující s nedostatkem financí a menším zájmem zejména běžců. Zkracovali závod a měnili místo startu (tradiční Karlín vystřídal postupně Prosek a Kbely); v r. 2016 zachránili závod spojením s generálním partnerem z komerční oblasti, ale závod se nadále nemá odehrávat na silnici Praha – Brandýs, nýbrž v prostoru mezi těmito městy po méně frekventovaných silnicích a cyklostezkách jako dvoubrátkový s centrem závodu v obci Zeleneč a pod názvem „Eleven půlmaratón Praha – Brandýs“. Snad symbolicky je alespoň 500 m vedeno po původní trase závodu...

„Velká kunratická“ léta válečná zvládla, ale tradice byla ohrožena v 80. letech, když se tradiční lokalita závodu stala součástí chráněného území v údolí Kunratického potoka. Po obtížných jednáních s orgány odpovědnými za ochranu životního prostředí bylo nakonec dosaženo kompromisu a závod pokračuje na tradičním místě s limitovaným počtem běžců.

Běh „Kolem Hluboké“ byl založen výborným vytrvalcem Karlem Nedobitým (mj. trojnásobným vítězem „Běchovic“), který byl duší závodu až do své smrti v roce 1986 (dodnes se závod běhá jako jeho memoriál). Jeho vztah k tradici byl specifický lpěním na původní distanci 15 mil (24,135 km). Teprve v roce 1957 přistoupil na prodloužení na standardních 25 km, ale ještě dalších 17 let byly měřeny časy paralelně i na původní distanci. Dlouho se také dařilo zachovávat původní trasu – až v roce 2012 bylo rozhodnuto přesunout běh na vedlejší silnici a cyklostezku.

¹⁰ Dvě výjimky (1967 a 1986) byly způsobeny stavebními úpravami. Do roku 1910 se start posouval od běchovického nádraží blíže k centru obce až k „legendárnímu“ patníku č. 13, čemuž odpovídal posun cíle z žižkovské Ohrady na Pražačku (srovnej Bednář, 2011, 6–7).

¹¹ Druhý ročník byl vypsan i pro chodce a v dalších letech to byli oni, kdo převážně držel tradici. Od roku 1941 je závod konán současně jako chodecký i běžecký.



„Čendův běh“ je nejstarším trampským během u nás. Jeho unikátnost spočívá v téměř přesném „kopírování“ počátků z 30. let: stejná trasa i délka (12 km v údolí Záhořanského potoka v Posázaví), stejné datum konání (Velikonoční neděle), stejný pořadatel (Libřický osadní klub). Jen klasické stopky byly i zde nahrazeny v posledních letech čipy ...

Jaké způsoby navazování na tradici se tedy u našich běžeckých závodů objevují?

Uchování původní trasy se lépe daří u přespolních, sadových či lesních běhů; silniční závody se potýkají s nepoměrně hustší dopravou než ve svých začátcích a lze pozorovat trend jejich vytlačování na vedlejší silnice či cyklostezky. Délka trasy se v některých případech upravovala podle dnes oficiálně uznávaných distancí 10 km (Hronov – Náchod) a půlmaratón (Kolín – Velký Osek – Kolín; Praha – Brandýs). Pořadatelské týmy se v polistopadové době ve jménu záchrany tradice často posilují spojením s regionálními správními orgány a/či komerčními subjekty. Pro přitažlivost tradice je často důležitý *genius loci* daného místa – za jiné dejme slovo pořadatelům běhu „Kolem Ameriky“: „Během času se střídali pořadatelé a organizátoři, měnili se délky tratí, počet kategorií, ale co zůstalo, je trať, v jejímž výběru měli zakladatelé běhu velmi šťastnou ruku, neboť zvolili trať sice náročnou, ale krásnou, vedoucí příjemným lesním prostředím po měkkých cestách.“¹²

Vidíme tedy různorodé akcentování některých aspektů tradice, ale celkem jednoznačné přihlášení k tradici jako celku, k tradici jako fenoménu, který „boduje“ u závodníků i diváků. Pořadatelé vydávají často ročenky či almanachy a mnohdy vedou pečlivé statistiky s důrazem jednak na vítěze, ale také na běžce, kteří zaběhli daný závod vícekrát (příkladem zde budiž „Kunratická“ a „Běchovice“) a tvoří „pohyblivý památník“. Vítězství v tradičních závodech je prestižní záležitostí, která je umocňována publikováním čestných listin vítězů – někdy vyrytých na putovních trofejích či dokonce vytesaných na sochu v případě Mezinárodního maratonu míru v Košicích. Na „Běchovicích“ byla v roce 2016 vyhlášena speciální cena pro běžce, kteří dokážou zaběhnout závod 50krát (podařilo se to v historii závodu 8 závodníkům), jsou sledovány rodinné tabulky apod.

DISKUSE A ZÁVĚR

Otázkou je, která část tradice je nosná pro udržení kontinuity a kterou je možno třeba „odlomit“, aniž se proviníme proti „duchu tradice“. Je to přihlášení se k idejím „otce zakladatele“? Nebo stačí vyhlášení memoriálu na jeho počest? Je důležité zachovat původní trasu či organizační strukturu? Nenarušuje stoupající účast v tradičních soutěžích (pořadatelé se jí rádi chlubí) *genia loci* jejich počátků? Některé odpovědi snad napovídá tato stať, více otázek však zůstává otevřených. Vynechali jsme také postoj typu *advocatus diaboli* v možné filipice proti tradici z pozic jejích odpůrců, plédující jednoznačně pro tradici.

Médii i sportovní veřejností je v poslední době diskutována ještě jedna otázka: Škodí tradici spojení pořadatelů se silným komerčním subjektem, pro něhož začaly být zajímavé její propagační i další benefity? Důležitost tradice v tomto kontextu dokládá např. i fakt, že v propagačních materiálech není nikdy opomenuta zmínka o tom,

¹² Dostupné z: <<http://www.atletikapisek.cz/beh-kolem-ameriky>> [cit. 28-02-2018].

pokolikáté se již daný závod koná. Ve hře je i vylepšení image – v literatuře je uváděno pět modelů budování image pomocí sportu a jeden z nich se opírá o spojení s „opakovanou významnou celostátní sportovní událostí“ (srovnej Flenr & Kovář, 2009, 167).

Dopad na tradice ovšem může být ambivalentní – na straně jedné jejich záchrana v kritické situaci (viz příklad závodu Praha – Brandýs), na straně druhé ohrožení jejich kontinuity v případě převážení finančních zájmů ve spojení s radikálními inovačními vizemi.

Jako ukázka přetlačování síly tradice s finanční silou může být chápán pokus tenisové federace ITF z února 2018 zásadně změnit formát Davisova poháru, evidentně především na základě představ nového finančního partnera, který je připraven investovat vysokou částku, a to dokonce v horizontu 25 let. Třebaže jde jen o návrh, který bude schvalován v srpnu téhož roku, strhla se bouře protestu diváků i bývalých hráčů a jeho osten byl namířen právě proti „neúctě k tradici“, „útoku na duch soutěže“, „vraždě tradice“ či „rozsudku smrti nad tradicí“, z čehož je viněno údajné podléhání ITF penězům nového sponzora.

Sféra sportu může dobře demonstrovat a dokládat některé teoretické poznatky o roli tradice – jedním příkladem za mnohé může posloužit širší nabídka běžeckých závodů v posledních cca dvou dekádách („běžecký boom“), která ve spojení s větší mobilitou, umožňující cestovat i na tradiční zahraniční závody, a dalšími faktory umožňuje (viz výše onen větší „prostor svobody“) takový (autentický) výběr tradičního závodu, v němž se nejlépe „najdu“ a s jehož „velkou“ tradicí si propojím tu svou „malou“ osobní. Anebo mi také vzniklá konstelace osobní i společenská umožňuje volit závod netradiční s každoročními inovacemi, pokud lépe rezonuje s mou povahou.

V opačném směru mohou sportovní tradice obohatit i reflexe tradice v obecnější rovině. Zatímco často bývá tradice v uzavřené podobě, ke které se vzhlíží a která je oslavována, zde jde o živou tradici a tradiční setkávání na tradiční soutěži je vskutku „pohyblivým svátkem“, který tradici potvrzuje i vytvrzuje, ale také kontinuálně prodlužuje. Pozorovatelné je i horizontální větvení tradice v podobě jakýchsi jejích „emanovaných“ forem, které se rodí z tradice „mateřské“¹³ a jsou s ní trvale propojené. Na myslí máme vytvoření tradic osobních, rodinných, klubových, firemních apod. Ty následně slouží jako motivace pro opakovanou účast a prorůstají často i životním stylem zapojených (srovnej Bednář, 2011; Horina, 1982).

Lze snad závěrem konstatovat, že český sport si tradice váží a je i připraven pro jejich kontinuitu a kultivaci mnohé učinit – naplňuje tak Gadamerův imperativ, že „ani nejryzejší, nejvytříbenější tradice se nerozvíjí spontánně, silou setrvačnosti toho, co jednou je, nýbrž vyžaduje přitakání, uchopení a péči“ (Gadamer, 2010, 249).

¹³ Tento jev jsme zaregistrovali a analyzovali v monografii o „Běchovicích“, ale pod názvem „velká“ a „malá“ tradice (viz Bednář, 2011, 79–88).

LITERATURA

- BEDNÁŘ, M. (2009). *Pohyb člověka na biodromu: Cesta životem z pohledu (nejen) kinantropologie*. Praha: Karolinum.
- BEDNÁŘ, M. (2011). „Běchovice“: tradice, kult i motivace. Praha: European Science and Art Publishing.
- COUBERTIN, P. & MÜLLER, N. (Ed.). (2000). *Olympism: selected writings*. Lausanne: International Olympic Committee.
- Československá lehká atletika (1958). Praha: Sportovní a turistické nakladatelství.
- FLEMR, L. & KOVÁŘ, K. (2009). Marketing sportovních zařízení spravovaných obcemi. In: Flemr, L. a kol. *Prostorové podmínky pro podporu aktivního životního stylu současné populace* (pp. 164–181). Praha: Karolinum.
- GADAMER, H.-G. (1994). *Problém dějinného vědomí*. Praha: Filosofie.
- GADAMER, H.-G. (2010). *Pravda a metoda I: nárys filosofické hermeneutiky*. Praha: Triáda.
- GRAVES, R. (1970). *Zlaté rouno*. Praha: Práce.
- GUREVIČ, A. J. (1978). *Kategorie středověké kultury*. Praha: Mladá fronta.
- GUTH, J. (1896). *Hry olympické za starověku a za dob nejnovějších*. Praha: František Bačkovský.
- HEIDEGGER, M. (1997). *Bytí a čas*. Praha: OIKOYMENH.
- HORINA, J. (1982). Životní styl, trénink a výkonnost běžců vytrvalců: hledání souvislostí. Praha: Olympia.
- KÖSSL, J. (1998). Sokol, sport a olympismus. In: *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam: mezinárodní konference. Praha, září 1997. Sborník příspěvků* (pp. 75–84). Praha: Organizační výbor mezinárodní konference.
- Olympijská charta* (český překlad; textové znění s platností od 2. 8. 2015). Lausanne: International Olympic Committee. Dostupné z: <<http://www.olympic.cz/upload/files/OLYMPIJSKA-CHARTA-2016.pdf>> [cit. 26-02-2018].
- PAYNE, J. (1995). *Hermeneutická etika: Jeden filosofický pokus o setkání s lidskou bytostí*. Praha: Triton.
- ROLLO, V. (1993). *Emocionalita a racionalita, aneb, jak d'ábel na svět přišel*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- SAK, R. (2012). *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad.
- SEKOT, A. (2013). Rituály ve sportu. In: Hurych, E. et al. *Spiritualita pohybových aktivit* (pp. 58–69). Brno: Masarykova univerzita.
- Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný* (1882, 1896). Praha: Pražská tělocvičná jednota Sokol.
- SVOBODA, M. (1990). *100 ročníků Velké pardubické steeplechase*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství.
- TYRŠ, M. (1869). *Hod olympický*. Praha: Miroslav Tyrš.
- WAIC, M. (2013). *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha: Karolinum.
- YOUNG, D. C. (1994). On The Source of the Olympic Credo. *Olympica: The International Journal of Olympic Studies*. III, 17–25.

doc. PhDr. Miloš Bednář, Ph.D.

UK FTVS, J. Martího 31, 162 52 Praha 6-Vešlavín

e-mail: bednar@ftvs.cuni.cz

Recenze

Critical reviews
of professional
publications

SPORTOVNÍ MARKETING. CSR A SPONZORING

SPORT MARKETING. CSR AND SPONSORING

KUNZ, VILÉM

Praha: Grada Publishing, 2018. 176 s.
ISBN 978-80-271-0560-1.

Sportovní marketing v kontextu étosu společenské odpovědnosti

Sport, jako sociálně kulturní fenomén, je nejen masově komunikačními prostředky, ale i na půdě odborné literatury, prezentován, diskutován, adorován či kritizován zejména na úrovni výkonnostního, vrcholového, elitního či „prémiového“ sportu. A to jak prizmatem především divácky atraktivních sportů, tak jeho organizačních struktur a v neposlední řadě i zvýšeným zájmem o fenomén „sportovního průmyslu“. Postupná racionalizace a „scientifikace“ vrcholového sportu pak přináší i zvyšující se badatelský zájem o témata, která souvisejí nejen se světem sportovních výkonů, rekordů, vítězství, odměn, počtu olympijských medailí a mistrovských titulů, ale i cest k dosahování těchto viditelných atributů

světa sportu. Jsou tak otevírána témata jako sportovní etika, aktuálnost idejí olympismu, skutečný obsah principu fair play, smysluplnost pořádání některých vrcholových sportovních událostí, odměny vrcholových sportovců, zneužití dopingů, provázanost světa sportu a politiky, existence korupce, možnosti a meze uplatnění žen na půdě sportu, vztah sportu a náboženství či v neposlední řadě vzájemná provázanost sportu a masových médií a fungování sportovního sponzoringu. Přitom zhruba od poslední dekády minulého století se sport na půdě sportovního marketingu stává významným nástrojem propagace výrobků a služeb, když využívá zejména jeho divácky atraktivní formy a „sportovní hvězdy“ a „sportovní ikony“ s identifikací vybraných firemních značek na cestě efektivního zacílení na spotřebitele. Zvyšující se potřeba profesionálního a efektivního řízení téměř všech oblastí výroby materiálních statků a služeb se odráží i v oblasti sportu. A i zde je stále silněji pocíťována nezbytnost ohledů na veřejnost ve smyslu integrace společensky odpovědného chování do řízení sportovních organizací (CSR). Sport je tak veden snahou stát se příkladným obrazem pro okolní společnost a to, jak se stále naléhavěji ukazuje, i novým způsobem budování stadionů, sportovních arén či organizování vrcholových sportovních událostí.

Spíše ojedinělá publikace zapáleného badatele na poli úlohy a budování společenské zodpovědnosti na půdě sportu Viléma Kunze přináší nejen řadu nosných teoretických a konceptuálních východisek ale i inspirativní příklady ze zahraničního i tuzemského prostředí. Teoretické předpolí praktickými příklady odpovědného chování sportovních organizací tvoří zejména dobře promyšlené konceptuální diskuze vymezující sport

a jeho funkce; chvályhodný důraz je kladen nejen na individuální tělesný, duševní a sociální rozvoj jedince, ale v souladu s tématem monografie na jeho možnosti emancipačně nacionální a komunální. Text nabízí jinde v naší odborné literatuře nedohledatelný soubor příkladů využití sportu k mírovým účelům, stejně jako přesvědčivé výtky některým praktikám sportovní migrace (např. AC Sparta Praha či některé britské fotbalové kluby), včetně mnohdy sporných pohybů kapitálu a zahraničních soukromých investic ve sportu.

Samostatná část knihy je věnována dosud spíše přehlíženému tématu „Společenská odpovědnost ve sportovním průmyslu“, které se opírá o relevantní obecné principy společenské odpovědnosti podniků: ohled na tři základní pilíře udržitelnosti tzv. „3P – people, planet, profit“, stanovení vysokých etických standardů a vyhýbání se korupci, transparentního chování, minimalizace negativních dopadů na životní prostředí, úsilí o dobré vztahy s veřejností i vlastními zaměstnanci a podpora regionu, ve kterém působí. Přitom se ale trpce konstatuje, že „stále existuje poměrně málo vlastních metodických doporučení směrem k tomu, jak mohou sportovní subjekty v rámci CSR úspěšně implementovat a řídit své činnosti“ (s. 59). Vedle velice barvitě ilustrace příkladu, kde se v zahraničí tomuto nesporně chvályhodnému poslání sportu daří (např. americká basketbalová NBA či připomínka nezastupitelnosti tohoto politika ve fotbalové NFL).

Vilém Kunz v rámci svého ve sportovní problematice spíše výsadního tématu vychází z principu, že „dělat dobro je správná věc“, a to nesporně i pro úspěšné a udržitelné fungování sportovních organizací. Na druhé straně upozorňuje před nebezpečím „nadměrného nacionalismu

a vlastenectví“ a připomíná, že kromě sportovních dovedností by sportovním hvězdám měla být vštěpována jako integrální součást jejich komplexní osobnosti pracovitost, skromnost a absence primadonských manýr či korektnost k soupeři (Zátopek, Masopust). Text monografie v kontextu svého klíčového tématu vhodně připomíná „frázi“ komunitní klub. Tedy přinejmenším nepřímo nezastupitelný prvek občanské společnosti nespočívající na zprostředkovanosti mezilidských vztahů silicímú názorově hodnotovému ovlivňování mas ze strany elektronických médií. Připomíná se, nesporně pro naši fotbalovou scénu, ozdravující vliv družstva fanoušků ve snaze udržitelného fungování fotbalových klubů zohledňovat a sladřovat zájmy všech zúčastněných stran, konkrétně získat či posílit vliv na chod klubů. V této souvislosti autor monografie poutavě popisuje zcela ojedinělé a příkladné aktivity Družstva fanoušků Bohemians při existenčním znovuzrození tohoto našeho přímo ikonického fotbalového klubu. Práce nabízí historickým ohlédnutím i další příklady uplatňování společenské odpovědnosti na půdě sportu, silicí podporu těchto principů v profesionálním fotbale. Přinejmenším hodnotově rozpačitě pak působí přehledy nejdražších přestupů v historii fotbalu či příjmy jednotlivých fotbalových hvězd.

Závěrečná kapitola věnující se sportovnímu sponzoringu spíše učebnicovým způsobem shrnuje soubor stanovených sponzorských cílů identifikaci cílových skupin, vývoj sponzorských opatření a měření účinnosti sponzoringu. Zde na sebe upozorňuje skutečnost, že přední profesionální sportovní kluby se staly silnými globálními značkami, které přitahují pozornost sponzorů a globálně působících komerčních partnerů. Proto nepřekvapí, že sport se postupně stal

v globálním měřítku jednoznačně primární oblastí sponzoringu, podporující jednotlivé sportovce, sportovní kolektivy, sportovní kluby sportovní akce, sportovní instituce či sportovní areály. Zde se zpravidla prosazují výrobci sportovních potřeb, provozovatelé heren a sázkových kanceláří, výrobci nápojů, oblast finančních produktů, doprava, výroba pneumatik, informační a komunikační společnosti a cestovní kanceláře. Tedy odvětví či společnosti, které v postmoderní, konzumní, „volnočasové“ společnosti získávají přinejmenším v naší kulturní sféře silící konzumentskou popularitu a tím i rostoucí ekonomickou sílu.

Monografie Viléma Kunce nahlíží na problematiku sportovního marketingu a sportovního sponzoringu vskutku „trochu jinak“. A to je dobře. Aktualizuje téma společenské odpovědnosti na půdě sportu. Akcentuje totiž běžně spíše opomíjené téma společenské odpovědnosti (nejenom) sportu ve světě, kde rozhoduje výkon, vítězství, medaile, odměna, sláva, společenský obdiv a uznání. A to nikoli ojediněle bez zvažování cest dosahování těchto běžně adoraných hodnot. Vilém Kunz věří, že sport může napomoci k celé řadě pozitivních společenských změn. Stejně však správně, poučeně a čtivě apeluje na imperativ společenské odpovědnosti sportovních organizací a podnikatelských subjektů pohybujících se v oblasti sportu. A co víc, přinejmenším naznačuje cesty k jejich společensky odpovědnému zvládnutí. Nejen tímto úhlem pohledu je práce užitečným nástrojem lepšího, hlubšího pohledu na pozitivní budoucí vývoj orientovaného světa sportu.

prof. PhDr. Aleš Sekot, CSc.

FSpS MU, Kamenice 753/5, 625 00 Brno

e-mail: sekot@fsps.muni.cz



KONFERENCE

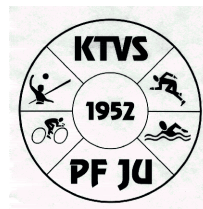
CONFERENCE

70 

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

KATEDRA TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU



Vás srdečně zve na mezinárodní vědeckou konferenci pořádanou
k 70. výročí založení PF JU

Disportare 2018

Datum konference: 11. – 12. 10. 2018

Místo konání: KTVS PF JU, Na Sádkách 2/1, 370 05 České Budějovice

SEKCE KONFERENCE

Pedagogika sportu a sportovní trénink
Zdravotní aspekty tělesné výchovy a sportu
Humanitní vědy ve sportu
Postery

Oficiální jazyk konference: čeština, slovenština, angličtina

Formy prezentací: referát, poster

Termín přihlášek: 30. 6. 2018 na e-mailové adrese: disportare@seznam.cz, kursova@pf.jcu.cz

Termín příspěvků: 31. 8. 2018 na e-mailové adrese: disportare@seznam.cz, kursova@pf.jcu.cz